

T.M.M.O.B. MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI

YAYIN NO : 93

**TÜRKİYE'NİN GENEL ÇİZGİLERİ
ile
DIŞ KAYNAKLARA BAĞIMLILIĞI**

Hazırlayanlar :

İlhami KILIÇOĞLU

Aykut GÖKER

İsmet R. ÇEBİ

Ocak 1975 - Ankara

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 350

1999

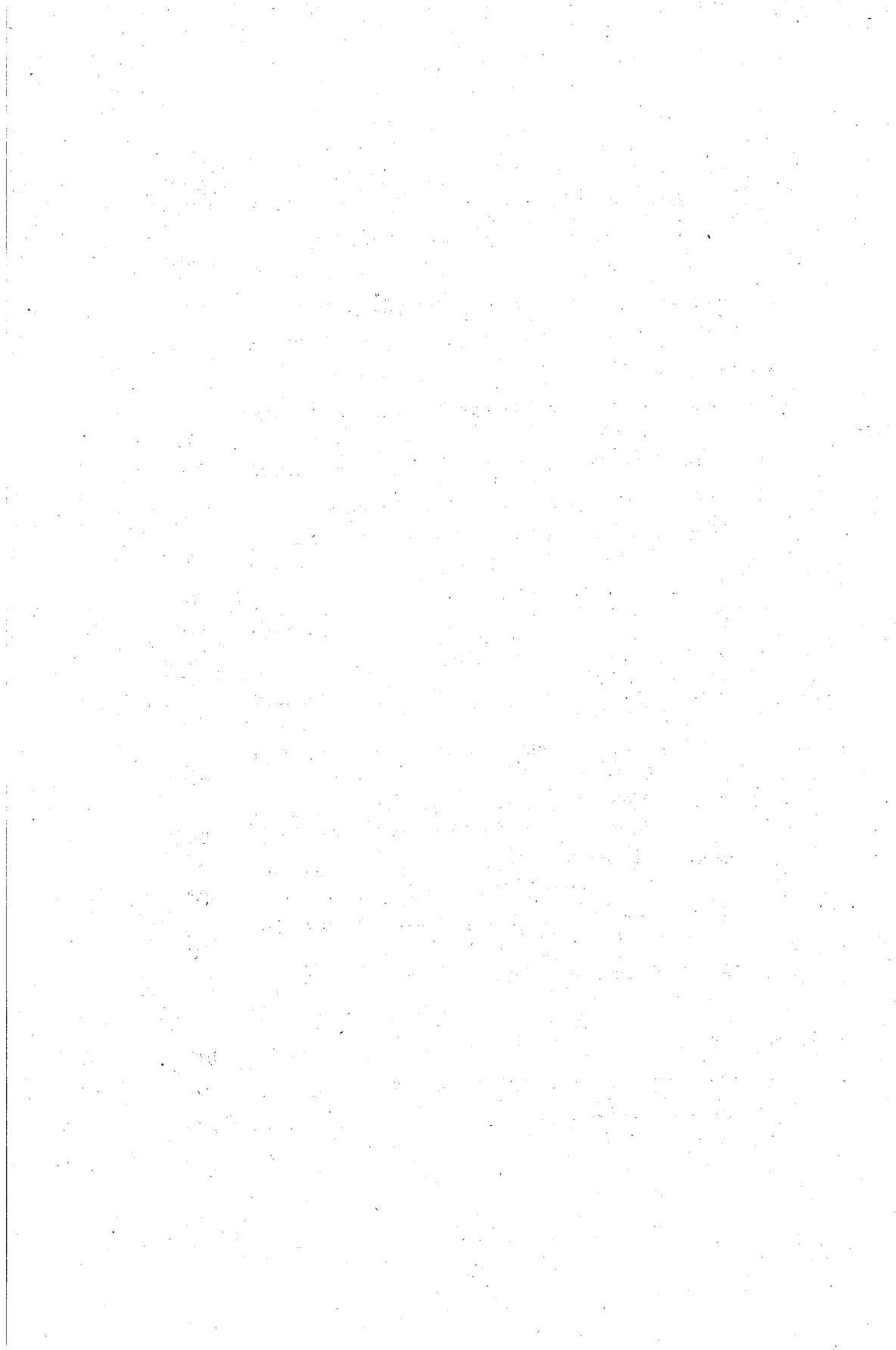
1999

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BÖLÜM I. EMPERYALİZM NEDİR ?..	9
1.1 — 19. Yüzyıl Sonlarında Kapitalizm	11
1.2 — Yeniden Ham Maddelere Hücum	12
1.3 — Emperyalizm ve Sömürgeler	15
1.3.1 — Ham Madde Kaynakları Üzerinde Kontrol	15
1.3.2 — Yabancı Pazarları İstila	15
1.3.3 — «Kaleyi İçinden Fethetmek» yahut «Dış Yatırım»	16
1.3.4 — Siyasî Operasyonlar!..	17
1.4 — Emperyalizmin Modern Nitelikleri	18
1.4.1 — Ötelenen Temel Çelişki	18
1.4.2 — ABD'nin Liderliği	19
1.4.3 — Yeni Teknolojinin Uluslararası Niteliği	20
1.5 — Emperyalist Blokun Lideri A.B.D.	21
1.6 — Finans Şebekesi : ABD Bankacılığının Uluslararası Hale Gelmesi	26
1.7 — Amerikan Yardımı !..	27
1.8 — Emperyalist Sistem ve Geri Kalmış Ülkeler	30
— Dış Ticaret Hadleri Kimin Lehine?..	30

	<u>Sayfa</u>
BÖLÜM II. EMPERYALİZM VE OSMANLI İMPARATORLUĞU	33
2.1 — Batının Osmanlı Pazarına Girişi	35
Dönem «MUHTEŞEM SÜLEYMAN» DÖNEMİ	35
2.1.1 — İlk Dış Borçlanma Teşebbüsleri	36
2.1.2 — 19. Yüzyıl ve Emperyalizmin Osmanlı Pazarı ...	37
2.1.3 — «Ünlü» 1838 Ticaret Anlaşması ve Peşinden Ge- lenler	37
2.1.4 — Batılılaşma !..	38
Tanzimat ve Islahat Fermanları	38
2.1.5 — Ve de Borç Alma Başarılıyor!..	39
2.1.6 — ABD de Osmanlı Tarih Sahnesinde!..	39
2.1.7 — Yabancı Uzmanlar	40
2.2 — Ve Kaçınılmaz Son	40
BÖLÜM III. EMPERYALİZM VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ	43
3.1 — Ulusal Kurtuluş Savaşı	45
3.2 — Cumhuriyetin İlk Dönemleri : «Yabancı Sermayeye Evet, İşbirlikçilikte Yerli Azınlıklara Hayır»	46
3.3 — Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Yabancı Sermaye	48
3.4 — 1930'ların Başında Türkiye ve «Devletçilik»e Yöneliş ...	50
3.5 — 1932 - 1939 Dönemindeki Uygulamanın Çarpıcı Sonuç- ları	55
3.5.1 — Sanayi Alanında	55
3.5.2 — Madencilik Alanında	57
3.5.3 — Diğer Alanlarda	58
3.5.4 — Devletin Ekonomik Hayata Karışması ve Bu- nun Ekonomideki Olumlu Yansıması	58
3.6 — II. Dünya Savaşı Sonrası ve «Pazar»ın Emperyalizme Yeniden Açılışı	61
3.6.1 — 1950'ler ve «Tanzimat»ın Yeniden Doğuşu	63
3.6.2 — ABD Kredileri ve Koşulları	64
3.6.3 — 1950 - 1960 Döneminde Alınan Borçlar Türkiye'- ye Ne Getirdi	65

	<u>Sayfa</u>
BÖLÜM IV. 1960'LAR VE SONRASI	71
4.1 — «Yabancı Sermaye» Ne Getirmiş, Ne Götürüyor?...	
Ne Getirebilir ki!...	73
4.1.1 — Yabancı Sermayenin Kontrolundaki Sahalar ...	79
4.1.2 — Yabancı Sermaye Üzerine Son Bir Kaç Söz ...	83
4.2 — Dış Borç ve Yardımlar ...	83
4.2.1 — Yıllar İtibariyle Dövizle Ödenecek Dış Borç Yükü ...	88
4.2.2 — Dış Borç Ödemelerimiz ve İhracat Gelirlerimiz	89
4.2.3 — Türk Parası ile Ödenecek Dış Borçlar ...	89
4.2.4 — Yıllar İtibariyle Türk Lirası ile Ödenecek Dış Borç Yükü ...	91
4.2.5 — Özel Dış Krediler ...	92
4.3 — Avrupa Ekonomik Topluluğu (Ortak Pazar) ve Türkiye	96
4.3.1 — AET'nin Kuruluşu, Roma Anlaşması ...	98
4.3.2 — AET'de Uluslararası Rekabet mi Uluslararası Tekeller mi Güçleniyor? ...	99
4.3.3 — Ankara Andlaşması ve Türkiye'nin AET'ye Katılışı ...	103
4.3.4 — Türkiye ile AET Arasında Ortaklık İlişkisi Ku- ran Ankara Andlaşmasının Temel İlkeleri ...	103
4.3.5 — Ankara Andlaşması ile 1838 Ticaret Andlaş- ması Arasındaki Çarpıcı Benzerlik !... ..	105
4.3.6 — Zenginler Kulübüne Katılan Türkiye ve MYRDAL Teorisi ...	109
4.3.7 — Türkiye AET İlişkileri ve Rakamların Dili ...	111
BÖLÜM V. SONSÖZ ...	125
5.1 — Sanayimizin Bugünkü Yapısı ...	129
5.2 — Teknoloji Sorunu ...	132

Ö N S Ö Z

«Türkiye'nin genel çizgileriyle SERMAYE, TEKNOLOJİ, TEKNİK HİZMET, HAMMADDE bakımından dış kaynaklara bağımlılığı... Bu bağımlılık ilişkileri çerçevesinde de özel olarak ORTAK PAZAR ile olan ilişkilerin Makina Mühendisliği ihtisas dallarındaki yansımaları» konusunu tarihi gelişimimiz içinde ele almakta yarar gördük. Konuya bu açıdan yaklaşmak, bir yerde, Türkiye'nin bugünkü somut gerçeğini ortaya koyabilmek için kaçınılmazdı da... Bunu yaparken, önce «Genel»i açıklamaya çalıştık. «Genel»i anlayabildikten sonra, bunun Makina Mühendisliği ihtisas dallarında ne şekilde yansıdığını, ne gibi sonuçlar doğurduğunu doğru olarak görebilmek mümkündür.

Türkiye'nin dış kaynaklara bağımlılığı araştırıldığında ortaya çıkan somut gerçek, bağımlılığımızın «emperyalizme bağımlılık» anlamına geldiği noktada düğümleniyordu. Bunun için de, her şeyden önce «emperyalizm» olgusunu açıklama gereksinimini duyduk. Yaptığımız bu incelemenin tümünde, zorunlu olmadıkça söze biz karışmadık. Olayların içinde olanlar her şeyi açıkça söylemişlerdi... Onları aktarmakla yetindik. Bu aktarmaları yaparken ilk kaynağa gitme olanağımız kısıtlı olduğundan, zorunlu olarak bunu ikinci kaynaklardan sağladık.

BÖLÜM : I
EMPERYALİZM NEDİR ?

1.1 — 19. YÜZYIL SONLARINDA KAPİTALİZM

"Emperyalizm 19. yüzyılın sonlarına doğru kapitalizmin gelişmesinde ortaya çıkan özel bir aşamadır... (1).

"Emperyalizme özgü görülen bir çok nitelik aslında eskiden beri, bütün kapitalizm tarihi boyunca mevcuttu : Bir dünya pazarı geliştirmek zorunluğu, yabancı hammadde kaynaklarını kontrol altına almak için yürütülen mücadele, sömürgeler üzerine girilen rekabet ve sermayenin yoğunlaşma eğilimi... (2).

"Bu yeni aşamanın birçok ayırdedici nitelikleri arasında, iki tanesi kesindir : Birincisi, İngiltere önderliği artık tartışılmaz bir endüstriyel güç değildir. Sahneye yeni güçlü endüstriyel rakipler çıkmıştır : A.B.D., Almanya, Fransa ve Japonya. İkincisi, sanayileşmiş ulusların her birinde, ekonomik güç, nisbeten az sayıda, büyük ve birbirleriyle entegre olmuş endüstriyel ve malî firmalara geçmektedir (3).

"Bu gelişmeler için gerekli zemin, 19. yüzyılın son 20 ilâ 30 senesi içinde yeni enerji kaynaklarının bulunmasıyla ve Veblen'in «fizik ve kimya teknolojisi» olarak adlandırdığı teknolojik alandaki yeni ilerlemelerle sağlanmıştır. (Bu teknoloji, sadece mekanik dehadan ziyade, bilimin ve bilimsel araştırmanın doğrudan doğruya pratiğe uygulanmasına dayandırılmış bir teknolojidir.) (4)

"Bu dönemin sahip olduğu teknolojik niteliklerden de daha önemli olan husus, bu teknolojinin, kural olarak büyük miktarda sermaye yatırımlarını ve büyük üretim birimlerinin kurulmasını

gerektirmesiydi. Bu değişimi belirleyen temel gelişmeler çelik, elektrik, kimya sanayii ve petrol sahalarında olmaktadır (5).

"Bugün A.B.D.'de bulunan en büyük 50 sanayi korporasyonundan 26 tanesi (ki bunlar 50 korporasyonun sahip olduğu kıymetlerin % 62'sine sahiptir) çelik, petrol, elektrik malzemesi, kimyevi maddeler ve alüminyum sahasında faaliyet göstermektedir (6).

"A.B.D. dışında kalan kapitalist ülkelerdeki en büyük 50 korporasyondan 30 tanesi (ki bunlar 50 korporasyonun sahip olduğu kıymetlerin % 73'üne sahiptir) aynı sahalarda faaliyet göstermektedir (6).

"Biz burada, korporasyonların büyüklüklerini ve büyük sermayeye eşlik eden tekelci eğilimleri tayin eden unsurun yeni teknoloji olduğunu iddia etmiyoruz. Sadece, yeni teknolojinin, kapitalist endüstrinin doğal olarak sahip olduğu güç yoğunlaşması eğilimlerine zemin ve olanak sağladığını söylüyoruz (7).

1.2 — YENİDEN HAMMADDELERE HÜCUM

"Yeni endüstriler, yeni teknoloji ve sanayileşmiş uluslar arasında rekabetin doğması, hammaddelerin oynadığı role yeni bir önem kazandırdı (8).

"... kendi niteliğinden ötürü mahallî kaynaklardan ihtiyaçlarını yeterince temin edemeyen yeni endüstriciliğin obur iştahı, çarçabuk bütün dünyayı yuttu. Mesele artık, çoğunluğu dokuma olan Avrupa mamullerine karşılık doğunun geleneksel ve tropik ürünlerini almak, ve hatta demiryolları, köprüler ve buna benzer şeyler yaparak genişleyen demir ve çelik endüstrisine mahreçler bulmak değildi. Endüstri almış olduğu yeni biçimden ötürü, dünyaya bundan böyle kendi varlığı için vazgeçilmez olan temel maddeleri bulmak üzere el atıyordu (9).

"Emperyalizmin öneminden bir şey kaybetmeden günümüze kadar gelmiş niteliklerinden bir tanesi de, dev korporasyonun tekel durumunu ve kârlarını muhafaza etmek için dış hammadde kaynaklarına dayanmasıdır. Bugünün emperyalizminde yeni olan husus, hem alelâde hem de nadide madenler bakımından Birleşik Devletlerin bir «yoklar» ükesi haline gelmiş olmasıdır (9.a).

"A.B.D. 1920'lere kadar maden ihracaatçısı bir ülke iken 1950 lerde iç tüketimin yaklaşık % 13'ünü ithalâtla karşılar duruma gelmiştir (^{a,b}).

**BAZI MADENLER : (A.B.D.) İÇ ÜRETİMİN YÜZDESİ OLARAK
NET İTHALÂT (^{a,c})**

	1937 - 39 Ortalaması %	1966 %
Demir cevheri	3	43
Bakır	-13	18
Kurşun	0	131
Çinko	7	140
Boksit	113	638
Petrol	-4	31

	(A.B.D.) Tüketimin yüzdesi olarak ithalât 1966 - 1967 (^{a,d})
Jet motoru imalinde kullanılan özellikle önemli maddeler	
Tungsten	24
Niyobium	100
Nikel	75
Krom	100 (*)
Molibden	0
Kobalt	100

(*) Komünist ülkeler dışında, krom üreticisi başlıca ülkeler :

Güney Afrika	(% 31)	Filipinler	(% 18)
Türkiye	(% 19)	İran	(% 5)
Güney Rodezya	(% 19)		

Parantez içinde verilen rakamlar, 1966 yılında komünist olmayan ülkelerin toplam üretimi içinde o ülkenin üretiminin yüzdesini vermektedir.

(19. yüzyıl sonlarında) hammadde üreticileri çemberi, Kuzey Amerika'dan, Romanya'dan ve Rusya'dan tropikal bölgelere ve bu bölgelerden de öteye, Okyanusya'ya ve Güney Afrika'ya kadar genişletilmişti. O zamana dek bağımsız olan ticaret sahaları ve yolları, dünya çapında tek bir ekonomi içinde erimişti (10).

... 1860'dan 1900'e kadar olan dönem içinde, uluslar arasındaki ekonomik ilişkilerde meydana gelen değişikliklerden üçü dikkate değer önemdedir: (1) Geniş çapta uluslararası ticaret konusu olan malların sayıları büyük bir artış göstermiştir; (2) Dünyanın birbirinden oldukça uzak bir çok bölgesinde rekabet, ya ilk defa başlamış ya da şiddetlenmiştir; (3) Avrupa uluslarındaki işçilerin hayat standartları ve endüstrinin kârlılığı, deniz aşırı ülkelerden gelen maddelerin ikmaline bağlı olmaya başlarken, hammadde üreticilerinin hayat standartları da, dünyanın öbür ucunda zaman zaman meydana gelen pazar dalgalanmalarına bağımlı hale gelmiştir (11).

... dünya ticareti doğuş döneminde kapitalizmin hayatî bir unsuru idi ve kapitalizm olgunlaştıkça ilerledi. Ancak yeni dev endüstriler için gerekli hammaddelerin düşük maliyetlerle naklini sağlayan ilerlemeler, büyük çapta çelik üretimi ve gemi yapımındaki teknik buluşlar sayesinde mümkün oldu (12).

Ağır ürünlerin büyük miktarlarda etkin ve ucuz bir biçimde taşınabilmesine bütün dünyada duyulan ihtiyaç ve bunu mümkün kılan yeni madenî buhar gemileri ve hızlı haberleşme (transatlantik kablo hizmeti 1866 yılında başladı), ticarî bir devrimin temellerini attılar. Bu ticarî devrim, uluslararası bankacılıktaki paralel gelişmelerle ve «çok taraflı tek bir uluslararası ödeme sisteminin» yaratılmasıyla finanse ediliyordu. «Dünya fiyatları ile idare olunan bir dünya pazarı, ilk defa ortaya çıkıyordu» (13).

“... emperyalizmin bu hızlı gelişimi sonucunda yeryüzünün el değmedik köşesi kalmamıştı: Sanayileşmiş uluslara hakim duruma gelen yeni endüstrinin ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların baskısı ile ortaya çıkan uluslararası rekabet sonucu bütün dünya biçim değiştirmiş ve bunlara intibak ettirilmişti (14).

1.3 — EMPERYALİZM VE SÖMÜRGELER

"... Bu değişiklikler doğrudan doğruya kapitalist ekonomi içindeki gayet kuvvetli eğilimlerin sonucudur. En belli başlı özellik, sermayenin uluslararası bir nitelik kazanması sonucunda ekonomik gücün dev korporasyonlarda ve malî kurumlarda yoğunlaşmasıdır (15).

"Hakimiyet kurma zorunluğu, iş hayatının kopmaz bir parçasıdır. İş dünyasında riskler çok fazladır. Bu risklerden sadece bazıları olan iç ve dış rekabet, hızlı teknolojik değişiklikler ve buhranlar, sadece kâr oranını tehdit etmekte kalmazlar, bizzat sermaye yatırımlarını da tehdit ederler. Dolayısıyla, iş dünyası, her zaman, çevresini kontrol altına alacak ve bu riskleri mümkün olduğu kadar uzaklaştıracak yollar arar. Endüstriler arasındaki varolma savaşı, aynı zamanda, çevrelerine en iyi uyabilen dev korporasyonları doğuran fetih savaşları olmuştur. Varolma ve gelişme savaşına intibak etme süreci içinde bu dev korporasyonların tutum ve davranışları şekillenmiş; bu tutum ve davranışlar onların örgütsel yapılarının ve çalışma biçimlerinin içine sinmiştir (15).

1.3.1 — Hammadde Kaynakları Üzerinde Kontrol

"Zorlu zıtlar dünyasında, güvenliği ve kontrolü garanti altına almanın en belirgin ve birinci şartı nerede olurlarsa olsunlar, yeni potansiyel kaynaklar da dahil olmak üzere, mümkün olduğu kadar çok hammadde kaynağını kontrol altına almaktır (15).

1.3.2 — Yabancı Pazarları İstilâ

"En başarılı imalât endüstrisinin izlediği yollar arasında, yabancı pazarları istilâ etmek de vardır. Bu, A.B.D.'nde olduğu gibi, büyük bir iç pazarın mevcut bulunduğu durumlar için de geçerlidir (16).

"... anlaşılması gereken husus, bu ihraç pazarlarının elde edilmesinin endüstri için taşıdığı özel önemdir... «Ulusal mübadelenin ve özellikle uluslararası mübadelenin gelişmesi, kapitalizmin kendine özgü ayırıcı niteliğidir. Münferit girişimlerin, münferit endüst-

ri kollarının ve münferit ülkelerin eşit olmayan ve ani gelişimler göstermeleri kapitalist sistemde kaçınılmazdır.» (17).

"... dış taleplerin karşılanması, firma kapasitesinin ve sabit yatırımların kopmaz bir parçası haline geldikçe, uzun vadede, bu yabancı pazarları elde tutmak zorunluluğu giderek artar, özellikle sahneye yeni rakipler çıktıkça (18).

"Rekabeti ve tekeli birbirlerinin tam zıttı olarak düşünmek, adet olmuştur. Bu, sözlük tariflerine göre, oldukça doğrudur. Ancak, Marksist literatürde, rekabet ve tekel terimleri, kapitalist toplumun farklı aşamalarını birbirlerinden ayırmak için kullanılır. Bu terimlerin hiç birisi, saf rekabet ya da saf tekel anlamına gelmezler. Aslında rekabetin tekeli aşamada varolduğunu kabul etmek, emperyalizm teorisinin özüdür. Rekabet, ulus içindeki ve ulus dışındaki aynı endüstrinin devleri arasında ve endüstriler arsındadır... (18).

1.3.3 — «Kaleyi İçinden Fethetmek» yahut «Dış Yatırım»

"Dış yatırım, dış pazarların geliştirilmesinde ve korunmasında özellikle etkili bir metoddur (19).

"Dış pazarlara sızmanın bu metodu, belirgin niteliği ulusal rakiplerin yoğunlaşması olan dev korporasyonlar çağında, giderek daha da geçerli olmaktadır. Hammadde kaynaklarının elde edilmesinde ve işletilmesinde dış yatırımın oynadığı rol açıktır. Ancak, bundan daha da önemli olan husus, diğer dev korporasyonların mevcut bulunduğu ülkelerdeki rekabete dayanabilmek ya da onlardan önce pazarlara el atabilmek için dış yatırımın kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmesidir (20).

"Emperyalizm çağında dış yatırımlara yol açan sebepler bundan ibaret değildir. Diğer ülkelerdeki ucuz işgücünden yararlanılarak elde edilecek yüksek kâr oranlarının çekiciliği de elbetteki bu sebepler arasındadır (21).

"Düşük maliyetlerin çekiciliğine rağmen, dış yatırımları teşvik eden esas neden bu değildir. Bundan daha önemlisi, ihracata talep yaratan ve «tekel» durumundan yararlanılmasına fırsat veren hammadde kaynaklarının yarattığı çekiciliktir. «Tekel» durumun-

dan yararlanılmasını sağlayan hususlar, büyük sermayenin düşük maliyetle çalışması, patent hakları, üstün teknoloji, ya da reklâm-cılık sayesinde belirli bir marka mal için yaratılan özel talep-tir (22).

"Emperyalizm teorisinin daha ziyade az gelişmiş ülkelerdeki yatırımlarla ilgilenmesi gerektiği yolundaki yaygın kanı yanlıştır. Aslında, bu tür ülkelerdeki kârlı yatırım olanakları, emperyaliz-min kendisinin yarattığı şartlar yüzünden sınırlıdır. Sınırlı pazar talebi ve endüstriyel gerilik, bu ülkelerin, metropoliten merkezler için hammadde ve gıda maddeleri sağlayan ülkeler haline getiril-melerinin sonucu sahip oldukları çarpık ekonomik ve sosyal yapı-larının ürünüdür (23).

"Dış yatırımlar, iş adamlarının kötülüklerinin sonucu değil, fa-kat içinde bulunulan şartlar altında iş dünyasının normal ve düz-gün işlemesinin sonucudur. Bu yatırımların izlediği yol, ait olduk-ları tarihi çerçeve içinde, firmaların karşılaştıkları gerçek durum-ların ışığında incelenmelidir; artık - sermayenin yaptığı baskılarla ilgili bir soyutlamanın çerçevesi içinde değil (24).

1.3.4 — Siyasî Operasyonlar!..

"Dış yatırım olanakları ve dış pazarlar üzerinde kontrol elde etmek için duyulan arzu, ekonomik meselelerle ilgili siyasî faali-yetin seviyesini yeni ve yoğun bir düzeye çıkarmaktadır (25).

"Siyasî operasyonun derecesi ve tipi, haliyle farklılıklar gös-termektedir. Zayıf uzak bölgelerde, sömürgeci istilâ en uygun ope-rasyondur. Biraz farklı şartlar altında, yetkililerin rüşvetle satın-alınması, ya da bankalar veya devlet kurumları tarafından borç verilmesi daha uygundur. Daha gelişmiş ülkelerde ise, ittifaklar ve çıkar grupları meydana getirilmektedir (26).

"Bu gelişmelerin sonucunda, yeni bir uluslararası ekonomik ve siyasî ilişkiler sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemin yapısı ve öne-mi, savaşlar, buhranlar ve endüstrileşme hızlarındaki farklılıklar sonucu zamanla değişmektedir. Biçimler de farklılıklar göstermek-tedir: Sömürgeler, yarı sömürgeler, «çeşitli biçimlerde bağımlı ülkeler (Siyasî olarak resmen bağımsız, fakat aslında malî ve dip-lomatik bağımlılık içine sokulmuş ülkeler)» ve emperyalist güç-

lerin küçük ve büyük ortakları. Önemli olan husus, uluslararası bir ekonomi içinde değişik derecelerdeki bağımlılıktır (27).

"Emperyalizmi sadece sömürgecilik sayan aşırı basitleştirmenin gerçeklerle yakından ve uzaktan bir ilişkisi yoktur (28).

1.4 — EMPERYALİZMİN MODERN NİTELİKLERİ

"Bugün emperyalizmin bazı belirgin yeni nitelikleri vardır... bunlar : (1) Dünyanın paylaşılması olan ana mücadelenin yerini, emperyalist sistemin zayıflamasını önleme mücadelesine bırakması; (2) A.B.D.'nin emperyalist sistemin örgütleyicisi ve lideri durumuna gelmesi; (3) Uluslararası nitelik taşıyan bir teknolojinin ortaya çıkmasıdır (29).

1.4.1 — Ötelenen Temel Çelişki

"Sovyet Devrimi yeni dönemin başlangıcıdır. İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemin temel nitelikleri emperyalizmin bütün yeryüzünü kaplayacak şekilde genişlemesi ve nüfuz saha ve bölgelerinin yeniden paylaşılması için emperyalist güçlerin birbirleriyle mücadele etmeleriydi. Sovyet Devriminden sonra, rekabet mücadelesine yeni bir unsur girdi : Dünyanın emperyalist sistemden çıkmış olan bölgelerini yeniden işgal etmek ve diğerlerinin de emperyalizm ağını terketmelerini önlemek zorunluğu. İkinci Dünya Savaşından sonra dünyanın sosyalist kesiminin genişlemesi ve sömürge sisteminin büyük bir kısmının çözülmesi, emperyalist sistemin çözülüşüne mümkün olduğu kadar engel olunması ve kaybedilmiş bölgelerin tekrar işgal edilmesi zorunluluğunu arttırmıştır. Bundan dolayı işgal, şartlara göre, askerî, siyasî ve ekonomik işgal olarak farklı biçimler almaktadır (29).

"Ne Rus Devrimini izleyen dönemde, ne de bugün, temel amacın, emperyalizmin sınırlarını genişletmek veya korumak olması, emperyalist güçler arasındaki rekabetin tasfiye edilmiş olduğu anlamına gelmez. Ancak, İkinci Dünya Savaşının bitiminden itibaren, emperyalist sisteme yönelen tehditlerin artması yüzünden ve A.B.D. liderliği altında emperyalist güçler arasında daha güçlü bir birlik sağlanmış olduğundan bu, temel amaç haline gelmiştir (30).

1.4.2 — A.B.D.'nin Liderliği

"İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar, emperyalist dünya sistemindeki siyasî ve askerî operasyonlar, bloklar halinde birleşme geleneksel metoduyla yürütölmekteydi: bir blok içindeki çıkar zıtlıkları, diğer bloka karşı ortak bir saldırı ya da savunma sağlama amacıyla, geçici olarak arka plana itilmekteydi. Taktik avantajlardan faydalanılmaya kalkışılmasıyla, bu blokların bileşimleri, zaman içerisinde değişikliğe uğradı. 1945'den bu yana, tüm emperyalist sistemin liderliğini A.B.D.'nin kendi omuzlarına almış olmasıdır. Askerî ve ekonomik gücü olgunlaşmış bulunduğundan ve rakipleri savaştan büyük zararlar görmüş olduklarından, ABD. bugünkü emperyalist sistemi örgütleyecek ve bu sistemin liderliğini yapacak kapasiteye ve olanaklara sahipti (31).

"Savaş sonrası emperyalist sistemin örgütlenmesi, savaş sonuna doğru kurulmuş bulunan uluslararası kurumlar aracılığı ile sağlandı: Birleşmiş Milletler (*), Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ki, her birinde, çeşitli nedenlerden ötürü, A.B.D. lider durumundaydı. Bu sistem, UNRRA'nın faaliyetleri, Marshal Planı ve Washington'un finanse ve kontrol ettiği bazı ekonomik ve askerî yardım programları ile güçlendirildi (32).

"Bu ... diplomatik operasyonlara, yeryüzünde hızla çoğalan askerî üsler ile, güç ve öz kazandırıldı. Bu işte A.B.D.'nin oynadığı rolün önemi, ABD'nin 1920'lerde sadece üç yabancı ülkede üslenmiş gerçeği hatırlanacak olursa, daha da iyi ortaya çıkar. İkinci Dünya Savaşı sırasında, A.B.D. ordusu 39 ülkede üslenmişti. 30 Haziran 1967'de askerî yardım ve yabancı orduların eğitimlerinin yönetilmesi kanalıyla, A.B.D. ordusu en az 64 ülkede üslenmiş durumdadır (33).

"Birleşik Devletlerin yeni liderlik durumunun önemli bir yanı, doğrudan doğruya diğer emperyalist güçlerin yerini almış olmasıdır... «tüm savaş sonrası tarihi, birçok yönden, İngiltere'nin, Fransa'nın, Hollanda'nın ve Belçika'nın daha önce ellerinde tuttukları güvenlik mevzilerini Amerika'lılara terk etmeleri süreci olmuştur.» (34).

(*) "Sosyalist ülkelerin katılımıyla B. M.'in yetersiz duruma düşmesi karşısında amaçlar, sosyalist olmayan dünya ile yapılan bir dizi anlaşma ve deklarasyonlarla gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Aşağıdaki tablo bu görüşün ışığında ekonomik mevzilerin nasıl el değiştirdiğini vurgulamaktadır.

**ORTA DOĞU'DAKİ PETROL REZERVLERİNİN KONTROLU
ÜZERİNE TAHMİNLER (35)
(Milyar varil olarak)**

	1 9 4 0		1 9 6 7	
	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde
İngiltere	4,3	72,0	73,0	29,3
A.B.D.	0,6	9,8	146,0	58,6
Diğerleri	1,1	18,2	30,0	12,1
Toplam	6,0	100,0	249,0	100,0

1.4.3 — Yeni Teknolojinin Uluslararası Niteliği

"Savaşın getirdiği yeni teknoloji, daha eski teknolojiden kapsam olarak çok daha fazla uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Ve bundan dolayı da bu teknolojinin emperyalizmin şimdiki ve ilerideki operasyonları üzerinde özel bir etkisi vardır. Bunun en belirgin yönü, uzay teknolojisidir. Personeli A.B.D. teknisyenlerinden sağlanan ve dünyanın dört bir yanına dağılmış bulunan çok sayıdaki «uzay» istasyonları, bu teknolojinin taşıdığı uluslararası niteliklerden bir tanesidir. Bir diğeri ise, haberleşme uydularında Birleşik Devletlerin sahip olduğu üstünlüktür. Bütün bunlar, «kültürel» bir birlik sağlanmasında çok faydalı araçlardır ki, A.B.D. nin emperyalist sistem içindeki hakimiyetini aksettirmektedir (36).

"Buna ilâveten, atomik enerji ve elektronik beyin teknolojileri de bir takım uluslararası niteliklere sahiptir. Bu endüstriler için gerekli olan araştırma ve geliştirme sahalarına yapılan muazzam yatırımlar, uluslararası çapta bir büyüklüğe sahip korporasyonların iştahını daha da açmaktadır. Karşılıklı ilişkilerin detaylarını bilmesek dahi, yeni teknoloji ile uluslararası korporasyonun mutlu birleşmelerinin farkında olmalıyız : (a) A.B.D.'nde gerekli teknolojiyi geliştirebilecek ve diğer ülkelerdeki sahalara herkesten önce el atmanın avantajlarından yararlanabilecek çapta sermaye-

ye sahip, ya da olabilecek yeterli büyüklükte firmalar mevcuttur. (b) A.B.D. firmaları bu teknolojik yarışta araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmaları için büyük çapta hükümet yardımlarıyla desteklenmektedirler. (c) Aynı firmalar, hükümetin çeşitli askeri ve dış yardım faaliyetlerini yeryüzünün her yerine yayma süresi içinde, ya kendi başlarına ya da A.B.D. hükümetinin desteği ile uluslararası operasyonlarda deney sahibi olmuşlardır. (d) Cömert hükümet yardımıyla bilimsel araştırma ve teknik gelişme çalışmaları büyük korporasyonun ayrılmaz bir parçası olmuştur ki, bunun bir sonucu da, bilimsel buluşlarla yeni malların üretilmesi arasındaki zaman farkının kapatılması olmuştur; ve böylece uluslararası korporasyon, daha küçük ve daha zayıf rakiplere karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır. Nihayet; (e) Jet uçaklarındaki teknolojik ilerleme bir çok ülkede kolları bulunan korporasyonun yönetiminin koordinasyonunu daha kolaylaştırmıştır (37).

1.5 — EMPERYALİST BLOKUN LİDERİ A.B.D.

Aşağıdaki tablolar, A.B.D.'nin emperyalist sistemin lideri olarak yükselişini sergilemektedir. Çarpıcı olan, ABD'nin her şeyden önce kendi yandaşlarının ekonomileri üzerinde kurduğu tartışılmaz hakimiyettir.

Bu gerçek, A.B.D.'nin emperyalist blokun tartışmasız siyasi lideri olmasını da açıklamaktadır.

MAMUL MAL İHRACATINDAKİ PAYLAR (%) (38)

	1899	1913	1929	1937	1950	1967
A.B.D.	11,7	13,0	20,4	19,2	26,6	20,6
İngiltere	33,2	30,2	22,4	20,9	24,6	11,9
Almanya	22,4	26,6	20,5	21,8	7,0(*)	19,7(*)
Fransa	41,4	12,1	10,9	5,8	9,6	8,5
İtalya	3,6	3,3	3,7	3,5	3,6	7,0
Japonya	1,5	2,3	3,9	6,9	3,4	9,9
Diğerleri	13,2	12,5	18,2	21,9	25,2	22,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(*) Sadece Batı Almanya, 1937 yılında, sadece Batı Almanya'ya ait olan pay % 16,5 olarak tahmin edilmektedir.

**BAŞLICA SERMAYE İHRACATÇISI ÜLKELERİN
DIŞ YATIRIMLARI ⁽³⁹⁾**

(Toplam Yatırımların Yüzdesi Olarak)

	1914	1930	1960
İngiltere	50,3	43,8	24,5
Fransa	22,2	8,4	4,7 (*)
Almanya	17,3	2,6	1,1
Hollanda	3,1	5,5	4,2 (*)
İsveç	0,3	1,3	0,9 (*)
A.B.D.	6,3	35,3	59,1
Kanada	0,5	3,1	5,5
T o p l a m	100,0	100,0	100,0

(*) Tahmini

(A.B.D.) İHRACATI VE DIŞ YATIRIMLARININ SATIŞLARI ⁽⁴⁰⁾
(Milyon Dolar Olarak)

Bazı imalât endüstrileri	Yabancı şubelerin satışları			ABD'nden ihracat		
	1957	1965	Artış	1957	1965	Artış
Kâğıt ve ilişkin mamuller	881	1820	939	223	389	166
Kimyevî maddeler	2411	6851	4440	1457	2402	945
Kauçuk mamuller	968	1650	682	161	167	6
Metaller	1548	3357	1809	1881	1735	-146
Elektriksiz Mak.	1903	5257	3354	3102	5158	2056
Elektrikli Mak. ve teçhizatı	2047	3946	1899	874	1661	787
Nakliye teçhizatı	4228	10760	6532	1784	3196	1412

**A.B.D. FİRMALARININ YABANCI ŞUBELERİ TARAFINDAN
DIŞ ÜLKELERDE YAPILAN MAMUL MAL SATIŞLARI (41)**

(Dış ülkelerdeki toplam satışların yüzdesi olarak)

Kasım - 1966

	Latin			Diğer
	Kanada	Amerika	Avrupa	
Makalli satışlar	81	93	77	92
A.B.D.'ye ihraç edilen	11	2	1	2
Diğer ülkelere ihraç edilen	8	5	22	6
Toplam	100	100	100	100

**(A.B.D. FİRMALARINCA) İMALAT SEKTÖRÜNE YAPILAN
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR (42)**

(Milyon Dolar)

	1950		1966	
	Dolar	Yüzde	Dolar	Yüzde
Bütün bölgeler	3,831	100,0	22,050	100,0
Kanada	1,897	49,5	7,674	34,8
Meksika	133	3,5	797	3,6
Arjantin	161	4,2	652	3,0
Brezilya	285	7,4	846	3,8
Avrupa	832	24,3	8,879	40,3
Güney Afrika	44	1,3	271	1,2
Hindistan	16	0,4	118	0,5
Japonya	5	0,1	333	1,5
Avustralya	98	2,6	999	4,5

DIŞ YATIRIM STOKUNDA A.B.D. PAYI (%) (43)

	Fransa 1962	B. Almanya 1964	İngiltere 1962
A.B.D.	45	34	72
İngiltere	12	10	—
Hollanda	11	17	2
İsviçre	5	16	7
Belçika	8	5	1
Fransa	—	7	2
İsveç	1	3	1
İtalya	5	Diğerlerine dahil	1
B. Almanya	3	—	1
Kanada	2	Diğerlerine dahil	9
Diğerleri	8	8	4
Toplam	100	100	100

BAZI ENDÜSTRİLERDE A.B.D. PAYI TAHMİNLERİ (44)

a) Fransa (1963)	A.B.D. Firmaları (Satış % si)
Petrol rafinaj	20
Tıraş bıçağı ve tıraş makinaları	87
Taşıtlar	13
Lâstik	30'un üstünde
Karbon karası	95
Buzdolapları	25
Makina âletleri	20
Yarı - fletkenler	25
Çamaşır makinaları	27
Asansörler	30
Traktör ve tarım makinaları	35
Telgraf ve telefon teçhizatı	42
Dikiş makinaları	70
Elektrikli tıraş makinaları	60
Hesap makinaları	75

b) İngiltere 1964**A.B.D. Firmaları (Satış % si) (45)**

Rafine edilmiş petrol ürünleri	40'ın üstünde
Kompüterler	40'in »
Taşıtlar	50'in »
Karbon karası	75'in »
Buzdolapları	33 1/3 - 50
İlaçlar	20'in »
Traktörler ve tarım mak.	40'in »
Cihazlar	15'in »
Traş bıçağı ve traş mak.	55 yaklaşık

c) Batı Almanya**A.B.D. Firmaları (Satış % si)**

Petrol	38
Makina, araç, metal mamülleri (Taşıtlar bunların % 40'ıdır)	15
Gıda endüstrisi	7
Kimyevî maddeler, kauçuk, v.b.	3
Elektrikli makinalar, optik, oyuncak ve müzik aletleri (Kompüterler, bunla- rın % 84'üdür)	10

"ABD'nin yabancı ülkelerdeki girişimleri, tabir caizse, dünyadaki üçüncü büyük ülke durumundadırlar (46).

"Avrupa'ya yapılan sermaye akımı ile tekeli eğilimlerin gelişmesi arasındaki ilişki şöyledir : en büyük üç Avrupa pazarında (B. Almanya, İngiltere ve Fransa) A.B.D.'ne ait doğrudan yatırımların % 40'ı üç firmaya aittir: Esso, General Motors, Ford A.B.D.'nin Batı Avrupa'daki tüm yatırımlarının 2/3 ü 20 ABD firmasına aittir... 1961 yılına gelindiğinde en büyük 1000 ABD şirketinden 460 mın Avrupa'da yan şirketi veya şubesi vardır. 1965'de ise bu oran 1000'de 700'e yükselmiştir.

1.6 — FINANS ŞEBEKESİ :

ABD BANKACILIGININ ULUSLARARASI HALE GELMESİ

"... «Bugün A.B.D. bankacılığının sahip olduğu en geniş büyüme alanı A.B.D. değil, dış ülkelerdir... Dış ülkelere yayılma, aynı zamanda, ilk defa olarak tam anlamıyla bir uluslararası bankacılık şebekesi yaratılmasını sağlamaktadır.» Bankacılıktaki bu gelişme ABD'nin emperyalist düzenin lideri ve örgütleyicisi olarak üzerine aldığı yeni role uymaktadır. (a) A.B.D.'nin askerî ve siyasî varlığının bütün yeryüzünde yaygınlaşmasından (savaşlar, askerî üsler, ekonomik ve askerî yardımlar vasıtasıyla); (b) Çok uluslu endüstriyel imparatorluklar kurulmasında A.B.D. sermayesinin başı çekmesinden; (c) Uluslararası ödemelerde, kredilerde ve rezervlerde doların anahtar para haline gelmesinden ve (d) yeryüzünde çok uluslu bankacılığın gelişmesinden ve bütün bunların aynı anda olmasından daha doğal bir şey olabilir mi? (48).

"... 1965 senesinde New York Times'da yer alan ve en büyük iki Birleşik Devletler Bankasının Güney Vietnam'da şubeler açma peşinde olduğunu bildiren bir yazı, First National City Bank'ın Başkan Vekili Henry Sperry'den şu sözleri aktarmaktadır :

«Bundan sonra (Güney Vietnam'da) esas iş kalkınma olacaktır... Bu finansı gerektirecektir; finans demek bankacılık demektir. İngilizlerin ve Fransızların bankacılık işini tekellerine almalarına müsaade etmek mantıksızlık olacaktır. Çünkü Güney Vietnam ekonomisi her geçen gün biraz daha ABD'ye bağımlı hale gelmektedir.» Gerçekten, 1966 yazında Saygon'da iki ABD bankası açıldı. Business Week bu olaya ilişkin olarak şöyle diyordu :

«Askerlerin devam ettikleri barların ortasında, Bank of America ve Chase Manhattan Bank'ın şubeleri modern granit kalelere benzemektedirler... bankalar... özellikle savaş şartlarına göre inşa edilmişlerdir : Pencere yerine cam bloklar ve mayın patlamalarına ve havan mermilerine karşı dayanıklı duvarlar... Şayet ABD olanca ağırlığıyla vaziyet etmeseydi, herhalde Vietnam'da banka da olmazdı. Bankalar Vietnam'a 1965 yılında ABD'nin büyük çapta yerleşmesinin sonucu olarak girdi. ABD hükümeti, Elçilik için, Uluslararası Kalkınma Teşkilatı için ve ordu için gerekli fonların yatırılacağı bir yer istedi. Ve ülkedeki mevcut Fransız ya da diğer yabancı bankalara bu konuda yardımcı olmak için bir sebep yoktu.» (49)

"Bankaların hükümet için ve hükümetin bankalar için taşıdığı önem savaş dönemlerine mahsus değildir. ABD tarımsal stok artıklarını yabancı para karşılığında elinden çıkardığında, alıcı ülkelerdeki A.B.D. hesabında büyük tutarlara varan paralar birikir. Bir az gelişmiş ülkeye el atmak peşinde olan ve bunu hak etmiş bulunan bir bankaya yardım elini uzatmak için bundan daha iyi fırsat olur mu? Yeni bir bankanın finans faaliyetlerine başlayabilmesi için bir mevduat kaynağına ihtiyacı vardır...⁽⁴⁹⁾

1.7 — AMERİKAN YARDIMI !..

"Amerikan dış yardım programı, amaç ve neticelerine göre şu şekilde sınıflandırılabilir :

- (1) A.B.D.'nin dünya çapındaki askerî ve siyasî politikalarının uygulanması,
- (2) Açık - kapı politikasının tatbik edilmesi : A.B.D. sermayesinin ham maddelere, ticarete ve yatırım olanaklarına serbestçe el atabilmesi,
- (3) Az gelişmiş ülkelerde yer alan ekonomik kalkınmanın kesin olarak kapitalist yöntem ve uygulamalara dayanmasının garanti altına alınması,
- (4) Ticaret ve yatırım olanakları peşinde koşan ABD'li iş adamları için acil kazançlar elde edilmesi,
- (5) Yardım alan ülkelerin giderek daha çok ABD'ne ve diğer sermaye piyasalarına bağımlı hale getirilmesi...⁽⁵⁰⁾.

"«Örneğin, A.B.D., 30 milyondan fazla nüfusu olan Türkiye'ye esas olarak askerî bir dayanak gözüyle bakmıştır. Bu ülke askerî alanda cesaret sahibi olduğunu birçok kereler ispatlamıştır. Coğrafi durumu, NATO ve Bağdat Paketi (CENTO) gibi Savunma Paktlarına katılma hususunda gösterdiği arzu, ve hatta, **sahip olduğu fevkalade maden kaynakları**, Türkiye'yi her türlü dış yardımın yapılmasına lâyık bir duruma getirmiştir.» (Halford L. Hoskins, «Aid and Diplomacy in the Middle East», Current History, July 1966) ⁽⁵¹⁾.

"... Yakın ve Orta Doğu'ya yapılan yardımlar konusunda Savunma Bakanı Mc. Namara, 1967 yılında, bir meclis komitesinde şu sözleri söylemiştir :

«Yakın ve Orta Doğu, Birleşik Devletler açısından taşıdığı stratejik önemi devam ettirmektedir, çünkü bu bölge siyasi, askeri ve ekonomik çıkarların birleştiği kavşaktır ve çünkü Orta Doğu petrolü Batı için hayati önem taşımaktadır. Bundan ötürü, bu bölgenin istikrarlı ve sürekli bir kalkınma içinde olmasında bizim çok büyük çıkarımız vardır. Yunanistan, Türkiye ve İran ile olan ittifak ilişkilerimizi devam ettirmekte de büyük çıkarlarımız vardır, zira bu üç ülke, Sovyetler Birliği, sıcak deniz limanları ve Orta Doğu'nun petrol yatakları arasında yer almaktadır.» (52).

“Lâtin Amerika'ya yapılan askerî yardımın sebeplerini açıklarken, Savunma Bakanı, çok daha açık konuşmaktaydı :

«Toplumsal gerginlikler, toprak ve servet dağılımındaki eşitsizlikler, istikrarsız ekonomiler ve geniş bir tabana oturmayan siyasi yapılar, Latin Amerika'nın birçok kısmında sürekli bir istikrarsızlık ihtimali yaratmaktadır. Şayet bu ve bunlara ilişkin sorunlara bir cevap bulunacaksa, bunun cevabı, bizim ve Lâtin Amerika'lı dostlarımızın uğrunda bütün kaynaklarımızı seferber ettiğimiz Gelişme İttifakında yatmaktadır. Fakat bu ittifakta öngörülen hedeflere ancak kanunların ve düzenin hakim olduğu bir ortam içinde varılabilir.

Dolayısıyla Latin Amerika'ya yapılan askerî yardım ve programlarımız, iç güvenliğin sağlanmasında alınacak sivil tedbir eylemlerini desteklemeye yönelik olmaya devam edecektir. (52)

«..... Daha kesin olarak belirtmek gerekirse, Latin Amerika'ya yapılan yardımlarda güttüğümüz temel amaç, gerekli olduğu yerlerde, polis ve diğer güvenlik kuvvetleriyle birlikte, ihtiyaç duyulan iç güvenliği sağlayacak yetenekte yerli askerî ve yarı - askerî güçlerin yetiştirilmesine yardımcı olmaktır.» (53)

«Birleşik Devletlerdeki ve yabancı ülkelerdeki askerî okullarımızda ve eğitim merkezlerimizde seçme subaylar ve önemli mevkielerde bulunacak uzmanları eğitmemiz askerî yardım yatırımlarımızdan sağlanan faydaların her halde en önemlisidir. Bu öğrenciler, dönüşlerinde eğiticiler olmak üzere kendi ülkeleri tarafından özel olarak seçilmişlerdir. Bunlar gerekli bilgilerle teçhiz edilmişlerdir. Ve bu bilgileri kendi birliklerine aktaracak olan geleceğin liderleridirler. Amerika'luların ne yapmak istediklerini ve nasıl düşündüklerini gayet iyi bilen kimselerin liderlik mevkilerinde bulunmalarının ne kadar önemli olduğunu belirtmeye ayrıca gerek duymuyorum. Böyle

kimselerden dostlar edinmenin değeri ölçülmeyecek kadar fazladır» (53).

"Meclis Dış İşleri Komitesi Başkanının aşağıdaki sözleri de ilginçtir :

«Dış yardımları eleştiren herkesin karşısına, Brezilya Silâhlı Kuvvetlerinin Goulant hükümetini devirdiği ve bu güçlerin demokrasi ilkeleri ve ABD tarafları olma yönünde şartlandırılmasında ABD askerî yardımının temel unsur olduğu gerçeği dikilmektedir. Bu subaylardan bir çoğu, AID programı çerçevesinde, Birleşik Devletlerde eğitilmişlerdi. Demokrasinin komünizmden daha iyi olduğunu biliyorlardı!» (54)

"Amerikan Kongresi Kütüphanesi Kanun Arşivi Servisi'nin Senato Dış İlişkiler Komitesi için hazırladığı raporu şu şekilde bitmektedir :

«Birleşik Devletlerin savunulmasına doğrudan doğruya katkıda bulunmaları ya da stratejik bir konuma sahip olmaları : bir çok ülkeye yaptığımız askerî yardımların asıl sebebi bunlar değildir. Asıl siyasî sebep general ve amirallerin iktidarı devralmak üzere yetiştirilmeleridir. Bu konuda artık hiç bir şüpheye yer yoktur» (55).

"Amerikan borç ve bağışının büyük bölümünü dağıtan ünlü «Import - Export Bank»ın geri ülkelere kredi verirken öne sürdüğü resmî şartlar, bu konuda örnek bir niteliktedir :

- 1) Verilen borç, ülkedeki Amerikan sermayesiyle rekabete yol açabilecek alanlarda kullanılmayacaktır.
- 2) Karşılığının dolarla ödeneceğine dair normal garanti verilmiştir.
- 3) Borcun geri ülkede yaratacağı gelir Amerikan mallarının ithalinde kullanılacaktır (56).

"Bu tür hesapların yanısıra, borç verenler geri kalmışlardaki işbirlikçilerini güçlendirmek ve kendi çıkarlarına uygun düzeni sürdürmek amacıyla da çeşitli kayıtlar koymaktadırlar. Türkiye'ye verilen borçların önemli bir bölümünde «paranın kullanılacağı kuruluşlarda hisselerin yarından çoğunun özel sektöre ait olması» gibi siyasal şartlar koşulmaktadır (57).

1.8 — EMPERYALİST SİSTEM VE GERİ KALMIŞ ÜLKELER :

Kapitalizmin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde ve giderek emperyalist aşamada bu gelişmelere ayak uydurmayan ülkelerin doğal yeri diğerlerinin pazarı olmaktır. Gelişmişlerin hammadde gereksinimlerini sağladıkları, buna karşılık mamûllerini sattıkları bir pazar. Bu tür bir işbölümünün kapitalistler için (kapitalizm ve onun emperyalizm aşamasında) önemi neydi? Bunu, gelişmişlerle diğerleri arasındaki ticarî ilişkilerin niteliği gözler önüne sermektedir.

DIŞ TİCARET HADLERİ KİMİN LEHİNE?..

"Geri kalmışların dışa sattıkları tarımsal ürünlerin ve madenlerin (Petrol dışında) dünya piyasalarındaki değeri sürekli olarak düşmektedir : 1954 - 60 döneminde geri ülkeler sanayi ülkelerine sattıkları 1 tonluk mal karşılığında ortalama olarak 100 alırlarken, bugün aynı 1 tonun karşılığında 80 alabilmektedirler. Yani, mallarının ticarî değeri bu süre içinde % 20 oranında eksilmiştir (58).

"Buna karşılık geri ülkelerin gelişmişlerden aldıkları sanayi ürünlerinin değeri aynı süre içinde % 10 artmıştır : 1954 yıllarında 1 tona ortalama 100 öderlerken günümüzde 110 ödemektedirler (58).

"... fakir ülkelerin uğradıkları bu zararı, Uluslararası Para Fonunun kongresinde Brezilya delegesi şöyle belirtmektedir : «1954'de bir otomobili dışardan alabilmek için karşılığında 19 çuval kahve veriyorduk. Bugün aynı otomobili almak için 32 çuval kahve vermemiz gerekiyor...» (58)

Aşağıdaki tablolar, geri kalmış ülkelerle emperyalist ülkeler arasındaki alış verişin kimin lehine olduğunu bütün boyutlarıyla açıklığa kavuşturmaktadır.

EMPERYALİST ŞİRKETLERİNİN GÖTÜRDÜĞÜ PARA GETİRDİĞİNİN TAM 3,5 KATI (59)

1) ABD Şirketleri (Milyon dolar olarak), (Yıl 1966)

Bölge	Giren yeni Yatırım fonları	Net kâr transferi	G. Kalmışların net kayıpları
Latin Amerika	162	962	800
Afrika	89	340	251
Asya	206	1013	807
Toplam	457	2315	1858

2) İngiliz şirketleri (Milyon dolar olarak), (Yıl 1966) (*)

Latin Amerika	20		
Britanya Milletler Topluluğu (Kanada, Y. Zelanda, Avustralya dışında)	186		
Diğer geri kalmışlar	15		
Toplam	221	600	379

3) Diğer gelişmiş ülke şirketleri : (Milyon dolar olarak), (Yıl 1966) (**)

Bütün geri ülkeler	453	1000	547
--------------------	-----	------	-----

BATININ SANAYİ ÜLKELERİ İLE GERİ KALMIŞLAR ARASINDAKİ EKONOMİK ALIŞ VERİŞİN VE TİCARET MEKANIZMASININ SONUCU (60).

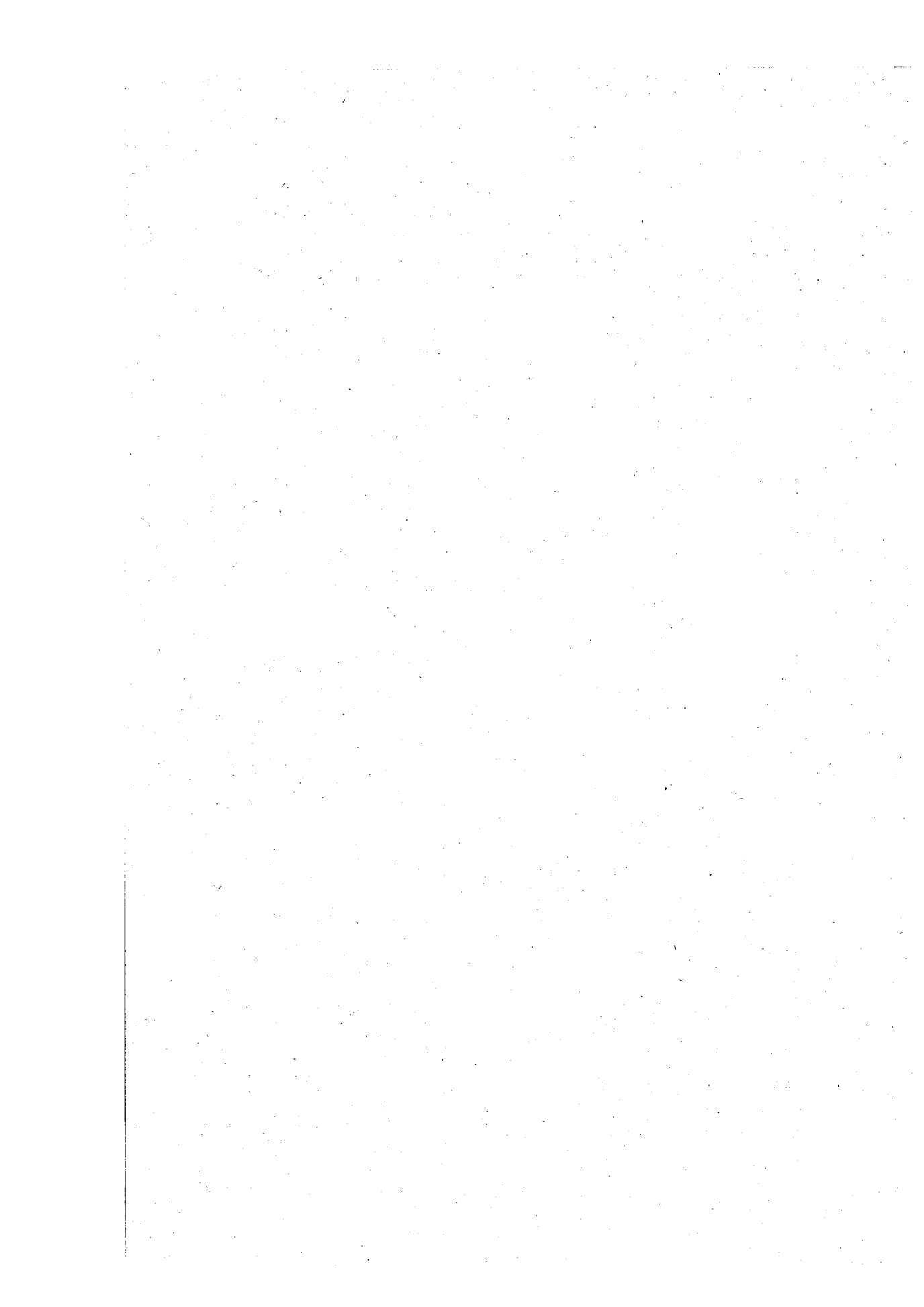
	Milyar Dolar (1966)	Sonuç
Alınan borç ve bağış toplamı	6,4	
Ödenen borç ve faiz	4,0	+ 2,4
Yabancı şirket yeni yatırımları	7,7	
Yabancı şirket kâr transferi	3,9	— 2,8
Dış ticaret hadlerindeki değişimin on yıl önce-sine oranla verdiği yıllık zarar		— 10,0
Yıllık zarar toplamı		— 12,8
Geri kalmış ülkelerin 1967 sonundaki borç toplamı		— 41,0

Dış ticaretin gelişmemiş ülkelere kabul ettirilen bu işleyiş biçimi, geri kalmış ülkelerin emperyalist sistem içinde kaldıkları süreçte geri kalmışlık zincirlerini kıramayacaklarının ve bağımlılıklarının gittikçe yoğunlaşacağını yadsınamayacak bir kanıttır.

Bu olguyu kendi tarihimiz içinde gözleyelim :

(*) Kaynak : Board of Trade Journal U. K. Balance of Payments, 1967.

(**) Kaynak : OECD Development assistance, 1967 Review; IMF'nin 1966 yıllık raporu

BÖLÜM : II
EMPERYALİZM VE
OSMANLI İMPARATORLUĞU

2.1 — BATININ OSMANLI PAZARINA GİRİŞİ

DÖNEM «MUHTEŞEM SÜLEYMAN» DÖNEMİ

"Kanunî Saltanatının ilk yıllarından itibaren, artık İngiliz (Londra) çuhalarının türlü renk ve cinsleri, ülkenin, İstanbul, Edirne, Bursa v.b. büyük pazarlarında bol bol satılmaktaydı. Türk piyasalarında, giderekten, Batı'nın yalnız kumaşları değil, öteki giyecekleri ve ev eşyaları da görülüyor, ya da, bir çok maddelerin aynı biçimde yerlileri yapıyordu. Örneğin, frengî pabuç, frengî sandık, frengî kiremit, frengî ekmek ve başka şeyler, adlarından da anlaşılırki, elbette Avrupa'dan, özellikle İtalya'dan alınmıştır (61).

"... 1559'dan sonraki dönemde, frenk malları daha çok artacaktır. Ancak, Batı ülkeleri Türkiye'den geniş ölçüde hammadde götürmeye başladıklarından bu sıralarda alışverişin altın ve gümüş değerinin Türkiye'nin kârına olduğu biliniyor. Fakat, şu da bilinmeli ki, Batı'nın bir yandan yapılmış mal sürme ve öte yandan hammadde yükleyip götürme biçimindeki alışveriş niteliği, Türkiye'nin yerli sanayiini yalnız hammadde sıkıntısına sokmakla kalmıyor, yerli yapımı malların Batı malları ile rekabet edememesi yüzünden, Türkiye'de endüstri gittikçe ölü hale geliyordu... (61).

"1567'de hükümet, Ege dokumacılarına 150 bin kadar yelken bezi sipariş ettiği zaman, ipliklerin Avrupalı tüccara satılması yüzünden, esnaf, bu kadar bezi veremeyeceklerini bildirmekte geçikmemiştir (62).

"... eskiden Bursa'dan kadife ve ipekli kumaş satın alan Avrupalılar bu defa ipek ipliği almakla yetiniyorlardı. Bir müddet sonra ise

yalnız ipek almağa başlayacaklar ve hatta daha hesaplı buldukları yerlerde ipek böceğini de kendileri besleyecek şekilde tertip alacaklardır (63).

“Bütün bu güçlüklerin yanısıra yabancıların Osmanlı Ekonomisindeki yeri ve etkisi de gittikçe artmakta, ilerdeki bağımlılığın ortamını hazırlamaktadır. Fransa’ya 1536’da tanınan ilk kapitülasyon (Lûgat anlamı «karşısındakinin hakimiyetini kabul etmek»tir) 1569’da yenilenmiş ve genişletilmişti.

1579’da İngiltere ile ticaret başlamış, 1582’de ilk İngiliz Sefiri gelmiş, 1583’de serbest ticaret izni almıştır. Bu arada ilgi çekici bir nokta, ilk İngiliz Sefirlerinin masrafının İngiliz devleti tarafından değil, tamamen ünlü Şark Ticaret Kumpanyası tarafından karşılanmasıdır. Durum böyle olunca, bu sefirlerin ana görevi de Kumpanyanın sömürebileceği kaynakları Osmanlı ülkesinde bulup çıkarmak olmuştur...

“Fransa ve İngiltere’den başka devletler de Osmanlılarla ticaret anlaşmaları yapmakta, akidnâmeler almaktadırlar. Çok sayıda Fransız, İngiliz, Leh, Felemenk, Ceneviz, Venedik tüccarı bu yıllarda Anadolu’yu gezmekte, mal getirip, mal götürmektedir... Yabancılar, Osmanlı Devleti’nin alicenaplığını göklere çıkarmakta, kendilerine tanınan önceliklerden yararlanarak Türkiye’yi sömürmektedirler. Osmanlı Devleti’nin iç ticaretinde yerli malın bir eyaletten ötekine geçmesi % 12 - % 50 oranında resme tâbi iken, kapitülasyonlar uyarınca yabancılar Türkiye’ye soktukları mallara sadece % 3 gümrük ödemektedirler (64).

2.1.1 — İlk Dış Borçlanma Teşebbüsleri

“... I. Abdülhamid ... «Dış borçlanmayı» tarihimizde ilk olarak deneyecektir... İlk teşebbüs, Felemenk’den para alınması şeklindedir... Borç karşılığında bazı ürünler verilecek, daha sonra borcun tamamı ödenecektir. I. Abdülhamid, «istikraza karşılık verilecek mahsülâtın çoğunun iltizam suretiyle mütegalibe âyan elinde bulunmasından dolayı bu âyanların istikraza karşı maksülâtın fenasını verip iyisini tüccara satacakları ve bu ise ihtilâfa yol açacağı» düşüncesiyle isteğini Felemenk devletine resmen iletmeden kararından dönmüştür... III. Selim babasının başaramadığını gerçekleştirmek üzere İspanya elçisine başvurmuş fakat isteği reddedilmiştir (65).

2.1.2 — 19. Yüzyıl ve Emperyalizmin Osmanlı Pazarı

"19. Yüzyılın başlarında Türkiye, geri kalmış ve muhtaç bir ülke durumundadır... 1800 yıllarında Batı, sanayi ihtilâlini gerçekleştirme yolundadır. Özellikle İngiltere başı çekmekte, gelişen endüstrisine dünyanın dört yanında hammadde kaynağı ve pazar aramaktadır (66).

"19. Yüzyılın bu ilk döneminde bütün Avrupa ülkeleri sıkı bir hi-maye sistemi uygulamaktadır, biri, Osmanlı ülkesi hariç. Öteki memleketler yeni kurulan sanayii dış malların rekabetinden korumak amacıyla gümrük duvarları çekerlerken, Osmanlılar .....liberalizmin en sadık uygulayıcısı durumuna gelmişlerdir. Yabancı malları, % 3 gümrük ödeyerek rahatça memlekete girmektedir. Değerli hammad-delerimiz çok düşük resimler karşılığında, yahut kaçırılarak Avrupa-ya yollanmaktadır. Dış ticaret tamamen yabancıların elinde olup, yerli işbirlikçilerin yardımıyla yürütülmekte, Osmanlı zanaatlarını gün be gün çıkmaza sürüklemektedir (66).

"... Gelişen kapitalizmin ve onun güçlü temsilcisi İngiltere'nin şikâ-yetçi olduğu birkaç konu vardır : ilki, Osmanlı topraklarında yaban-cı tüccarın ticaret yapmasına, daha doğrusu iç ticaret yapmasına kanunların el vermeyişidir (66).

"Yabancıların şikâyetçi oldukları bir diğer konu, Osmanlı Devle-ti'nin uyguladığı yed-i vahit (tekel) usulüdür. Devletin belirli ma-lin mübayaası için bazı tüccara tanıdığı tekel niteliğindeki bu sistem yabancı tacirlere engel yarattığından, İngilizlerin sürekli yakınma-larına sebep olmaktadır (66).

"Yabancıların üçüncü büyük ihtirası, topraktır. Gayri menkulün Osmanlı tebaasından başkasının tasarrufuna geçmesini önleyen ka-nunları kaldırtmak, bu kaynağa da el atmak amacındadırlar (66).

2.1.3 — «Ünlü» 1838 Ticaret Anlaşması Ve Peşinden Gelenler

"Batı'nın bu yoldaki taleplerinde bir süre göğüs geren Osmanlı Devleti Mahmet Ali Paşayla uğraşırken bir de İngilizleri gücendirmemek için, ünlü 1838 ticaret anlaşmasını imzaladı... Bu anlaşma ge-reğince :

1) İngiliz tebaasına daha önce tanınmış olan haklar tasdik olun-maktaydı.

2) Anlaşma hükümleri, Osmanlıların Avrupa ve Asya'daki topraklarının yanısıra Mısır ve Afrika'daki eyaletlerinde de geçerli olacaktı.

3) İç ticaretteki tekel (yed-i vahit) usulü kalkacaktı. İngiliz tüccarı ülkenin her yanında her çeşit tarım yahut sanayi ürününü alıp satabilecekti. Ödeyeceği vergi ve resimler en imtiyazlı İslâm tebaadan fazla olmayacaktı.

4) İngiliz tüccarı memleketten mal götürürken Osmanlıların ödedikleri vergilerin yerini tutmak üzere % 9 resim, % 3 ihraç vergisi ödeyecek, dışardan getirdiği için ise % 3 gümrük resmine tâbi olacaktı (66).

.....
"... Bu anlaşma İngiltere'yle 16 Ağustos 1838'de imzalanmıştı; bir eşini Fransızlar aynı yılın Kasım ayında Osmanlı Devleti'ne imzalatıldılar. Fransa'yı Löbek, Brem ve Hamburg şehirleri (18 Mayıs 1838); Sardunya (2 Eylül 1839); İsveç ve Norveç (31 Ocak 1840); İspanya (2 Mart 1840); Felemenk (14 Mart 1840); Belçika (30 Nisan 1840); Prusya (22 Ekim 1840); Danimarka (1 Mayıs 1841) ve Toksana (7 Haziran 1841) izledi (66).

Böylece tüm Osmanlı ülkesi Batı kapitalizminin açık pazarı oluyordu.

2.1.4 — Batılılaşma!..

TANZİMAT VE İSLAHAT FERMANLARI

"Tarihlerimizde genellikle «büyük kurtarıcımız Batılılaşmanın müjdecisi» olarak sunulan 1839 Tanzimat ve 1856 İslahat Fermanları, ... özellikle 1856'dakinin temel niteliği, Batı kapitalizminin çıkarlarına uygun üst yapı kurumlarını Osmanlı memleketinde bina etmektir. Tanzimatın, Batı'ya yaranmak için Hıristiyan tebaaya tanıdığı haklar, aslında, bu Hıristiyanların küçük bir zümresi olan işbirlikçilerin Avrupa'daki efendilerine daha rahat hizmetlerini sağlamak için kaleme aldırılmıştır... Nitekim İslahat Fermanının esasları Ali Paşa ile İstanbul'daki Fransız ve İngiliz sefirleri arasında kararlaştırılmış, padişah, Fermanın girişinde, «Osmanlı Devleti'nin iyiliğini isteyen ve dostu bulunan büyük devletlerin yardım ve hizmetlerinden» söz etmiştir (66).

2.1.5 — Ve De Borç Alma Başarıyor!..

"Yabancıların ekonomideki önemi arttığı oranda Osmanlı İdaresi çıkmaza saplanmaktadır. 1850 yıllarında devlet, daha önceleri de heves etmiş olduğu yola girerek, Avrupa'dan borç almaya başlamıştır (66).

"Osmanlı istikrazlarının bazı ilginç özellikleri vardır. Düyûn-u Umumiye'nin kuruluşuna kadar süren ilk dönemde borçlanılan paranın ancak yarısı devletin eline geçmiştir... (66).

"1854 - 1914 dönemini kapsayan borçlanmalar... şöyle sıralanabilir : (66)

DÖNEM	Borçlanılan Para (Altın Lira)	Emisyondan Sonra Kalan Para
1854 - 1861	16 Milyon	8 Milyon
1861 - 1875	227 »	121 »
1875 - 1909	113 »	77 »
1909 - 1914	46 »	37 »

"1878 Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti kendi maliyesini Uluslararası bir komisyonun eline teslim edecek, 1881'de ise Osmanlı borçlarının temizlenmesi için Düyûn-u Umumiye kurulacaktır... (66).

"... Düyûn-u Umumiye'nin görevi, Osmanlı Devleti'nin borçlara karşılık göstermiş olduğu gelir kaynaklarını işletmek, sağlanan parayı alacaklılara dağıtmaktır. Kurum, geniş kadrosuyla Osmanlı ülkesinin tütün ve tuz tekellerini yönetmekte, pul, balık, müskirat resimlerini ve çeşitli vergileri bizzat toplamaktadır (66).

Böylece Batı kapitalizmi Osmanlı pazarını içten kontrol etmeğe başlamıştır.

2.1.6 — A.B.D. de Osmanlı Tarih Sahnesinde!..

"Bu arada A.B.D.'nin de ilgi çekici çabaları vardır. Hızlı bir gelişme içinde kapitalizmin gelecekteki önderliğine hazırlanan bu devletin gözünde, geniş Osmanlı memleketi, her denize açılan iskeleleri

ve sömürülme imkânlarıyla hayli müsait bir hedeftir. Nitekim 1829 yılında imzalanan ilk ticaret anlaşmasının ardından Amerikan Konsoloslukları pıtırak gibi çoğalmıştır... Amerika 80 yıl içinde Osmanlı memleketinde 45 Konsolosluk açarak yağma Hasan'ın böreğine ortak çıkmıştır. (Bu durum), İstiklâl Savaşı öncesindeki yaygın Amerikan Mandası savunuculuğunun sadece bir kaç aydının iyi niyetli düşüncesi olmayıp yerleşmiş bir mekanizmanın bilinçli ürünü de olduğunu ortaya koymaktadır. (Altemur Kılıç'ın bir araştırmasına göre, «1914 yılında Türkiye'nin muhtelif yerlerinde 17 Amerikan dinî misyonu, 200 misyon şubesi ve 600 Amerikan Okulu bulunmaktadır.» Lozan Konferansında Amerika, Milliyet Gazetesi, 25.7.1969) (66).

2.1.7 — Yabancı Uzmanlar

"Yabancıların Osmanlı Devleti'ni etkileri, hatta avuçları içine alması hemen her alanda kendini göstermiş, devlet kademeleri yabancı uzmanlarla dolmuştur. 1838'de kurulan ve büyük önem taşıyan Zirat ve Sanayii Meclisi'nin müsteşarlığını bir İngiliz yapmaktadır. Ekonomik durumu yönetip düzeltmekle yükümlü Meclis-i Maliye'de üç yabancı delege söz ve rey sahibidir, v.b. Ancak bu sızmaların en önemlisine ordu hedef olmuştur... Özellikle Almanlar bu alanda başarılı olmuş, giderek bütün orduyu ellerine almış, adeta Alman Silâhli Kuvvetlerinin Doğu Birlikleri durumuna getirmişlerdir (66).

2.2 — VE KAÇINILMAZ SON

"... Bu yeni durumun sonucunda, mamul mal alıp hammadde satmaya dayanan tipik «sömürge» ticaretimizde görülmemiş bir yükselme oldu : İngiltere'yle yapılan ticaret 1840'da 2,8 milyon sterlin iken 1856'da 6,3; 1860'da 11 milyona ulaştı. İngiliz devlet adamlarından Chatham, 1838 ticaret anlaşmasının memleketine sağladığı çıkarı,... şöyle belirtmekteydi : «Osmanlı Devleti'nin yaşamakta devam etmesinin İngiltere için hayati önemde bir zaruret olduğunu söylemeyen kimse ile ben konuşmam...» (67).

"Borçlanmalarla, yabancı danışmanlarla beraber Avrupa'nın ipek ve kadifesi, mamul maddeleri, şekeri, Amerika'nın kahvesi, İran'ın şalları ve halıları Osmanlı ülkesine akmaktadır (67).

"Fransa'yla ticaretimiz 1846'da 97 milyon franktır. 1957'de 190, 1862'de 251 milyona yükselmiştir. Fransızlar, «sömürgeciliğin dahi-

yane buluşu» uyarınca bir süre sonra, bizden aldıkları pamukları dokuyarak kumaşını tekrar bize satacaklardır (67).

“Osmanlı memleketinin (İngiltere’ye) sağladığı tatlı kârın ilginç bir örneğini Rusya’yla yapılan bir karşılaştırma veriyor : İngiltere, 1827’de Rusya’ya 7,5 milyon dolarlık mal satmıştır. Türkiye ve Yunanistan’a ise toplam olarak 2,5 milyonluk 1845’de Rusya’ya 10,8 milyon değerinde, Türkiye ve Yunanistan’a 11, 1849’da ise Rusya’ya yaptığı ihracat 7,5 milyon dolara düşerken, Türkiye tek başına 12 milyonluk mal almaktadır (67).

“... Vak’a yazarı Lütü Efendi’nin belirttiği gibi, «çalı süpürgesi, ağaç kaşık ve tahta taraklara kadar muhtaç olduğumuz eşyanın cümlesi yabancı memleketlerden gelip ve ucuzluğu cihetiyle revaç bulup mevcut servetimizi ecebiler, sülük gibi çekmekteydiler...» (67).

“Tanzimat döneminde Osmanlıların tek önemli sayılabilecek sanayii, dokumacılıktır. Osmanlı kumaşları hem içerdeki talebi karşılamakta, hem de dışa satılmaktadır. Hammaddelerin Batı’ya kaçırılmaya başlanması ile bu sanayi dalında karşılaşılan güçlükler, Tanzimattan sonra bir de ithâl kumaşları türemesiyle, öldürücü olmuştur (67).

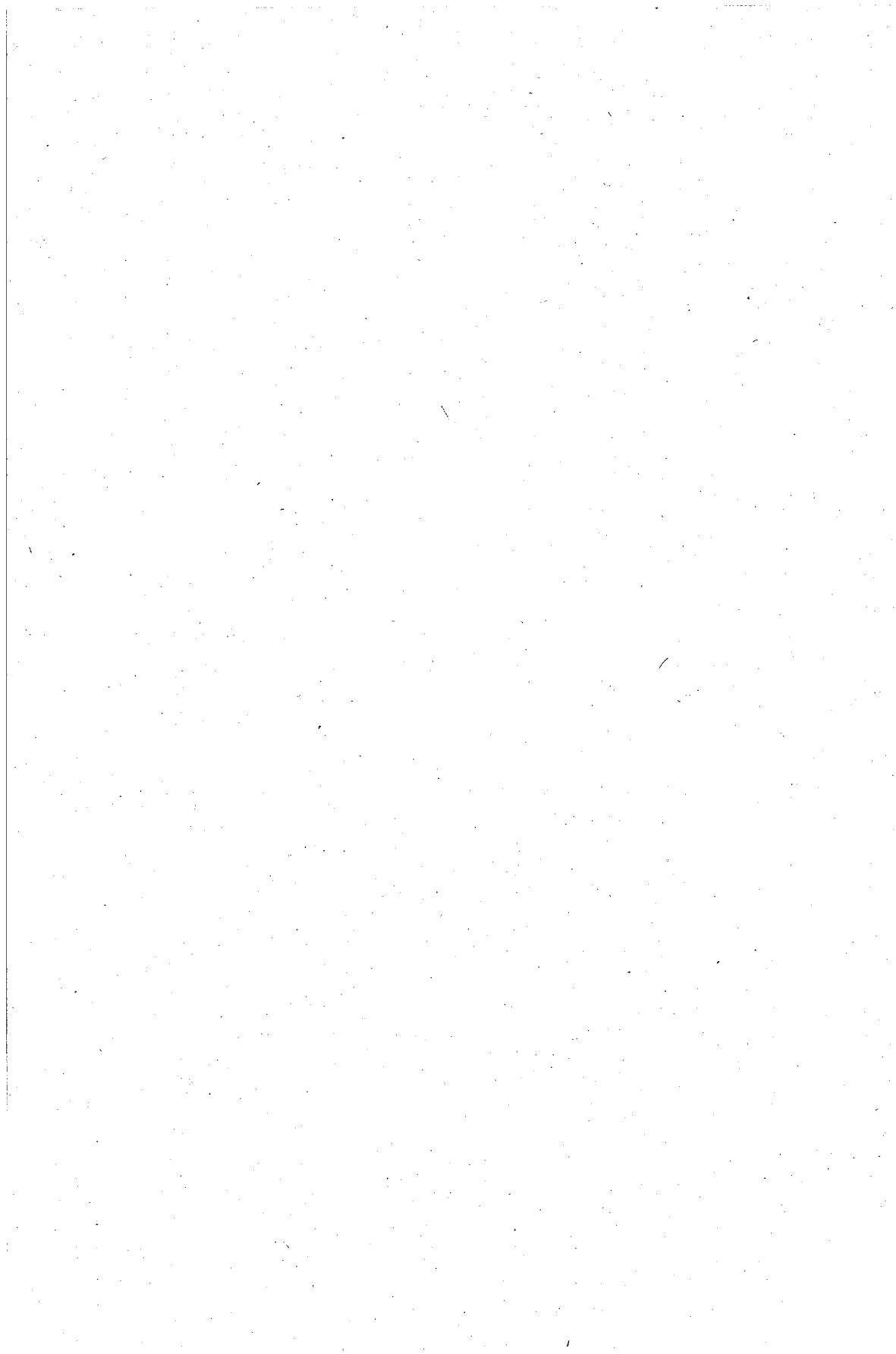
“Tanzimatla beraber Osmanlı memleketine giren malların içinde Fransa’nın çuha sateni, pamuklusu ve müslini, İngiltere’nin kadifesi, Milano, Lyon ve İsviçre’nin ipeklileri önemli yer tutmakta, % 5 gümrük ödenen bu kumaşlar yerli üreticileri perişan etmektedir. İpek sanayinin merkezi olan Bursa’da eskiden 1000 tezgâh çalışıp 25.000 okka ipek işlenirken 1848’den sonra ancak 75 tezgâh çalışmaktadır. Aynı şehrin kadife ve saten imalatı, 20 yıl öncesine oranla, % 80 azalmıştır... İstanbul ve Üsküdar’daki tezgâhların sayısı, 1966’da yapılan bir araştırmaya göre, 30 - 40 yıl içinde 3160’dan 37’ye düşmüştür...

Eskiden işlenmiş tiftik ihraç eden Ankara, şimdi ancak ham tiftik satabilmektedir. Diyarbakır, Edirne, Amasya gibi dokumacılığın ileri olduğu şehirler, Batı Anadolu’nun halı tezgâhları, Bursa gibi genel bir çöküntünün içinde... çaresizdirler (67).

20. Yüzyıla girerken emperyalist ülkeler arasındaki rekabet şiddetlenmekte, dünya pazarının paylaşılmasındaki çıkar çatışmaları yoğunlaşmakta ve pazar bölüşümünde, sonu savaşıla çözülecek uzlaşmazlıkları belirginleşmektedir. Osmanlı ülkesi, üzerinde kavga edilen en önemli pazardır. Dünya bir emperyalist savaşın kaçınılmazlığında

hızla sürüklenirken Osmanlı ülkesinde ilginç gelişmeler olmaktadır. Batı burjuvazisinin ulusçuluk ve hürriyetçilik rüzgârları Osmanlı ülkesinde de estirilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olmayan unsurları emperyalistlerce kışkırtılmakta ve imparatorluktan koparılmaya çalışılmaktadır. Amaç, koparılacak pazarlarda kendilerine daha fazla güven verecek bir siyasî hakimiyet kurabilmektir. Ülkenin elden gittiğini ancak farkeden bir azınlık, bürokrat aydınlar, bu olguya karşı tepki olarak «Osmanlı ulusçuluğu»na sarılmışlardır. Ve Tanzimat'la birlikte Osmanlı ülkesindeki zararlı varlıkları somutlaşan İngiltere ve Fransa'yı karşılarına almışlardır. Bağımlı ekonominin getirdiği şartlanmalar içindeki bu kafalar bir bağımlılıktan kurtulmak için farkında olmadan bir diğer bağımlılığın kucağına düştüler ve kaderlerini, sırf emperyalist çıkarları nedeniyle bu ülkelere karşı tavır takınan Almanya ile birleştirdiler. Emperyalist ülkeler içinde en fazla pazar sıkıntısı çeken ve bu nedenle de bir savaşı en fazla gereksinen Almanya ile. Ve 1914 yılında kaçınılmaz savaş patladığında Osmanlılar Almanya'nın yanındaydılar. Savaştan yenik çıkan Osmanlı ülkesi emperyalistler tarafından parçalandı. Osmanlı İmparatorluğu ekonomik bağımsızlığından sonra siyasi bağımsızlığını da yitirerek tarihin sayfalarına gömüldü.

BÖLÜM : III
EMPERYALİZM VE
TÜRKİYE CUMHURİYETİ

3.1 — ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI

Emperyalist ülkelerce önce ekonomik bağımsızlığına son verilen sonra da siyasi bağımsızlığı ortadan kaldırılan Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarındaki halkları bekleyen emperyalistlere karşı verilecek bir kurtuluş savaşıydı, ve bu savaşı ilk başlatan, Mustafa Kemal'in önderliğindeki Anadolu Türk toplumuydu. Kurtuluş savaşının en çarpıcı niteliği, emperyalizme karşı verilmiş olmasıdır.

1 Aralık 1921'de Mustafa Kemal Meclis kürsüsünden şöyle sesleniyordu :

"Biz, hayatını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emekçileriz. Ezilmiş bir halkız! Ne olduğumuzu bilelim, kurtulmak, yaşamak için... çalışan ve çalışmak zorunda olan bir halkız! Bundan dolayı herbirimizin hakkı vardır, yetkisi vardır. Fakat çalışmakla bir hakkı elde ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuzda yeri yoktur, hakkı yoktur! O halde söyleyiniz efendiler! Halkçılık, toplumsal düzenin emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen bir toplumsal doktrindir.

Efendiler! Biz bu hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için toptan, milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe saavşmayı uygun gören bir doktrin izleyen insanlarız (68).

Ulusal kurtuluş savaşındaki ana ilke, tam bağımsızlığın kazanılması idi. Tam bağımsızlıktan ne anlaşıldığını, kurtuluş savaşının önderinin ağzından dinleyelim :

"Tam bağımsızlık demek, elbette politika, maliye, ekonomi, adalet, askerlik ve kültür... gibi bir alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, milletin ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlıktan yoksunluğu demektir (69).

Ulusal kurtuluş savaşı sonunda «bağımsızlık» kazanılmıştı. Ancak bu bağımsızlık ekonomik düzeyde de sürdürülebilmiş miydi, sürdürülebilir miydi?

Bu soruya olumlu bir yanıt vermek olanağı yoktur. Mustafa Kemal'in kurtuluş savaşında birlikte hareket ettiği aydın bürokrat - esnaf ikilisi savaşın galibi olarak ortaya çıkıyordu. Bu ikiliden ekonomik gücü elinde bulundurani olan eşraf, tarihsel gelişim içerisinde doğal müttefiki olduğu İstanbul burjuvazisi ile tekrar ve derhal bütünleşmeye gitmiş ve Cumhuriyet tarihinin başlangıcına damgasını vurmuştur. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde son ikilinin ittifakı perçinlenmiş ve bu grubun eğilimleri ekonomi alanındaki «siyasi tercihi» belirlemiştir. Bu tercihin önde gelen sözcülerinin aşağıya alınan görüşleri ilgi çekicidir :

3.2 — CUMHURİYETİN İLK DÖNEMLERİ : «YABANCI SERMAYEYE EVET, İŞBİRLİKÇİLİKTE YERLİ AZINLIKLARA HAYIR.»

"Daha 1922 yılı içinde iken, İstanbul'un Türk tacirleri ilginç bir örgütlenmeye girişirler; Millî Türk Ticaret Birliği'ni kurarlar. Birliğin amacı, kuruculardan Ahmet Hamdi Başar'ın daha sonraları açıkladığına göre, o ana kadar batı sermayesiyle Türkiye arasında aracılık yapan gayri müslim ticaret erbabının ekonomik hayattan tedrici tasfiyesini sağlamak, bunun sonucu olarak doğacak ticarî boşluğu süratle Türk tüccarının doldurmasını sağlamak... bunun için Avrupa ve Amerika'nın büyük ticari müesseseleriyle doğrudan doğruya temaslar kurulmasına (çalışmak), onlara Türk olmayan temsilciler yerine, «Türk iş adamları tavsiye» etmek idi. (A.H. Başar, Barış Dünyası, Sayı: 54) Bu açıklama, emperyalist saldırıya karşı silâhlı bir direnme olarak nitelendirdiğimiz Millî Mücadele sona ererken, İstanbul'un Türk burjuvazisinin emperyalizmle nasıl işbirliğine sarıldığını gösteren değerli bir belgedir (70).

"Bugün büyük işler yapan Türk firmaları arasında, Birliğin aracılığıyla ya da... bu havadan yararlanmak suretiyle mümessillik almış olanlar az değildir (71).

Aşağıda aktaracağımız görüşler, Cumhuriyet döneminin başlarındaki ekonomi politikasını açıklığa kavuşturma bakımından en az A. Hamdi Başar'ın açıklamaları kadar ilgi çekicidir :

"... bazı Rum ve Ermenilerin oynadıkları rollerle millî tüccar sınıfının vazife-yi içtimaiye ve iktisadiyesini bir tutmak menafi-i milliye-mize sarahaten muhaliftir. Bütün bu mülahazaları bir noktada icmal kabildir. Hürriyet-i ticareti suret-i mutlakada temin.» (Feridun Fikri, İleri, 10 Şubat 1339 S. 2) (72).

"Öteden beri anasırı ecnebiye elinde bulunan İstanbul'un ticaretini millî ellere tevdi etmek bugün bizlere tereddüp eden bir vazifedir. (Millî Türk Ticaret Reisi Hüseyin Hüsnü Bey'in İzmir İktisat Kongresi Konuşmasından) (73).

"... Rum komisyoncuların Avrupa ile muamele yapmalarına mani olmak ve... komisyonların menfaati de yine Rumlar yedinde kalıyor... Avrupa komisyonculuğu için Avrupa'da tahsil görmüş lisana aşına namuskâr gençlerin esamisini araştırarak ehliyetli görülenlerin tavzif edilmesi, kezalik ithalât ve ihracat şirketinin Avrupa ve Amerika'nın mühim merkezlerinde şubeleri olması. (Şamlı Emin Bey'in İzmir İktisat Kongresi Konuşması) (74).

"Avrupa ile ticarete komisyonculuğu ellerine geçirme çabası ile paralel bir çabayı İstanbul Ticaret çevreleri yabancı sermaye ile Türkiye içinde işbirliği konusunda da harcıyorlardı. Burada da hedef, yabancı sermayeyi Türkiye'de tasfiye etmek değil, onun Türk unsurlarla ortak olarak ülkeye girmesini sağlayacak şartları kabul ettirmek idi. Milli Türk Ticaret Birliği, İzmir İktisat Kongresine sunduğu raporda bu konuda, «ecnebi sermayesinden müstağni kalamıyacağımız aşikar ise de bu sermayenin memleket için müzur olmayacak şekillerde girmesinin teminini» istedikten sonra şu ifadeleri ekliyor :

«Yabancı sermayenin alâkasızlığımızdan ve iktisadi işlere akıl erdirememizden dolayı şimdiye kadar memleketimizde faydasından çok fazla zarar tevliit ettiği de gayri kabili inkârdır... Bu zararlar-dan içtinaben ecnebi sermayesi ile olan millî, hukukî ve siyasi vaziyetimizi güzelce tayin etmeliyiz» ... esasen, emperyalizmin çağdaş nüfus biçimleri bu türden yerli ortaklara muhtaçtır. Bu ilkeleri kabul eden İktisat Kongresi, öte yandan, işçi grubunun getirdiği «im-

tiyazlı ecnebî müesseselerinin devletleştirilmesi» önerisini işçilerin dışında bütün grupların ortak oyları ile reddetmişti (75).

“... Emperyalizmle Türkiye arasındaki mevcut ilişkiler sistemi, yeni dönemde de aynen sürdürülmeli, sadece bu ilişkilerin Türkiye’deki halkalarını oluşturan aracı faaliyetler gayri müslimlerden Türklere devredilmeliydi. Milli Türk Ticaret Birliği teşebbüsünün yanı sıra, İstanbul Ticaret Odası’nın bünyesini millileştirme yönünde çabalar dikkati çekmektedir. Bu çabalar, Ankara’nın da onayı ile karşılanır (76).

Bu eğilim ve görüşlerin ışığında, Cumhuriyetin başlarındaki ekonomik yapının hangi yönde oluştuğu saptanabilir. Bu yapı tanzimatın emperyalizme bağımlı ekonomi yapısından pek de farklı değildir. Değişen, yalnızca Türk unsurların, işbirlikçi azınlığın yerini alma ve onların «işbirlikçilik» işlevlerini üstlenme isteğinin ortaya çıkmasıdır.

3.3 — CUMHURİYETİN İLK DÖNEMLERİNDE YABANCI SERMAYE

“Kurtuluş Savaşını veren Türkiye’nin ilk onbir yılı içinde ülkemize yabancı sermaye girmiştir. Bu giriş çeşitli biçimlerde olmuştur : (i) bazı yabancı şirketler ve firmalar Türkiye’de faaliyet göstermek amacıyla ülkemizde şube açmışlardır. (ii) bazı hallerde de, yabancı sermaye Türk kanunları uyarınca kurulan Türk anonim, limited ya da kolektif şirketleri aracılığıyla Türkiye’de faaliyet göstermiştir (77).

“Yabancı sermayenin hakim olduğu bazı Türk anonim şirketleri, doğrudan doğruya hükümet ya da belediyeler tarafından verilmiş imtiyazları gerçekleştirmek için kurulmuşlardır... devrin asker ve sivil kadrolarına mensup bazı Türk vatandaşları da çok küçük hisselere sahip olmuşlardır. Bürokrat kökenli bu kişiler, aynı zamanda, söz konusu şirketlerin idare meclislerinde üye olarak bulunmuşlardır (77).

“... Mahmut Celâl (Bayar), Yunus Nadi, Kılıç Ali, İsmet Paşa (Türkiye Kibrit İhisarı TAS hisse sahibi) dikkati çeken adlar arasındadır. Celal (Bayar) Bey, yabancı sermayeli anonim şirketlerden Siemens, Zingal, Kibrit İhisarı ve Ankara Palas’la ve yabancı sermaye ile ilgisi olmayan sekiz anonim şirketle ilgilidir. Bu çok tanınan sima-

ların yanı sıra şirketlerle, hissedar, kurusu ve yönetici olarak pek çok milletvekilinin yakından ilgili olduğu tesbit edilmektedir» (77).

“Yabancı sermaye Türkiye’ye bir veya bir kaç Türk Anonim Şirketi, Türkiye’de yerleşmiş yabancılar, müslim ya da gayri müslim Türk vatandaşı gerçek kişiler aracılığıyla girmiştir (78).

“1920 - 1930 yılları arasında belirli yabancı sermaye grupları ve bazı yabancı kişiler, bu devrede kurulan birden fazla Türk anonim şirketinde kurucu, hissedar ya da idare meclisi üyesi olarak bulunmuşlardır... Türkiye’ye giren bir yabancı sermaye grubunun birden fazla Türk anonim şirketine hakim olma, bir nevi tekelleşme, eğilimini göstermesi ilgi çekicidir.

“Benzer tekelleşme eğilimi, 1920 - 1930 yılları arasında yabancı sermaye ile ortaklık kuran yerli sermayede de görülmektedir... Azınlıklardan Danyel Burla Efendinin de bu devre içinde kurulmuş olan yabancı sermayeli beş Türk Anonim Şirketinde kurucu, hissedar ya da İdare Meclisi üyesi olarak bulunduğu görülmektedir (78).

“Anonim Şirketler halinde örgütlenerek güçlenme yolları arayan yerli sermayenin, burjuvalaşma sürecinin hızlı olduğu şehirlerde, yabancı sermaye ile işbirliği yapmakta yarar gördüğü söylenebilir... Yerli sermaye bu şehirlerde yabancı sermaye ile Türk Anonim Şirketleri halinde örgütlenmek üzere işbirliği yapmağa hazırdır (78).

“1920 - 1930 yılları arasında kurulan Türk Anonim Şirketleri aracılığıyla Türkiye’ye giren yabancı sermaye **İstanbul-Ankara, İzmir** ve Adana şehirlerinde toplanmış durumdadır... Hatta, Anadolu’da yerli sermaye tarafından kurulan Türk Anonim Şirketlerinden çoğunun iç tüzüklerinde hisse senetlerinin Türk vatandaşlarına hasredildiği açık olarak belirtilmiştir (78).

“Özellikle, ödenen sermayeye göre düzenlenen (bu) sıralamada yapılabilecek en önemli gözlem temel sanayinin bulunmayışıdır. Bu gözlem 1927 tarihli sanayi sayımında elde edilen verilerle de doğrulanmaktadır. İmalât sanayii alanında yakın pazar için üretimde bulunmak üzere kurulan anonim şirketlerin gerçekleştirebildikleri ithal ikamesi bakımından, ekonomiye katkıları olduğu söylenebilir. Ancak, temel sanayi’ye yönelmeyen bu anonim şirketleşme sürecinin, **Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan sanayileşmemiş, geri tarımsal yapımızı, devrimci atılımla değiştirdiği ileri sürülemez (78).**

"Bankacılık alanında da münhasıran yerli sermayeli Türk anonim şirketlerinin büyük bir yoğunluğa sahip oldukları görülmektedir. Buna karşılık devletin kibrit, ispirto, barut ve patlayıcı maddeler konularında vermiş olduğu imtiyazları gerçekleştirmek üzere kurulan yabancı sermayeli anonim şirketler bu alanda tekel sahibidir. Öte yandan, dokuma, çimento sanayii, elektrik ve havagazı üretimi, orman işletme, haberleşme ve yayın, sinema ve tiyatro alanlarında kurulan yabancı sermayeli Türk anonim şirketlerinin, özellikle ödenen sermaye bakımından, bu alanlara büyük ölçüde hakim oldukları görülmektedir. Münhasıran yerli sermaye tarafından kurulan Türk anonim şirketleri, ancak, ticaret, genel olarak ulaşım, demiryolu ulaşımı ve inşaat alanlarında... daha güçlüdür.

Gıda sanayii, maden üretimi, kimya sanayii sigortacılık alanlarında yabancı sermayeli Türk anonim şirketleri ile münhasıran yerli sermayeli Türk anonim şirketleri arasında % 50 civarında bir güç dengesi kurulmuş durumdadır (78).

"Söz konusu limited veya kollektif şirketlerin uğraşı alanlarına bakılacak olursa, bu şirketlerin çok büyük bir çoğunlukla - Türkiye'ye mamul madde satma veya Türkiye'den hammadde alma - amaçları ile kurulmuş oldukları görülür... Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan sanayileşmemiş, geri tarımsal yapının iktisaden gelişmiş Avrupa ülkeleri ile mamul madde satınalma - hammadde ve yiyecek maddeleri satma - biçiminde belirlenen ilişkilerini değiştirmek yerine, bu ilişkilerin daha da yoğunlaşmasına hizmet etmişlerdir (79).

3.4 — 1930'LARIN BAŞINDA TÜRKİYE VE «DEVLETÇİLİK»E YÖNELİŞ

Lozan Konferansı'nda alınan kararlara göre, gümrük vergisi haddi, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki seviyesinde 1929'lara kadar sürdürülmek durumundadır.

Bu dönemde gerek yukarıda değinilen nitelikleriyle yabancı sermayeli şirketler, gerekse gümrüklerde sağlanmış olan bu kolaylık Türkiye'nin dışa bağımlılığının ve emperyalist güçlerin doğrudan etki ve kontrolüne açık bulunuşunun kanıtlarıdır. 1929'larda Türkiye'nin emperyalist sistemdeki yeri, yine hammadde satan ve buna karşılık mamül alan bir pazar olmasıdır. Bunun doğal sonucu olarak, bu yıllarda dış ticaretimizin belirgin özelliği devamlı açık veriyor olmasıdır.

YILLIK DIŞ TICARET DEĞERLERİ (79 - a)
(X 1000 \$)

Yıl	İthalat	İhracat	Diş Ticaret Dengesi	İhr. 100,00 İthalat	İth. 100,00 İhracat	Diş Ticaret Hacmi
1923	86.871,5	50.789,7	— 36.081,8	171,04	58,46	137,661
1924	100.462,4	82.434,6	— 18.027,8	121,87	82,05	182,897
1925	128.952,8	102.699,6	— 26.253,2	125,56	79,64	231,652
1926	121.411,1	96.437,2	— 24.973,9	125,90	79,43	217,848
1927	107.751,8	80.748,8	— 27.003,0	133,44	74,94	188,500
1928	113.710,3	88.278,3	— 25.432,0	128,81	77,63	201,988
1929	123.558,0	74.827,2	— 48.730,8	165,12	60,56	198,385

DIŞ TİCARET HACMI İÇİNDE %

Yıl	İhracat	İthalât
1923	36,89	63,11
1924	45,07	54,93
1925	44,33	55,67
1926	44,26	55,74
1927	42,84	57,16
1928	43,70	56,30
1929	37,72	62,28

1929'lara gelindiğinde emperyalist sistem kaçınılmaz iktisadî buhranlarından bir tanesinin içinde temellerine kadar sarsılmaktaydı. Aynı yıllarda Türkiye'de iktisadî hayat ne durumdaydı. Bunu kapitalizmin yerli sözcülerinden birinin ağzından dinleyelim :

"Her yerde işlerin gittikçe azaldığından şikâyet ediliyordu. Kayseri'de harpten evvel (halı dokuyan) 12 bin tezgâh varmış, şimdi 7 bine düşmüş, Amerika halılarımıza ağır gümrük koymuş, halı ihracı durmuş... Develi kazasında senede 150 bin okka kitre çıkar ve okkası 100 - 300 kuruşa (satılırmış)... Şimdi fiyatlar düşmüş, Amerika çekmez olmuş, rençber de bu işi bırakmış (A.H. Başar'dan naklen) ⁽⁸⁰⁾.

"Köylerde, tefeci - tüccar saltanatı; şehirlerde ise, gümrük himayesi ve teşviki sanayi kanunu ile çeşitli devlet desteklerinden yararlanan, kapkaç bir sanayicilik türemektedir; yeni gümrük tarifesinin arkasına sığınarak dünya fiyatından bir kaç misli yükseğe satan basit ve şumarık bir sanayi türemeye başlamıştı... İşte, demir telleri keserek çivi yapan, çiviye dış piyasaya fiyatının on misline satan, millî sanayi olduğu için demir telleri de hammadde diye gümrüksüz sokan şu çivi fabrikası, eski bir medresenin yıkık duvarları arasında kurulmuştur. İşte şu, yine dışarıdan hammadde diye gümrüksüz getirdiği telleri sadece galvanize edip mamul halde yine on misline satan meşhur fabrika, Galata'da bir arsa aralığındaki salaşın altındadır. İşte şu bakır mamulâtı fabrikası

mahallemizin köşesinde, eski bir taş evde kurulmuştur. Fabrika-
nın saçtan bacasından her gün mahalleye yayılan kurum, halka
pencereleri açmağa bile müsaade etmez. Mahallenin şikâyete hak-
kı yok. Bunlar vatanın selâmeti için çalışıyorlar (A.H. Şaşar'dan
naklen) (81).

İçinde bulunduğu bunalım nedeniyle kendi başının derdine
düşmüş olan emperyalist sistem, dış pazarlarında kendi adına iş-
görenleri de bir bunalıma sürüklemiş, bu pazarlardan hammadde
talepleri azalmış, mamul sürümü olanaksızlaşmıştır. Gerek bu du-
rum gerekse yurt içindeki somut koşullar bir takım kafalarda yan-
sımalar yapmaya başlamıştır. Bu yansımaların ürünü 1932 - 1939
dönemindeki «devletçi» uygulamadır... Ve de emperyalizmin gir-
diği dar boğazdan dolayı elleri bögüründe kalmış işbirlikçi tüccar -
eşraf perde gerisine çekilirken, «idealist» aydın bürokrat sahne-
dedir.

"Bir önceki dönemde yabancı sermaye yatırımlarına ve dış
kredilere dayanarak kalkınma hayallerinin gerçekleşmemesi, üstel-
lik yabancı sermayenin ülkenin sanayileşmesine değil, istenmeyen,
denetimi güç alanlara sızması, spekülâtif işlere yönelmesi ve niha-
yet büyük buhranın emperyalist ülkelerin nüfus alanlarını daralt-
ması, 1929 - 1931 yıllarında yabancı sermayeye karşı tutumun
sertleşmesi sonucunu doğurmuştu. Bakınız Recep Peker sorunu
nasıl değerlendiriyor : «Dışardan istikraz bir devletin darlık için-
de bulunduğu günler için imdada yetişen pek kolay bir vasita gi-
bi görünür. Yeni Türk Devleti kalkınma tedbirlerini alırken güler
yüzlü görülen bu yardımcı vasıtalarından istifade yollarını da tecrü-
be etmek istemiştir. Karşımıza dikilen şartların... sertliği, hükümeti
uyanıklık içinde bulunmağa sevk etmiştir. Hesapsız geniş ecnebî
istikrazları, ödeme mecburiyeti başladığı günler... taksitlerini öde-
yememek güçlüğünün gelip çatması... devlet istiklâlini bozacak...
tazyikleri yol açar. Büyük savaş sonunda... büyük istikrazlara ku-
cak açan bazı devletler, bütçelerinde ecnebî kontrolunu kabul et-
mek zorunda kaldılar.» Böylece Peker, dış borçları doğrudan doğ-
ruya bir ekonomik bağımsızlık meselesi olarak görüyor.

"Dış borçlar konusundaki bu ürkeklik dolaysız yabancı sermaye
yatırımları için de geçerlidir... Türkiye'de mevcut imtiyazlı ya-
bancı şirketlerin bir çoğu bu dönemde millileştirilmiştir (82)...

"Sanayileşme ana hedefinden hareketle himayeciliğe yönelme ve uluslararası işbölümünün reddi... 1932 - 1939 döneminin dış ticaret politikasının ana çizgisi işte budur... «Türkiye'nin dünya emtea mübadelesindeki yeri Garp sanayi mamulâtına bir mahreç ve buna mukabil de o sanayie hammadde yetiştiren bir ziraat memleketi olması (biçiminde idi)... Dünya mübadelesine bu mahdut çerçevede dahilindeki fonksiyonları ile karışan memleketimiz... bu alâka ve müdahalesinin zaruri bir neticesi olarak cihan iktisadiyatının konjektürel met ve cezirlerinden müteessir olmuştur... Büyük sanayici memleketler, aralarındaki bütün siyasî ve iktisadî... ihtilâflara rağmen ziraatçı memleketleri her zaman için hammadde müstahsili mevkiinde bırakmak ve bu memleketlerin piyasalarına hakim olmak davasında müttefiktirler. Bu itibarla, ziraatçı memleketlerin, silkinme hareketlerine, ergeç, set çekmek hususunda siyasî nüfuzlarını kullanmakta da birleşeceklerdir. Bazı zirai memleketler de ufak bir taviz mukabilinde bunu kabulden imtina etmeyeceklerdir. Bilhassa bu hakikat muhtaç olduğumuz sanayii, zaman kaybetmeden kurmak için en mühim muharikimizdir.» (Birinci Plan'dan) (83).

"Yabancı sermaye ve dış borçlanma yolunu tutmadan, dış ticarete fazla bağlı olmayan bir ekonomi kurma özlemleri, temelde iktisadî bağımsızlık kavramına dayanmaktadır... Recep Peker'in sözlerini nakledecek olursak : ... «Ekonomide istiklâli korumak... istiklâlin en derin bahsidir. Bir devlet tam müstakil olmak için (bütün ekonomik konularda) serbest bulunmalı, başka devletlerin tesiri altında bulunmamalı... Ekonomisini geliştirmek için alacağı tedbirler... dış tesirlerle bozulmamalıdır.» (84).

"Bu dönemde sanayileşmenin ülkenin geleceği bakımından hayatî bir karar olduğu hususu sık sık siyasî liderlerce tekrarlanmıştır. Nasıl bir sanayileşme? sorusuna birinci plandan alınan şu bölüm cevap vermektedir. «Programın tertibinde ve kurulacak sanayiîin vüsatini tayinde memleketimizin kendi ihtiyaçları esas ittihaz edilmiştir. Yani beş senelik planımızda da sanayi mamullerimizin ihracı gayelerimizin dışında bırakılmıştır... Ana hammaddeleri memleketimizde bulunan veya tedarik edilebilecek olan sanayi, bu beş senelik programın başlıca vasfıdır... Sanayileşme planı bizi umumî ithalâtımızın asgari % 25 - 30'undan müstagni bırakmak vazifesini üzerine almış bulunmaktadır.» (85). BU KONUDAKİ İLGİNÇ

BİR GÖZLEM DE BU PLAN ÇALIŞMALARINA DANIŞMANLIK EDEN HEYETİN SOSYALİST BİR ÜLKEDEN GELMİŞ OLMASIDIR.

3.5 — 1932 - 1939 DÖNEMİNDEKİ DEVLETÇİ UYGULAMANIN ÇARPICI SONUÇLARI :

"Devletçilik politikasının izlendiği bu dönemde devletin ekonomiye müdahalesi, sanayileşme hareketinin planlarla düzenlenmesiyle başlamıştır. Biri Mayıs 1934'te, öteki 1939'da uygulamaya konulmak istenen iki beş yıllık plan hazırlanmış, ancak birinci planın başarılı uygulanmasından sonra II. Dünya Savaşı nedeniyle ikinci planı uygulama olanağı bulunamamıştır ⁽⁸⁶⁾.

"44 milyon TL. harcanması programlanan I. Sanayi Planı, beş faaliyet kolunda millî sanayiın kurulmasını öngörüyordu. 1930 yılı ithalâtının yaklaşık olarak % 44'ünü bu faaliyet kollarının ürünleri oluşturmuştu. Bu beş faaliyet kolu şunlardı :

- Dokuma Sanayii (Pamuklu, yünlü, kendir)
- Maden Sanayii (Demir, sömük, kömür türevleri, bakır, kükürt)
- Selüloz Sanayii (Selüloz, kâğıt)
- Seramik Sanayii (Şişe, cam, porselen)
- Kimya Sanayii (Gazyağı, klor, sudkostik, süper fosfat)

Sonradan çimento sanayii de bunlara eklendi ve 1938'de Sivas Çimento Fabrikasının temeli atıldı. Plan ayrıca şu alanlarda da örgütler kurulmasını ve çalışmalara girişilmesini öneriyordu :

- Elektrifikasyon sorunu ve enerji örgütü (Elektrik İşleri Etüd İdaresince),
- Altın ve petrol arama işleri ve örgütü (Maden Arama Umum Müdürlüğünce),
- Jeoloji öğretimi ve jeologlar yetiştirilmesi,
- Teknik öğretim, (Son ikisi Maarif Vekâletince) ⁽⁸⁶⁾.

3.5.1 — Sanayi Alanında :

Sanayi alanında, Türk tarihinin daha önceki dönemlerinde görülmemiş bir ölçüde yapılan köklü atılımlar ve bu atılımlarda ulaşılan sonuçlar bu dönemin en çarpıcı niteliğidir. Bu dönemin, aynı

zamanda, kapların emperyalizme kapatıldığı, emperyalizmin kendi iç sorunları nedeniyle Türkiye ile ilgilenmediği bir dönem olduğunu tekrar vurgulamakta yarar vardır.

"Bu dönemin sanayimize katkısı olan tesisleri, dokuma sanayiinde; yeni düzeni ile Bakırköy Bez Fabrikası, Kayseri Dokuma Fabrikası, Ereğli Mensucat Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Gemlik Sun'î İpek ve Bursa Merinos Fabrikaları, Malatya Mensucat Fabrikası, öteki dallarda ise, İzmit Kâğıt Sitesi (kâğıt, odun ve selüloz kâğıt hamuru, klor, sudkostik), Karabük'teki Demir-Çelik, Süper Fosfat Fabrikalarıdır. Ayrıca, yukarıda sayılanların bir kısmı ile, Keçiözümlü Kükürt, Isparta Gülyağı ve Sivas Çimento Fabrikaları 1940'dan sonra hizmete girmelerine rağmen, bu dönemde tamamlanmış ya da inşaatları başlamıştır. Şeker Sanayiinde de 1933 - 1934 yıllarında Eskişehir ve Turhal Fabrikaları eklenmiş ve ülke 1939'dan itibaren şeker ithal etmez duruma gelmiştir. Paşabahçe Şişe - Cam Fabrikası da yine bu dönemin eseridir (87).

"Sanayi üretiminin 1939'da ulaştığı miktarların daha önce sözü edilen, Cumhuriyet döneminin başındaki düzeyleri ile karşılaştırılması, kazanılan mesafeyi göstermek bakımından anlamlı olacaktır (87).

1939 YILINDA SANAYİ ÜRETİMİ

	1923	1939	% Artış
Tütün (Ton)	7.874	15.193	93,0
Sigara (Ton)	—	10.626	+
Kuru çay (kg)	—	38	+
Şeker (Ton)	573	94.508	16.393,5
Pamuk ipliği (Ton) (1925)	3.055	22.824	647,1
Pamuklu dokuma (1000 m.)	4.490	48.935	989,9
Yün ipliği (Ton)	—	6.696	+
Yünlü dokuma (1000 m.)	—	2.316	+
Kâğıt (Ton)	—	8.862	+
Şişe ve cam (Ton)	370	4.789	1.194,3
Çimento (1000 ton) (1930)	104	288	176,9
Kok (1000 ton) (1928)	23	96	317,4
Tıbbî müstahzarlar (Mil. TL.)	—	0,4	+

Not : (Bu yıllarda tıbbî müstahzarlar üretiminin, mevcut kimya sanayii üretiminin % 5'ini verdiği sanılmaktadır.)

"Türkiye'nin ekonomik yapısının şekillenmesinde oldukça önemli bir etken olan devletin iktisadî alanda ticarî usullerle faaliyette bulunmasına olanak sağlıyan İktisadî Devlet Teşekküllerinin kurulmasını öngören 17.6.1938 tarihli 3460 sayılı kanunun çıkışı da bu dönemde olmuştur (87).

3.5.2 — Madencilik Alanında :

"Daha önceki açıklamalarda sanayi içinde sözü edilen madencilikte, 1930 - 1939 döneminde önemli gelişmeler sağlanmış, toprak altı ve üstü madenleri araştırmak, işletilmekte olanların daha verimli bir şekilde işletilmesini sağlamak ve teknik eleman yetiştirmekle görevli Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurulmuştur (88).

"... 1935'de Etibank kurulmuş ve bu kuruluş Türkiye'de devlet eliyle maden cevherleri ve yatakları üzerinde çalışmak, petrol aramak ve elektrifikasyon işlemine girişmekle görevlendirilmiştir (88).

Maden istihracı yönünden ulaşılan sonuçlar oldukça çarpıcıdır:

İSTİHRAÇ MİKTARLARI (x 1000 ton)

	1923 - 1929	1939	% Artış
Taş kömürü	597,0	2.296,0	284,6
Linyiti *	0,3	160,8	53.500,0
Demir (*)	—	131,9	+
Krom	3,4	183,3	5.291,2
Bakır (bilister)	0,2	5,0	2.850,0
Bor mineralleri	11,0	15,2	38,2
Antimuan	0,1	1,3	1.200,0
Kükürt (saf)	—	2,6	+
Çinko	5,8	13,6	134,5
Kurşunlu çinko	—	8,1	+
Zampara	6,9	10,0	44,9

(*) Demir İstihraç rakamı 1940 yılına aittir.

3.5.3 — Diğer Alanlarda :

"Sanayi ve madencilik alanlarında köklü girişimler sürdürülürken diğer alanlarda da önemli adımlar atılmış olması ilgi çekicidir.

Örneğin, tarım alanında, 1938'de Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuş, "tahıl üretimi de önemli gelişmeler göstermiş, 1939 sonunda 8,2 milyon tonluk bir düzeye ulaşmıştır. Böylece 3,5 milyon ton olan 1925'teki tahıl üretiminin % 134 oranında üstüne çıkılmış oluyordu ⁽⁸⁹⁾.

"Ulaştırma alanındaki çabalar sonunda, yabancı şirketler elindeki demir yollarının hemen hemen tümü millileştirilmiş ve devletçe gerçekleştirilen demiryolu inşaatı Erzincan'a kadar ulaşmıştır ⁽⁹⁰⁾.

"Deniz ulaştırmasında ise 1923'ün 306 gemilik ve 96.000 gros tonluk ticaret filosuna karşılık, 1692 gemiden oluşan 260.000 gros tonluk bir filo gerçekleştirilmiştir ⁽⁹¹⁾.

"Millileştirme hareketlerinin en güçlü ve etkili olduğu alanlardan diğer ikisi de haberleşme hizmetleri ve belediye işletmeleri olmuştur ⁽⁹²⁾.

"1930 - 1939 döneminde elektrik üretimi 1923'lerdeki 77 milyon Kws'lık düzeyden 106,3 milyon Kws'lık düzeye çıkmıştır ⁽⁹³⁾.

3.5.4 — Devletin Ekonomik Hayata Karışması ve Bunun Ekonomideki Olumlu Yansıması

"Ekonomik hayata damgasını vuran önemli olaylardan biri de birinci dönemin sonunda, üç yıl yürürlükte kalmak kaydıyla paranın dış değerini korumak ve dış ticareti denetlemek amacıyla 1930 da çıkarılmış bulunan 1567 sayılı kanun ve yine 1930'da iç ve dış ticarete, özellikle ihracatta, devletin denetimine olanak sağlamak amacıyla çıkarılmış 3018 sayılı kanunla değişik 1705 sayılı «Ticarette Tağsisin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkındaki Kanun» la dış ticaretimizde meydana gelen bünye değişik-

liğidir. İthalâta kota sistemi getirilmiş, kambiyo denetimi ve klining sistemi uygulamaya konulmuş ve böylece devlet ekonomiyeye karışma olanağı bulmuştur. 1929'da kapitülasyonların kalkması üzerine birçok ülke ile ticarî anlaşmalar imzalanması, 1932'de çıkarılan 2054 sayılı kanunla çay, şeker ve kahve ithalinin devlet tekeline alınması, 2056 sayılı kanunla buğday fiyatlarındaki anormal düşmeyi önlemek ve fiyatları korumak ve düzenlemek amacı ile hükümete gerekli tedbirleri almak ve ihtiyaç duyulduğunda Ziraat Bankası kanaliyle buğday alım satımı yapabilmek olanağının sağlanması, 1933 yılında 2279 sayılı Ödünç Para Verme Kanunu ile serbest piyasanın düzenlenmesi ve faiz hadlerinin tesbitinin bir düzene sokulması, hükümetten izin alınmak suretiyle özel ve tüzel kişilerin her türlü giderleri dahil en çok % 12 faizle ödünç para vermelerinin hükme bağlanması (1938 de çıkarılan bir kanunla bu faiz haddi % 8,5'a indirilmiştir) ve 1936 da çıkarılan 3003 sayılı kanunla da sanayi ürünlerinden zorunlu görülenlerin maliyet ve satış fiyatlarının denetim ve tesbit yetkisinin Ekonomi Bakanlığına verilmesi, yine bir kanunla ihracat yapacak olanlarda bazı yeni nitelikler aranması bu arada sayılabilir (94).

"Cumhuriyet devrinde, dış ticaret dengesinin lehde olduğu yılların 1946'ya değin sürmek üzere bu döneme rastlaması en ilgi çekici gelişme olmuştur. Dış ticaret hacmi ise, 1923 düzeyi olan 137.6 milyon dolardan 1939'da % 50 fazlası ile 192,1 milyon dolara ulaşmıştır (94).

"İktisadî hayattaki önemli beraberlilik ve geniş kaynaklara ihtiyaç gösteren girişimlere rağmen Türk Parası çok kararlı bir seyir izlemiş ve 1931 de 9,0 TL. olan bir Reşat altının değeri % 17 gibi dünya ekonomik hayatındaki bunalımlara göre pek küçük bir oranda artarak 1938'de 11,0 TL. sına çıkmıştır. Buna karşılık T.C. Merkez Bankasının 1931 de 6,127 kg. olarak devraldığı altın stoku 1938 de 26,107 kg'a ulaşmıştır (94).

YILLIK DIŞ TİCARET DEĞERLERİ (x 1000 \$) (25)

Yıl	İthalât	İhracat	Dış Ticaret Derecesi	İhr : 100,00 İthalât	İth : 100,00 İhracat
1930	69.540,3	71.380,1	+ 1.839,8	97,42	102,65
1931	59.934,5	60.225,6	+ 291,1	99,52	100,49
1932	40.717,8	47.971,1	+ 7.253,3	84,88	117,81
1933	45.081,4	58.065,2	+ 12.973,8	77,66	128,77
1934	68.760,8	73.006,7	+ 4.245,9	94,18	106,17
1935	70.635,0	76.231,5	+ 5.596,5	92,66	107,92
1936	73.618,8	93.669,5	+ 20.050,7	78,59	127,24
1937	90.539,9	109.224,7	+ 18.684,8	82,89	120,64
1938	118.899,1	115.018,7	— 3.880,4	103,37	96,73
1939	92.497,6	99.647,2	+ 7.149,6	92,83	107,73
1940	50.034,6	80.904,9	+ 30.870,3	61,84	161,70
1941	55.348,9	91.056,3	+ 35.707,4	60,79	164,51
1942	112.378,8	126.115,3	+ 13.236,5	89,50	111,72
1943	155.340,2	196.734,5	+ 41.394,3	78,96	126,65
1944	126.230,1	177.952,4	+ 51.722,3	70,93	140,97
1945	96.960,0	168.264,5	+ 71.295,5	57,62	173,52
1946	118.888,5	214.579,8	— 95.691,3	55,41	180,48

DİŞ TİCARET HACMİ İÇİNDE (%)

Yıl	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalât
1930	140.920,4	50,65	49,35
1931	120.160,1	50,12	49,88
1932	88.688,9	54,09	45,91
1933	103.156,6	56,28	43,72
1934	141.767,5	51,50	48,50
1935	146.866,5	51,90	48,10
1936	167.288,3	55,99	44,01
1937	199.764,6	54,68	45,32
1938	233.917,8	49,17	50,83
1939	192.144,8	51,86	48,14
1940	130.939,5	61,79	38,21
1941	146.405,2	62,19	37,81
1942	238.994,1	52,77	47,23
1943	352.074,7	55,88	44,12
1944	304.182,5	58,50	41,50
1945	265.233,5	63,44	36,56
1946	333.468,3	64,35	35,65

3.6 — II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI VE «PAZAR» IN EM- PERYALİZME YENİDEN AÇILIŞI

"1940 yılında bir bakan, gelecekte Türkiye'nin izleyeceği iktisadî yolun, - harp sonunun alacağı Şekil - yani yeni baŐtan kurulacak uluslararası dengeye bağlı olacağını ifade ediyordu. Bu yeni denge içinde Türkiye kendisini A.B.D. emperyalizminin yörüngesi içinde buldu (*).

"1930 - 1945 yılları emperyalist sistemin uzun bir bunalım dönemini ifade eder. Siyasî bakımdan bağımsız olan geri kalmış ülkeler bağımsız, ulusal bir gelişme ve sanayileşme sürecini başlatabilmek için belki de son bir şansa, emperyalizmin iktisadî ve siyasî bakımdan şiddetle hasta olduğu bu bunalım döneminde kavuşuyorlardı. Türkiye'nin bu fırsatı 1932 - 1939 yılları arasında hangi ölçüler içerisinde kullandığını, bu yılların devletçiliğini izlerken kısmen inceleyebildik. Fakat, 1945 sonrasında yeni bir dünya kuruluyordu ve bu dünyada emperyalizmin yörüngesindeki geri kalmış ülkelere açık olan yol, bağımlı ve çarpık bir gelişme çizgisinin dışına çıkamıyacaktı. Bu yeni yolda artık bağımsız bir kapitalist sanayileşme deneyinin Türkiye modelini ifade eden devletçiliğe yer yoktu... Devlet sektörünün tasfiyesi (onun) özel kapitalizme devri anlamına gelmedi. Gelişimin bu biçimi alması... yerli burjuvazinin güçsüzlüğünü... hakim sınıfların geniş devlet sektörünü kendi uzantıları olarak ve kendi çıkarlarına kullanabilmenin mekanizmalarını keşfetmiş olduklarını ortaya koyar... Devletçilik 1945 sonrasında kesinlikle son bulmuştur (96).

"1946 Nisan'ında... bir beş yıllık plan metni son biçimini aldı. Bu planın oldukça ihtiraslı ve bağımsız bir sanayileşme programı niteliğinde olduğu anlaşılıyor. 1947 Temmuz'unda Başbakan Recep Peker: «Esaslı bir karara bağladığımız kalkınma planı, ana hatlarıyla büyük elektrik enerji santrallerini, kömür havzası veriminin iki misli takate çıkarılmasını, dokuma sanayinin büyük mikyasta gelişmesini, Karabük Demir Sanayiinin kuvvetlenmesini, yeni çimento, şeker fabrikalarını, yeni demiryollarını, yeni şose ve köprüleri, limanları, yeni ulaştırma vasıtalarını, tarım kalkınmasını, pulluk, traktör, biçer, bağlar harman makinaları gibi tarım alet ve makinaları fabrikalarını, küçük sulama işlerini, süt ve konserve sanayiini, yeni sigara, bira fabrikalarını ihtiva etmektedir» diyordu (97).

"Bu plan taslağı, Avrupa kalkınma programının kapsamı içine alınmak isteğiyle Amerikalılara sunuldu. Ancak Amerikalılar Türkiye'nin 5 yıllık plan taslağına dayanan bu talebini reddettiler. Bu durumda Türkiye iktisat politikasının, artık ABD'nin istek ve eğilimlerine uygun bir biçimde düzenleneceği bir dönemin başladığı ortaya çıkmaktaydı. Amerikan reddinden sonra 23 Eylül 1947 de Başbakan - 5 yıllık planı - resmen Ekonomi Bakanlığına geri verdi (97).

"Alelacele hazırlanan ve Amerikan eğilimlerine uygun, tarıma, alt yapı tesislerine öncelik veren ve 1948 - 1952 yıllarını kapsayan bir yatırım programı ile Amerikalılara yeniden yardım için başvuruldu ve bu kez cevap olumlu oldu. Savaşın son bulmasından itibaren ısrarla ve inatla Amerikan yardımı peşinde koşmakta olan siyasi iktidar, bu yardımın, iktisat politikasına yansıyan bedelini de böylece ödemiş oluyordu. Hamleci, iddialı, bağımsız ve ancak devletçi politikalarla gerçekleştirilebilecek bir sanayileşme stratejisinin, «dış yardım» şantajı ile kabul ettirilen Amerikan modeli ile uzlaşması elbette mümkün olamazdı (97).

"Truman Doktrini uyarınca A.B.D. Senatosunda kabul edilerek 22 Mayıs 1947'de yürürlüğe giren Türkiye ile Yunanistan'a Yardım Tasarısı, «Türkiye ve Yunanistan'ın ABD Başkanının bilgi ve onayı olmadan yardımları amaç dışı kullanamayacağını» ve «yardımın kullanılmasında ABD temsilcilerinin ülkede serbestce inceleme yapmalarının engellenmeyeceğini» şart koşmaktadır (98).

"Bu çerçevede başlayan askeri ve ekonomik yardım alma tutkusunu, 1948'de imzalanan İktisadi Yardım Anlaşmasına rağmen Türkiye'nin gönlünce karşılanmamıştır. Yabancı yatırımların dışarıya serbestçe döviz transfer etmesiyle ilgili kararname (22.5.1947), yabancı özel sermayeyi teşvik eden ilk kanun (1.3.1950) ve benzer çabalar yabancılara cazip gelmemiştir. Yabancılar, Türkiye ile yakından ilgilenmek için tüccar - esnaf ikilisinin kayıtsız şartsız iktidara gelmesini beklemektedir. Dış çevrelerin kendisine bağladığı ümitleri DP iktidarı boş çıkarmayacaktır (99).

3.6.1 — 1950'ler ve «Tanzimat»ın Yeniden Doğuşu

"İktidara gelen eşraf - tüccar ikilisi, kendi güçsüzlüğünden ötürü, yabancı ülkelerin «dostluğuna» sığınmak, ortalıktan uzaklaştırdığı bürokratin yerine yeni bir hamî bulmak zorundadır. Genç iktidar ancak bu şekilde kuvvet kazanacaktır. Az gelişmiş burjuvazinin, üstelik halkın desteğini de gerektiren demokratik yönetimi, yabancılara mutlaka kapıları açmak durumundadır. Mevcut ekonomik düzen içinde ancak yabancıların katkısıyla halka birşey verilebilmekte, oy toplanmaktadır. Yabancıların karşılık olarak alıp götüreceği bağımsızlık gibi kavramların ise zaten oya tesiri zordur. Kitlelerden gizlenmesi kolaydır (100).

"Bu ikili (esnaf - tüccar), herşeyden önce, aracılık geleneğine sahiptir. Temelsizliği onu büyük girişimlerden alıkoymaktadır. Tanzimattan beri asıl uğraşısı yabancı malı içte satmak, memleketin ürününi dışa satmaktır. Bu yapıdaki burjuvazi ve eşraf tabiatıyla yabancılarla işbirliğini arayacak, kendi faaliyetini ve kazancını arttıran borçlanmalardan, yabancı sermayeden yana çıkacaktır (101).

"Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtının tavsiyelerine uyan iktidar (DP), başa geçer geçmez ithalatta liberasyona gitmiş, kısa zamanda Batı'nın lüks tüketim malları ve her çeşit ürünü iç piyasayı kaplamıştır. D.P.'nin bu davranışı, temsilcisi olduğu aracı burjuvazinin yapısına ve çıkarına uygundur... (101).

"Ne varki sonuç... 1838 Ticaret Anlaşmasını hatırlatan bir yıkım getirmiştir. Gerçi tüccar zenginleşmiş halka «Birşeyler» vermiştir ama, 1952 yılında Türkiye elindeki döviz stoklarını tüketmiş, yabancı mallar memlekette varolan «dermeçatma» sanayiinin, imalathanelerin sonunu getirmiştir. Liberasyon rejiminden DP. iktidarı 1952 Eylülünde aldığı bir kararla vaz geçmiş, ithalatı yeniden kayıtlayıp sınırlamıştır. Ne varki artık geç kalınmıştır (101).

"Ekonomi çarkının dönmesi, fabrikaların işlemeye devam etmesi, halkı memnun edip cy toplanması için ithalatın devamı şarttır. Ancak, bundan böyle... dışarıdan gerekli malları almaya tükenmiş döviz kaynakları ve yerinde sayan ihracat el vermemektedir. Dolayısıyla, mutlaka, ama mutlaka dıştan borç alınmalıdır (102).

"... Ne var ki alıcının muhtaçlığı oranında borç verenin daha büyük tavizler istemesi, bağımlılığı kullanması eşyanın tabiatı icabıdır. Türkiye ekonomisinde bu şekilde oluşan borç gereği, onun dışa bağımlı olmasına, bağımlılığın gittikçe artmasına yol açmıştır. Zayıf ekonomi, hamle yapmak şöyle dursun, günlük yaşantısını sürdürmek için bile borç bulmak zorundadır. Dolayısıyla, alacaklının sözünü dinlemesi gerekmektedir... Bu hayat tarzı bağımlı ekonomilerin evrensel niteliğidir (102).

3.6.2 — ABD Kredileri ve Koşulları

Borç verenin — yani ABD'nin — ileriye sürdüğü koşullara kısaca bir göz atalım :

"1 — Tarıma öncelik verilecek batının sınai ürünlerine pazar ve hammadde kaynağı olunacaktır. ABD uzmanları Türkiye'yi daha ilk günden bu amaca yönelttik bizim «hür dünyanın hububat ambarı» olacağımızı söylemişler, verilen borcun «özellikle tarımda makineleşme yolunda kullanılmasını» sağlamışlardır.

"2 — Türkiye «Hür» ekonomik düzeni benimseyecektir. «Hür» den murad edilen, gümrük duvarlarının kaldırılması, ithalat serbestliği, yabancı sermayenin memlekete girmesidir. Sonra, Türkiye'de bu «Hür» ekonomik düzenden yana olanların kollanması istenmektedir. Borçların önemli bölümü özel sektörce kullanılması şartıyla verilecektir. Ereğli Demir Çelik Fabrikaları bu uygulamanın son büyük örneğidir. Yatırımın %60'ını yapan devlet, borç anlaşması uyarınca, şirketin yönetiminde öteki «özel ortaklar» dan daha az söz ve rey sahibi olmaktadır. Amerika, verdiği borcun kendi tabii müttefiki saydığı yerli özel sektörün ağır bastığı bir düzende kullanılmasını şart koşmaktadır.

"3 — Verilen borç öncelikle A.B.D. mamullerinin satın alınmasında kullanılacak; borcun yol açtığı yatırımlar Türk piyasalarında satılan ABD mallarıyla rekabete yol açmayacaktır (103).

"D.P. yönetiminin yabancı özel sermayeye kapıları açan ilk kanunu 1951 yılına rastlamaktadır. Ne varki bu kanun yetersiz görülecek ve 1954 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu adı ile, yabancılara tanıdığı haklar bakımından dünyada eşi benzeri bulunmayan bir kanun daha çıkarılacaktır. Yabancı uzmanların denetiminde, aynı yıl, bir de ünlü Petrol Kanunu kabul edilecektir (104).

Tıpkı 1839 Tanzimat ve Fransız - İngiliz sefirleri ile birlikte hazırlanan 1856 Islahat fermanlarının kabulü gibi... 1950'lerin başlarında Türkiye NATO Paktına sokularak (1953'de), emperyalizme olan bağımlılığı paktlar içinde de perçinlendi ve emperyalizm böyle bir dış pazarda daha güvenli hareket etme olanağına kavuştu. İlginçtir «1953 yılında Türkiye'ye giren yabancı sermaye 3.842.000.— TL. iken 1954 yılında, yani NATO'ya girişten sonra 45.874.000.— TL. olmuştur» (104 — a).

3.6.3 — 1950 - 1960 Döneminde Alınan Borçlar Türkiye'ye Ne Getirdi

"Dış ülkelerin verdiği paranın bölümü dünya ortalamasında % 65 bağış, % 30 borçken, ülkemizde bu oran % 15 bağış, % 85 borçtur (105).

"1951 - 1968 yılları arasında Türkiye'nin dışardan aldığı para milyar dolar çerçevesindedir. Bunun 3 milyarı borç, sadece 500 milyonu bağıştır (106).

"Kalkınma çabasındaki bir ülkenin aldığı borç, ağır sanayinin kurulmasında ve büyük alt yapı yatırımlarında kullanıldığı takdirde faydalı olmaktadır. Bu tür yatırımlar doğurgandır. Yeni sanayi kollarının gelişmesine, dolayısıyla borçlanılan paranın yeni değerler yaratmasına yol açmaktadır. Yok eğer borç pahalı hammadde gerektiren ve yeni sanayi kolları yaratmayan kısır alanlarda kullanılmışsa, ödenme zamanı geldiğinde, borçlu sıkışıp kalmaktadır. (107).

"Türkiye'nin aldığı borç verimli sınai yatırımlar yerine, tüccar - eşraf ikilisinin çıkarı ve niteliği uyarınca, verimsiz alanlarda kullanılmıştır. Traktör ithaline, sonraları sınırlanan tüketim malları ithaline, kısır bir sanayi hammadde, daha doğrusu mamul madde gereğinin karşılanmasına yaramıştır. Borcun sanayi yatırımlarına ayrılan bölümü ise genellikle % 10 çerçevesinde kalmıştır (107).

"Zahmetinden ve kârının azlığından ötürü temel sanayi kolları kurulamamış, dışarının endüstri mamullerini satın alıp içeride birleştirmeye dayanan bir sanayi tercih edilmiştir. Bu sanayi şekli hem kolay hem de kârlıdır. Ancak verimli değildir. Birleştirici sanayinin mamul maddelerini dıştan getirmek uğruna, alınan borçlar tüketilmiştir. Örneğin (temel) kimya sanayii kurulmaksızın ilaç - boya - plastik ve benzeri işkollarına yatırım yapılmış, borç, temel kimyasal maddelerin dıştan alınmasında harcanmıştır... (108).

1950'lerin sonunda hangi noktaya gelinmişti?

"a) İhracat artmamıştır. Türkiye'nin dıştan aldığı malların parası dışa satılanlarla karşılanamamış, aradaki fark yıldan yıla büyümüştür.

"b) Sanayileşme çabası ithalâtı yeterince azaltmamıştır. Yeterince azaltmak bir yana, bağımlılığı büsbütün artırmıştır. Zira çeşitli alanlardaki sanayi, yaratıcı olmaktan çok montajcıdır. Memleketin hammaddesini, yahut dışarının ucuz hammaddesini alıp onu işleyen sıhhatli bir sanayi değil, Avrupa'nın zaten işlenmiş parçalarını alıp birbirine ekleyen israfçı bir sanayi kurulmuştur. Bu sanayi, Avrupa'nın mamûl parçalarına, ithalata muhtaçtır. Dolayısıyla dış borçlara muhtaçtır. Bu durumda yabancı devletlerin Türkiye'ye verdiği borcun önemi bir kat daha artmaktadır. Borcun azalması halin-

de söz konusu olan sadece belirli malların alımı, belirli sanayi dallarının kurulmaması, yatırımların azalması değil, bütünüyle sanayinin ve bağımlı ekonomik düzenin çökmesidir (109).

"... Üstelik tüccar - eşraf (ikilisi) hem ekonomik düzenin sarsılmasından en büyük zararı görecektir, hem de Türkiye'nin iktidarı ve yabancıların muhatabıdır. Bu durum alacaklı devletlere fazladan bir koz sağlamaktadır. Zira borcu kısıtları anda, derme çatma sanayiyle beraber eşraf - tüccar iktidarı da yıkılmaya mahkûmdur (109).

1947'deki siyasi tercihin kesin sonucu, aşağıdaki tablo (110) ile verilen dış ticaret dengesindeki yansımadan izlenebilir.

1947 - 1949 YILLARINDA TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ
(X 1000 \$)

Yıl	İthalât	İhracat	Dış Ticaret Dengesi		İhracat	
			İhr :	İth :	İhracat	İhracat
1947	244.644,0	223.301,4	—	21.342,6	109,56	91,28
1948	275.053,0	196.799,4	—	78.253,6	139,76	71,55
1949	290.220,1	247.825,1	—	42.395,0	117,11	85,39
1950	285.664,0	263.423,8	—	22.240,2	108,44	92,21
1951	402.085,6	314.081,9	—	88.003,7	128,02	78,11
1952	555.919,7	362.913,7	—	193.006,0	153,18	65,28
1953	532.533,1	396.061,2	—	136.471,9	134,45	74,37
1954	478.358,4	334.923,8	—	143.434,6	142,83	70,01
1955	497.637,0	313.346,5	—	184.290,5	158,81	62,97
1956	507.340,2	304.989,9	—	102.350,3	133,56	74,87
1957	397.125,2	345.217,0	—	51.908,2	115,03	86,93
1958	315.098,2	247.235,0	—	67.863,2	127,45	78,46
1959	469.982,0	353.798,6	—	116.183,4	132,83	75,28
1960	468.185,8	320.730,3	—	147.455,5	145,97	68,50

Yıl	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Hacmi İçinde (%)	
		İhracat	İthalât
1947	467.945,4	47,72	52,28
1948	471.852,4	41,71	58,29
1949	538.045,2	46,06	53,94
1950	549.087,8	47,97	52,03
1951	716.167,5	43,86	56,14
1952	918.833,4	39,49	60,51
1953	928.594,3	42,65	57,35
1954	813.282,2	41,18	58,82
1955	810.983,5	38,64	61,36
1956	712.330,1	42,81	57,19
1957	742.342,2	46,51	53,49
1958	562.333,2	43,96	56,04
1959	823.780,6	42,95	57,05
1960	788.916,1	40,65	59,35

1950'lerin ekonomik çıkmazı bir noktada düğümlendi ve «plan-sız gidişe» bir tepki olarak, bir kez daha tarih sahnesine çıkan ay-dın bürokrat, halkın isteklerine artık cevap veremez duruma düşen tüccar - eşraf ikilisinin siyasî iktidarına son verdi.

BÖLÜM : IV
1960'LAR VE SONRASI

1960'ların başlarında aydın - byrokratin siyasi - ekonomik yapıya getirdiği stratejik yaklaşım, «Planlı ekonomi» idi. «Sosyal devlet» anlayışı, demokratik özgürlüklerin genişlemesine temel olan «1961 Anayasası» küçük burjuva milliyetçiliğine «Sosyo-Ekonomik içerik kazandırılması», o dönem'in aydın bürokratinin daha sonra toplumu derinden etkileyecek gelişmelere yol açacak diğer çarpıcı yaklaşımlarıydı.

Ancak, toplumsal olaylarda sınıfsal içeriği göremeyen aydın bürokratin köklü değişimler getirmesi beklenemezdi... Ve mümkün olan en kısa zamanda siyasi iktidar gerçek sahipleri tarafından geri alındı. Bundan sonra olanlar, ekonomik tercihler yönünden 1950 sonrasının bir devamıdır. Şu farkla ki tüm sınıflar 1950'lerden daha fazla kendi çıkarlarının bilincinde ve örgütlenme çabası içindedirler.

1960 sonrasının ekonomik yapısını ortaya koyarken, konuyu 1950'lerden beri gelen bir bütün içinde ele almaya çalışacağız. Ve bütünü kavrayabilmek için de çok basit bir yöntem izleyeceğiz.

1950'lerdenberi en çok hangi «kelimeler» işittik, 1960'larda bunlara hangileri eklenir oldu, hangilerini daha çok işittik olduk?...

«Yabancı sermaye», «dış yardım», «dış borç», ve de «Ortak Pazar!...» Bu kelimelerin ardındaki olgularla iç içe, kucak kucağa yaşıyoruz artık. Yaşadığımız ülkeye bu olgular şekil verdi, vermekte...

İzleyeceğimiz yöntem basit, şu çok işittiğimiz kelimelerin ardındaki olgulara kısaca bir göz gezdireceğiz ve...

4.1 — «YABANCI SERMAYE» NE GETİRMİŞ, NE GÖTÜRÜYOR?.. NE GETİREBİLİR Kİ!..

«Yabancı sermayeyi teşvik amacıyla çıkarılan 1 Ağustos 1951 tarih ve 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu'na

göre ülke ekonomisine yarayacak mahiyette olmak, Türk Özel Sermayesine açık işlerde kullanılmak, herhangi bir tekel ve imtiyazı öngörmemek şartı ile sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sahalarına yatırılmak üzere getirilecek yabancı sermaye bu kanundan yararlanabilecektir. 5821 sayılı kanun kâr ve sermayenin transferi konularında yeni hükümler getirmekteydi. Buna göre, % 10'u geçmeyen, Gelir ve Kurumlar Vergilerine esas olan vesikalara göre taayyün eden yıllık kâr, faiz ve dividantların, belli şartlara uyularak ana sermayenin dışarıya transferi mümkündür. Bir yıllık kârın, % 10'u geçmesi halinde kalan miktar % 10 kârın gerçekleşmediği yıllara eklenerek, bu mümkün olmadığı takdirde ana sermaye ile birlikte ve bu konulara dayanan hükümlere uyularak veya muayyen malların ihracı şeklinde transfer olunabilecekti ⁽¹¹¹⁾.

"6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (ise) 18.1.1954'de kabul edilmiş ve 23.1.1954'de yürürlüğe girmiştir ⁽¹¹¹⁾. Ve de...

"Celâl Bayar, Amerika'da 25.Ocak.1954'de düzenlediği basın toplantısında yabancı sermayeye tatlı bir çağrıda bulunur :

«Türkiye'ye yapılan ekonomik yardım, zaten yükselmekte olan bir ekonomik bünyeye, güçlü bir destek olarak gelmiştir. Türk milletinin satın alma gücünün artması ve yaşama standardının yükselmesiyle, memleket mamul maddeler ve tüketim malları için büyük bir pazar durumuna gelecektir» ^(111 a).

"6224 sayılı Kanunun teklifindeki gerekçede iktisaden az gelişmiş diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de dış ödeme vasıtaları darlığı ve teknik bilgi noksanlığı kadar, sermaye yetersizliğinin ağır baskısının hissolunduğuna ve bu konuda çıkarılan 5821 sayılı kanunun uygulanması neticesinde beklenen sonuca ulaşamadığına değinilerek, kanunun yalnız bir garanti teşkil etme durumundan çıkarılarak tamamiyle bir Teşvik Kanunu vasfının kazandırılması gereğine işaret edilmektedir ⁽¹¹¹⁾.

"Söz konusu Kanun, yabancı sermayenin sağlamış olduğu kârların transferi konusunda hiçbir sınır getirmemektedir. Yatırım izninde adı geçen faaliyet alanından elde edilen kârlar, vergiler çıktıktan sonra, yabancı ortağın sermaye katkısı oranında, o anda geçerli olan resmi kambiyo kuru üzerinden ve menşe memleket parasıyla transfer edilebilir. Aynı şekilde, «bu Kanuna tabi olan bir teşebbüsün kısmen veya tamamen tasfiyesi halinde, makul fiatla satış neticesi elde edilen hasıllattan, ana yabancı sermayenin sahiplerine isabet

eden hisse» ile «bu kanuna göre kurulmuş veya çalışmakta olan bir teşebbüsteki ana yabancı sermayenin kısmen veya tamamen, makul fiatla satışı neticesi elde edilen hasılat'ın» transferine izin verilir ⁽¹¹⁾.

“Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu aynı zamanda, firmanın etüd, kuruluş ve işletme devrelerinde lüzumlu işçi, ustabaşı, teknik eleman, uzman ve kalifiye personelinin, Ticaret Bakanlığının uygun göreceği sürelerde çalıştırılmasına imkân vermektedir. Ayrıca bu kimselere bazı gümrük muafiyetleri yanında, Türkiye'deki kazançlarını transfer etme hakkı da vermektedir. Bu Kanunun 5821 sayılı Kanundan en belirli farkı, yabancı sermayenin kabul edileceği alanlarla kâr ve sermaye transferini sınırlayan hükümleri kaldırmış olmasıdır. Kanunun birinci maddesinde yatırım yapılacak teşebbüsün;

- Ülkenin iktisadi kalkınmasına yararlı olması,
- Türk hususi teşebbüslerine açık bulunan iş kolunda çalışması,
- Tekel veya özel bir imtiyaz ifade etmemesi,
- Yurt içinden sağlanamayan üstün teknoloji getirmesi,
- Kurulacak kapasitenin ithal ikamesi sağlayacak veya döviz kazandırıcı nitelikte olması,
- Yan sanayii geliştirmesi,
- Ülkenin statik haldeki ham maddelerini işlemeye ve değerlendirmeye yönelmesi,
- Uluslararası rekabet olanağına sahip olması öngörülmüştür ⁽¹¹⁾.

“Bu Kanuna uyarak Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayedarlar, yerli sermaye ve teşebbüslere tanınan bütün hak, muafiyet ve kolaylıklardan eşit olarak yararlanmaktadırlar. Kanundan yararlanmak için yerli ortaklarla işbirliği zorunluluğu yoktur. Yerli ortaklarla işbirliği yapılması halinde de, hisse senetleri ile ilgili hiçbir sınırlama söz konusu değildir ⁽¹¹⁾.

“Kanunun özel yabancı sermayeye tanıdığı kolaylıklar şu şekilde özetlenebilir :

— Türkiye'deki kambiyo kontrol sisteminin kısıtlamalarına rağmen yabancı sermaye sahipleri kârlarını ve ana sermayelerini transfer edebilirler (Madde : 4).

— Ülkemizde ithalat ve döviz tahsisi kota sistemi ile yapıldığı halde yabancı sermaye sahipleri aynı sermaye olarak getirecekleri

teşebbüsle ilgili makina ve teçhizat gibi mallarını serbestçe ithal edebilirler (Madde : 12).

— Lisanslar, patent hakları, alâmeti farika gibi gayri maddi haklar ve hizmetler ana yabancı sermaye olarak kabul edilebilir (Madde : 2).

— Yerli sermaye ile eşit şartlar altında işlem görürler (Madde: 10).

— Firmada muayyen miktarla sınırlı yabancı personel çalıştırılabilir ve bunlara ait ücretleri yurt dışına transfer edebilirler ⁽¹¹⁾.

"31.12.1972 sonu itibariyle 6224 sayılı Kanundan yararlanan firmaların ülkelere göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir ⁽¹²⁾.

YABANCI SERMAYENİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Ülke	Firma Sayısı	Getirilen Sermaye (TL.)	Toplam Yabancı Sermayeye Oranı (%)
Almanya	23	304.062.047	16,33
A.B.D.	21	266.743.370	14,32
Avusturya	7	29.008.000	1,56
Bahama	1	90.000.000	4,83
Belçika	4	60.618.000	3,25
Danimarka	5	84.192.500	4,52
Fransa	10	213.964.662	11,49
Hollanda	6	106.890.499	5,74
İngiltere	5	45.687.700	2,45
İsveç	2	1.459.980	0,07
İsviçre	18	257.484.000	13,83
İtalya	7	231.486.000	12,40
Kanada	1	29.835.000	1,60
Kuveyt	1	64.800.000	3,48
Venezuela	1	4.500.000	0,24
Yugoslavya	1	8.044.918	0,43
Karma	5	63.691.518	3,42
T o p l a m	118	1.862.469.094	100

"Bu dağılıma göre 3. Plan Döneminin başlangıcı olan 1973 yılında en büyük yabancı sermaye payı % 16,83 ile Almanya ve %14,32 ile ABD'ine aittir. İsviçre'de % 13,83 ile üçüncü sırayı almaktadır (112).

"Bu firmaların Türk ekonomisine ilk olumsuz etkisi sağladıkları büyük kârın dışa transfer edilmesi yahut ileride edilmek üzere bekletilmesidir (113).

«KAR TRANSFERLERİ»

"1952 - 1972 döneminde yurda fiilen gelen özel yabancı sermaye miktarı ve bununla ilgili transferler aşağıda gösterilmiştir. Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı gibi, 1972 Ağustos sonuna kadar Türkiye'ye fiilen gelen özel yabancı sermaye tutarı 1.048.476.815 TL. dir. Aynı dönemde transfer edilen kâr tutarı 552.178.125 TL. ve lisans, patent, royalty ve know-how şeklinde transfer edilen gayri maddî hak tutarı 97.083.519 TL. dir. Buna göre 649.261.644 TL. olan transferler toplamı, Türkiye'ye getirilen özel yabancı sermayenin % 61,9'unu teşkil etmektedir (114).

"Ülkemizde (30.9.1972 tarihi itibariyle) 120 adet yabancı sermayeli firma mevcut olup, bu kuruluşların toplam sermayesi 3.996.681.009 TL. sı, yabancı sermaye payı ise 1.582.268.814 TL. dir ki, bu % 46,34 oranına tekabül etmektedir. Buna karşı 1971 yılı sonunda faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma adedi 124, toplam sermaye 3.808.219.064 TL. ve yabancı ortak payı 1.778.825.644 TL. sı tüm yabancı sermaye içinde yabancı ortak payı ise % 47 - 48 idi (114).

"Planlamanın verdiği bilgiye göre, yabancı sermaye kanunu çerçevesinde gelen şirketlerin Türkiye'deki ortalama kârı yılda % 50 gibi çok yüksek bir düzeydedir. Bu oran, yerleşmiş Avrupa memleketlerindeki düşük kâr oranlarına kıyaslanmak şöyle dursun, Türk özel sanayinin % 20'yi bulan kârlılığından bile 2,5 defa fazladır. Bütün yatırımı 358 bin dolar makina ve teçhizat olup, tek kuruş nakit getirmeyen bir İsviçre - İtalya ortak firması tam 3 milyon 300 bin dolar kâr transfer etmiştir. Hele şirketlerin ortalama olarak kârın % 35'ini transfer ettiği gözönünde tutulursa, Türkiye'nin çok tatlı kazançlara imkân tanıdığını anlaşılacaktır.

**"6224 SAYILI KANUN KAPSAMINDAKİ YABANCI SERMAYE
DURUMU**

Yıllar	Fiilen Gelen Sermaye (TL.)	Kâr Transferleri (TL.): (a)	Lisans- Patent-Royalty- Know-how (TL.)
1952	21.654.000	—	—
1953	3.842.000	24.161	10.000
1954	45.874.000	495.315	31.776
1955	20.641.000	805.356	98.882
1956	9.005.000	1.883.067	125.276
1957	2.509.000	3.704.790	418.950
1958	3.032.000	6.209.545	718.526
1959	5.581.000	8.540.780	885.022
1960	11.372.300	15.810.285	1.519.113
1961	31.725.000	12.426.003	1.104.085
1962	56.362.000	13.366.545	1.342.216
1963	78.902.000	16.085.669	1.753.278
1964	61.963.250	15.182.000	3.979.208
1965	82.359.888	32.557.000	2.107.170
1966	69.580.166	47.248.598	9.234.914
1967	67.749.842	53.488.583	2.750.670
1968	92.356.699	54.980.823	13.928.795
1969	61.366.851	62.692.305	9.511.980
1970	90.558.561	68.226.573	5.685.792
1971	102.917.044	63.454.374	18.361.535
1972 (b)	129.125.214	74.935.453	23.516.331
Toplam	1.048.476.815	552.178.125	97.083.519

Kaynak : Ticaret Bakanlığı 1973 Yılı Bütçe Raporu, Sah. 14

(a) Bu rakamlara sermaye satışı dahil değildir.

(b) Ağustos sonu itibarıyla.

Yabancı sermayenin özellikle ilgilendiği madeni eşya, elektrik aletleri, ilaç ve gıda sanayiinde ise kâr, yılda % 60 - 80 arası değişmektedir ⁽¹¹⁵⁾.

"... Yabancı sermayenin bu imkânı hemen her ülkede dikkatle sınırlandırılmışken, Amerikalı uzmanların tavsiyeleri uyarınca tezgâhlanan bizim kanunumuz?... kârın dışa transferine hemen hiç bir kayıt koymamıştır ⁽¹¹⁵⁾.

"Prof. Sadun Aren şu hükme varıyor :

«Yabancı sermaye fabrikalarının hemen hepsi hammaddelerini dışardaki ana şirketlerinden ithal ederler... Bu ithalâtı çok yüksek fiyatlarla yaparak, içerdeki yabancı sermaye, kârlarının büyük bir kısmını daha peşinen dışardaki ana şirketlerine transfer etmiş olur... Ortaya çıkarılmış bazı örneklerle dayanarak bunun, en az resmen transfer edilen miktar kadar olduğunu emniyetle söyleyebiliriz.» (116).

Bir de madenlerimizi yurt içinde yarı işlenmiş hale getirip dışardaki ana şirketlerine ihraç eden yabancı sermayeli şirketler vardır. Bunların, kârlarının büyük bir kısmını ana şirketlerine peşinen transfer etmelerinin yolu ise; ihraç fiyatlarını dünya ihraç fiyatlarının çok altında tutmalarıdır. Örneğin bunlardan birinin (ki sermayesinin % 99'u yabancıdır ve yarı işlenmiş mamulünün tamamını ana şirketine ihraç etmektedir.) 1973 yılındaki ihraç fiyatları ton başına 86 - 87 \$ iken aynı cevherlerin çok daha düşük vasıflısının aynı tarihlerdeki dünya ihraç fiyatı ton başına 100 \$'in üstünde bulunmaktaydı.

4.1.1. — Yabancı Sermayenin Kontrolündeki Sahalar

"Aşağıdaki tabloda en büyük 50 özel imalât firmasında yerli ve yabancı sermayenin toplam içinde tutarı, yabancı sermayenin payı görülebilir (117).

Kesim (1971)	Firma Sayısı Adet	Toplam Sermaye (Milyon TL.)	Yabancı Sermaye (Milyon TL.)	Yabancı Sermaye Payı (%)
Gıda	10	191	116	60,8
İçki	1	35	21	60,0
Tütün	1	3	2,3	76,7
Dokuma - giyim	3	29,5	21,5	70,2
Kâğıt	1	76,3	49,6	65,6
Lâstik	3	226	163,4	72,3
Kimya	31	700	385,3	55,0
Toplam	50	1.260,8	759,1	60,0

Kaynak : Ticaret Bakanlığınca yapılan araştırmadan, A.A. Bülteninden alınmıştır.

"Tablo ile aynı kaynaktan elde edilen bilgiye göre, madencilik, hizmetler, ulaştırma, müşavirlik dallarında çalışan 20 özel firmanın toplam 481,8 milyon TL. toplam sermayesi içinde yabancı payı 298 milyon TL., yani % 62'dir. Verilen bilgiye göre, 121 büyük özel sanayi kuruluşunun 4 milyar TL. tutarındaki toplam sermayesinin 1.9 milyar TL.'sı, yani % 47,5'u yabancı sermaye elindedir. Teknolojiyi ellerinde tutan yabancı sermayenin yönetime % 90 oranında hakim olduğu da ayrıca bildirilmiştir (117).

Yabancı sermayenin Sektörel dağılımına ilişkin tablo, yabancı sermayenin ilgi duyduğu alanları çarpıcı bir biçimde sergilemektedir:

Gıda sanayii, Lâstik sanayii, Kimya sanayii (bunun ne biçim bir «kimya sanayii» olduğuna aşağıda değinilecektir). Elektronik sanayii ve Elektrik makina ve Gereçleri sanayii (belki sektörün ismi yanılabilir, yabancı sermayenin bu sektörde ilgi duyduğu alan; radyo v.b. dayanıklı tüketim malları montajcıdır). Taşıt araçları sanayii (bu sektörde yer alan kuruluşların niteliğini vurgulayabilmek için, «montajcılık» teriminin dilimizde yerleşmesinin özellikle bu kuruluşlar üzerinde yapılan gözlemlerin kaynaklık ettiğine değinmek yeterlidir sanırım), Turizm!..

"Odalar Birliğinin eski «ihtilâflı» Başkanı Prof. Necmettin Erbakan, meseleleri en yakından izleyebilecek bir mevkiide bulunmak sıfatıyla şöyle anlatmaktadır :

«Bugün Türkiye'de yabancı sermayenin durumu nedir? Bunu kimse bilmez. Ben iki yılda tesbit edemedim. Yabancı sermaye birçok yerde taahhüdünü yerine getirmemiştir. Hisselerin % 49'u geçmemesi lazımken hisse nisbeti % 99'a çıkarılmıştır, şu kadar sene sonra ilacın içerisindeki müessir maddenin Türkiye'de imal edileceği taahhüt edilmişken, ilaç sanayimiz halen paketlemeden ileri gidememektedir» (119).

"Yabancı sermayenin gözbebeği karayolları taşıtları montajında.. «1962 - 1963 ve 1964 yıllarında sağlanan döviz tasarrufu, sırasıyla : % 15, %12, ve % 13 kadardır.» Kimya Sanayiinde başarılı iş, dışardaki Kimya Sanayiinin ürünlerini ithal edip onu ilaç şekline sokmaktan ibarettir. Hal böyle olunca, yabancı sermaye kuruluşları sanayici değil üstü örtülü bir ithalatçı gibi gözükmektedir. Zira yaptığı üretimin memlekete sağladığı döviz tasarrufu hem azdır, hem de D.P.T.'nin konuyla ilgili çalışmalarında belirtildiği üzere gittikçe düşmektedir (119).

YABANCI SERMAYELİ FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI (118)

Sektörler	Firma Sayısı	Toplam Sermaye (TL.)	Yabancı Sermaye (TL.)	Yabancı Sermaye (%)
1 — İMALÂT SANAYİİ				45,71
Gıda sanayii	9	196.179.100	121.356.900	
İçki sanayii	1	35.000.000	21.000.000	
Tütün sanayii	1	3.000.000	2.250.000	
Dokuma ve giyim eşyaları	3	29.048.000	21.451.000	
Kâğıt sanayii	1	76.250.000	49.562.500	
Lâstik sanayii	3	288.000.000	168.480.000	
Plastik işleme	1	9.867.000	3.841.277	
Kimya sanayii	29	691.354.739	381.780.864	
Çimento ve çimentodan gereçler sanayii	3	150.000.000	48.692.000	
Cam sanayii	1	150.000.000	30.000.000	
Demir - Çelik ve demirden başka metaller sanayii	2	199.550.000	50.692.870	
Madenî eşya sanayii	3	22.435.000	8.543.900	
Makina imalâtı	7	172.781.000	51.250.000	
Tarım makineleri	2	104.000.000	20.727.312	
Elektronik sanayii ve elektrik makina ve gereçleri sanayii	19	501.754.400	242.388.920	
Yapı malzemeleri	1	12.000.000	600.000	

Sektörler	Firma Sayısı	Toplam Sermaye (TL.)	Yabancı Sermaye (TL.)	Yabancı Sermaye (%)
Ambalaj sanayii	2	5.672.342	2.718.751	
Taşıt araçları sanayii	6	674.000.000	292.490.000	
Toplam	94	3.320.892.381	1.518.097.194	
2 — TARIM	1	2.000.000	1.020.000	51,00
Toplam	1	2.000.000	1.020.000	
3 — MADEN	4	25.529.928	23.545.100	92,22
Toplam	4	25.529.928	23.545.100	
4 — HİZMETLER				45,35
Turizm	9	461.460.675	276.070.000	
Bankacılık	2	203.375.000	24.834.800	
Ulaştırma	3	19.500.000	11.257.000	
Araştırma, mühendislik ve müşavirlik hizmetleri	5	20.700.000	7.645.000	
Toplam	19	705.035.675	319.806.800	
Genel toplam	118	4.053.458.184	1.862.469.094	45,94

Yabancı sermayenin en büyük 50 özel imalat firmasındaki dağılımı ile imalat sanayiindeki sektörel dağılımının ortaya koyduğu bir diğer gerçek; 1,5 milyar TL. lık bir yabancı hissenin «her büyük özel imalat firmasında» ve «imalat sanayiinin her alt sektöründe» varolacak biçimdeki dağılımıdır. Yabancı sermaye ortaklıklarının yalnızca özel sektör kuruluşlarınca kurulduğu sanılmamalıdır. (Ereğli Demir - Çelik, Mannesman - Sümerbank, BASF - Sümerbank bunların en ilgi çekicilerindendir..) EMPERYALİZM, YABANCI SERMAYELİ ORTAKLIKLARDAKİ SOMUT VARLIĞI İLE, HER TÜR GİRİŞİMİ, İÇERİDEN KONTROL EDEBİLMEKTEDİR.

4.1.2 — Yabancı Sermaye Üzerine Son Birkaç Söz :

Ekonomi alanındaki geri kalmışlıktan kurtulmak çabası belirli yollardan geçer : Ülkedeki kaynakların kendi çıkarınca kullanılması, yatırımların en faydalı alanlara yönelmesi, gereksiz ithalattan kaçınılması, kaynakların yurt dışına transferinin önlenmesi, v.b. (120).

Bu ilkeler neyse, Türkiye'deki yabancı sermaye o değildir; olmasına kendi var oluş nedeni engeldir. «Şurasını iyice öğrenelimki, yabancı sermaye Türkiye'ye mevcut gümrük vergilerinden kurtulmak için gelmektedir. Mamulünü gümrük vergisi ödeyerek Türkiye'ye sokacağına, o malı gümrük duvarının gerisinde imal etmek gibi tamamen ekonomik bir kuralı uygulamaktadır». «Doç. Dr. Vural Savaş, Yabancı Sermaye ne sağlıyor? Milliyet Gazetesi) (120).

“Yabancı sermayenin büyük çalışma imkânı yarattığı iddiası da doğru değildir. Türkiye'deki sanayi işçisinin sadece % 2 kadarı yabancı sermaye kuruluşlarında çalışmaktadır (121).

Yabancı sermayenin yol açtığı oluşum geri kalmışlığın altilmesi yönünde bir katkı yaratmamış; bilakis mamul madde ithalatına bağımlı, montajcı ve israfçı bir sektörün doğuşuna hizmet etmiştir (122).

4.2 — DIŞ BORÇ VE YARDIMLAR

Türkiye'nin dışardan aldığı borç ve yardımların kaynağı çeşitli olmakla birlikte ana üç bölümde toplanabilir.

Bunlar; borç şeklindeki dış devlet kredileri, 6224 sayılı kanunla özel şirketlerin aldığı krediler, bağışlar. Türkiye'nin aldığı dış borç

ve yardımların içinde bağışların yeri sadece % 15'dir. Bu bağışların bir bölümü de bağış değil, ödünç vermedir.

"Amerika'nın askeri yardımları, 1940'dan beri «ödünç verme ve kiralama kanunu» uyarınca yapılmaktadır ki, bunun anlamı, yardımın sadece bir ödünç ve kiralamadan ibaret olduğudur (123). Ve bu ödünç ancak «tahsis edilmiş gayeler» için kullanılabilir. Kaldığı «yardımın» ne anlama geldiği de araştırılmağa değer :

"Yardım toplamına dahil edilen «nakliyenin» kesin rakkamı resmen açıklanmamakla beraber, önemli yekün tuttuğu söylenebilir. Bu para, askeri malzemenin Amerika'dan Türkiye'ye taşınması için «yardımın» Amerikan nakliyecilerine ödenen bölümüdür. Yine yardım toplamına dahil edilen «Bakım» ise,... askeri malzemelerin yedek parça gereği, Türkiye'deki NATO personelinin ihtiyaçları gibi masrafların karşılanması için verilen paradır (124).

Son yıllarda 100 milyon dolar civarında olan Amerikan askeri yardımından «nakliye» ve «bakım» düşüldüğünde geri kalan 60 milyon dolar civarındadır. Yani bu yardım, büyütüldüğü kadar önemli değildir.

Dış devlet kredilerine gelince; bunlar da başta Amerika olmak üzere çeşitli devletlerin, Dünya Bankası, konsorsiyom gibi çeşitli kuruluşların verdiği kredilerdir.

Kredi veren ülkelerin hemen hepsinin öne sürdüğü koşullar son derece ilginçtir :

1. Kredi ile dışardan alınacak malların tamamı krediyi veren ülkeden alınacaktır.
2. Mühendislik Hizmetleri krediyi veren ülkenin firmalarına yaptırılacaktır.
3. Malzemenin Türkiye'ye naklinin en az % 50'si krediyi veren ülke gemileriyle yapılacaktır.

Örneğin TCK, AID kanalıyla verilen ABD kredilerinin % 100 Amerikan pazarından mal alınması için kullanmıştır. Ve verilen kredinin % 20'si ABD gemilerine navlun olarak ödenmiştir.

"Askeri ve ekonomik yardımların amacı budur. Nitekim Dünya Bankasının eski yöneticisi Eugene R. Black, bir incelemesinde bunu apaçık söyler :

«Dış yardımlar, Amerikan iş yaşamına başlıca üç çıkar sağlar :

- 1 — Dış yardım, Amerikan mal ve hizmetlerine, hemen önemli bir pazar yaratır.
- 2 — ABD firmaları için, yeni deniz aşırı pazarların gelişmesini teşvik eder.
- 3 — Milli ekonomileri özel girişim sistemine doğru yöneltir. Bu sistem içinde Amerikan firmaları zenginleşebilir» (125).

Borçla alınan mal da çok pahalıya gelmektedir. Bunun en belirgin örneği Ereğli Demir Çelik Fabrikalarıdır. 3,5 milyar liraya mal olan bu işletmenin dünya serbest piyasasında 1,5 milyar liraya yapılması olanağı vardı. Yardımın başka amaçları da vardır. Örneğin AID için hazırlanan bir raporda yer alan şu ifadeler çarpıcıdır :

«On yıldan fazla bir süredir Türkiye'de faaliyette bulunan ABD yardım programı şimdi meyvalarını vermeye başlamıştır. Önemli mevkiilerde Amerikan eğitimi görmüş bir Türkün bulunmadığı bir Bakanlık, ya da bir kamu ekonomik girişimi hemen hemen kalmamıştır... AID bütün çabalarını bu gruba yöneltmelidir».

Askeri ittifak ve yardımlar, o ülkeye bağlı bir kapitalist sınıf yetiştirmek, belli bir ideolojiyi ve yaşam biçimini gerçekleştirmek için kullanılmaktadır... ABD'nin Türkiye'de geliştirdiği egemen sınıfı, İstanbul Üniversitesinde bir süre ders veren Prof. James Nurray şöyle tanımlar :

«Türkiye'de bugün... kapitalizme inanan, belli ve kudretli bir azınlık grubu vardır. Bu zengin grup, Tarım ve Sanayi alanındaki her türlü ekonomik reforma başarıyla karşı koymaktadır... Amerikan yetkililerinin temas kurdukları Türkler hemen hepsi bu gruptan gelmektedir» (125 a).

Aşağıdaki tablolarda ülkemizin dış borç yükü görülmektedir.

TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇLARI - DÖVİZLE ÖDENECEK BORÇLARI (*) (126).
(Milyon \$)

	Aralık 1967	Aralık 1968	Aralık 1969	Aralık 1970	Aralık 1971
A - Borçlulara göre dağılım					
a) Devlet bütçesinden ödenecek olanlar (a)	1.067	1.263	1.466	1.644	1.899
b) Diğer kamu sektörü borçları (b)	112	140	141	186	207
c) Özel sektör borçları	63	60	61	89	99
d) Konsolide ticarî borçlar	102	66	37	10	5
Dövizle ödenecek dış borçlar toplamı :	1.344	1.529	1.705	1.929	2.210
B - Alacaklılara göre dağılım					
a) Milletlerarası kurumlar	270	356	394	498	549
b) Yabancı hükümet ve hükümet organları	912	1.061	1.234	1.364	1.601
c) Yabancı özel Firma ve şahıslar	60	46	4	57	55
d) Konsolide ticarî borçlar	102	66	37	10	5

1973 Ekim - (30/9/1972) (**)

	Borç Miktarı (A)	Kullanılmayan kredi miktarı (B)	Toplam (C)	Faiz Tutarı (D)
A - Borçlulara göre dağılım				
a) Devlet bütgesinden ödenecek olanlar (a)	2.006,2	562,2	2.568,4	1.065,7
b) Diğer kamu sektörü borçları (b)	105,5	33,8	139,3	53,8
c) Özel sektör borçları	105,1	48,5	153,6	62,8
d) Konsolide ticarî borçlar	5,1	—	5,1	0,1
Dövizle ödenecek dış borçlar toplamı	2.221,9	644,5	2.866,4	1.181,9
B - Alacaklılara göre dağılım				
a) Milletlerarası kurumlar	460,3	275,7	736,0	389,3
b) Yabancı hükümet ve hükümet organları	1.705,4	364,9	2.070,3	775,2
c) Yabancı özel firmalar ve şahıslar	51,1	3,9	55,0	17,3
d) Konsolide ticarî borçlar	5,1	—	5,1	0,1

(a) Genel ve katma bütçe borçları,

(b) Merkez Bankası, Devlet Yatırım Bankası, İktisadi Kamu Teşebbüs-
leri, Mahallî İdareler.

(*) Dövizle ödenecek dış borçlar bölümüne refinansman kredileri dahil edil-
miştir,

(**) 30/9/1972 tarihli gergi ve tahmini rakamlar,

Kaynak : 1973 Bütçe Gerekçesi.

4.2.1 — Yıllar İtibariyle Dövizle Ödenecek Dış Borç Yüğü :

30.9.1972 tarihi itibariyle, dövizle ödenmesi gerekli dış borçlarımız için ana para, faiz ve bunların toplamı olarak yapılacak borç ödemelerinin yıllar itibariyle dağılışı aşağıda gösterilmiştir ⁽¹²⁷⁾.

DÖVİZLE ÖDENECEK DİŞ BORÇLARIN YILLAR İTİBARIYLA YÜĞÜ (Milyon Dolar)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1972 (3 ay)	56,8	33,6	90,4
1973	138,2	88,4	226,6
1974	123,8	83,5	207,3
1975	130,0	76,4	206,4
1976	118,6	72,0	191,5
1977	127,9	70,2	198,1
1978	118,3	66,7	185,0
1979	121,0	62,6	183,6
1980	117,8	58,5	176,3
1981	109,3	54,8	164,1
1982 - 2019	1.704,7	514,3	2.219,0
Toplam	2.866,4	1.181,9	4.048,3

Kaynak : 1973 Bütçe Gerekçesi.

Not : Borç miktarları anlaşma tutarları olup, faizlerde kredinin tamamı kullanılmış farz olunacaktır.

"Bir memleketin dış borç ödemelerinin döviz gelirine oranı, dış borç yükünün ağırlığı hakkında fikir verebilecek en iyi ölçülerden biridir ⁽¹²⁷⁾.

"Yıllık dış borç ödemelerinin, başlıca döviz kaynağı olan ihracat gelirine oranı % 25'i geçince borç yükünün ağır sayılacağı genellikle kabul edildiğine göre, aşağıdaki tabloya nazaran Türkiye oldukça ağır bir dış borç yükü altındadır ⁽¹²⁷⁾.

4.2.2 — Dış Borç Ödemelerimiz ve İhracat Gelirlerimiz (127).

(Milyon \$ olarak)

Yıllar	Dış borç servisi	İhracat	Oranı (%)
1960	92,4	320,7	28,8
1961	132,0	347,1	38,0
1962	132,4	381,2	34,7
1963	145,1	368,1	39,5
1964	141,1	410,8	34,3
1965	172,2	464,0	37,1
1966	146,1	490,0	29,8
1967	128,8	522,6	24,6
1968	128,5	496,4	25,9
1969	145,9	536,8	27,2
1970	199,6	588,5	33,9
1971	190,6	676,5	28,2
1972	334,0 (a)	840,0 (a)	39,8

(a) Tahmini ve geçici rakam,

Kaynak : 1973 Bütçe Gerekçesi,

"Tablodan da anlaşılacağı gibi, ihracattan elde edilen döviz gelirlerimizin üçte biri kadarı dışa borç ödemelerine gitmektedir. İhracat ve dış borçlar mukayesesinden de görüleceği gibi 1969 yılında ihracattan elde edilen döviz gelirlerimizin % 27,2'si; 1970 yılında % 33,9'u, 1971 yılında % 28,2'si ve 1972 yılında ise % 39,8'i dış borç ödemelerinde kullanılmıştır (127).

4.2.3 — Türk Parası İle Ödenecek Dış Borçlar

Bir de Türk parası ile ödenecek borçlarımız vardır.

"Amerikan hükümetince verilen kalkınma ikraz fonu, Marshall yardımı ve tarım maddeleri üretim kredilerinden doğan bu borçlarımızın, borçlu gruplara göre ayırımı aşağıda gösterilmiştir (127).

**TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇLARI - TÜRK PARASIYLA
ÖDENECEK DIŞ BORÇLAR (127)**

(Milyon TL.)

	1973 Ekim (30/9/1972) (**)					Faiz tutarı (C)			
	1964 Aralık	1967 Aralık	1968 Aralık	1969 Aralık	1970 Aralık		1971 Aralık	Borç Kredilerle toplam (B)	
a) Devlet bütçe-sinden ödenecek olan	1.464	1.597	1.571	1.534	1.950	1.864	1.823,5	1.823,5	795,3
b) Diğer kamu sektörü	461	543	525	499	516	469	446,7	446,7	187,2
c) Özel sektör borçları	1.128	1.154	1.088	1.086	1.707	1.513	1.509,8	1.509,8	687,8
Toplam	3.053	3.294	3.184	3.119	4.173	3.846	3.780,0	3.780,0	1.670,3

(*) Tarım kredileri ile ilgili olarak resmî ve özel kurumlardan tahsil olunacak meblâğ genel bütçe rakamına dahildir.
(**) 30/9/1972 tarihli geçici tahmini rakamlar.

Kaynak : Geçmiş seneler Birlik Faaliyet Raporu ve 1973 Bütçe Gerekçesi.

4.2.4 — Yıllar İtibariyle Türk Lirası İle Ödenecek Dış Borç Yüğü

"Bu borçlara ait ana para ve faiz ödemeleri şeklinde borç servisinin yıllar itibariyle dağılışı aşağıda gösterilmiştir :

TÜRK LİRASI İLE ÖDENECEK DİŞ BORÇLARIN YILLAR İTİBARIYLA YÜĞÜ ⁽¹²⁷⁾ (30/9/1972 Durumu)

Yıllar	Anapara	Faiz	(Milyon TL.)
			Toplam
1972 (3 ay)	39,7	19,1	58,8
1973	102,7	160,1	262,8
1974	188,3	155,7	344,0
1975	194,3	146,7	341,9
1976	193,6	145,4	339,0
1977	190,9	129,9	320,8
1978	194,8	120,9	315,7
1979	198,8	111,8	310,6
1980	202,8	102,6	305,4
1981	206,8	93,1	299,9
1982 - 2014	2.067,3	484,1	2.551,4
Toplam	3.780,0	1.670,3	5.450,3

Kaynak : 1973 Bütçe Gerekçesi.

Görüldüğü gibi Türkiye 1973 yılında 138,2 milyon doları ana para, 88,4 milyon doları faiz olmak üzere 226,6 milyon dolar borç dövizle ödemek zorundadır. Oysa aynı yıl alınabilen dış borç tutarı 376 milyon dolar civarındadır. Yani yeniden alınan borçların % 50 den fazlası eski borçları ödemek için kullanılmak zorundadır.

"Türkiye'nin aldığı borç verimli sınai yatırımlar yerine, tüccar esnaf ikilisinin çıkarı ve niteliği uyarınca, verimsiz alanlarda kullanılmıştır (128).

... Ve Osmanlı İmparatorluğunun çöküşündeki kısır döngünün içine bir kez daha düşülmüştür. Borçları ödemek için borç...

4.2.5 — Özel Dış Krediler

Dış borçlarımızın özel sektörle ilgili olanları üzerinde bir miktar daha durmak istiyoruz.

6224 sayılı Kanununun 1'inci maddesinde «Bu Kanun Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye ve dışarıdan yapılacak istikrazlara tatbik olunur» denilmektedir. Bu Kanuna göre, yabancı sermayeli firmalar ve yerli kuruluşlar dış kredi isteğinde bulunabilmektedir. Kanununun 1'inci maddesi gereğince dış borçlanma, yatırım yapacak teşebbüsün ülkemizin iktisadi kalkınmasına yararlı olması, Türk özel teşebbüsüne açık olan bir faaliyet alanında çalışması tekel veya özel bir imtiyaz niteliğini taşımaması şartıyla kabul olunabilmektedir. Kanunda dış borçlanma sözleşmeleri hükümlerine göre vadesi gelen borcun ana para ve faizleri yabancı sermaye kavramı içinde mütalâa edilmiştir (128 a)

"a) Planlı Döneme Geçiş Öncesi :

1950'lerden sonra, liberal bir ekonomi politikasının uygulanmasına geçilmesiyle satıcı kredilerinden faydalanılmaya başlanmıştır. Döviz dar boğazlarına girildiği (1955 - 1958) döneminde kredili ithalât dış ticaretimizde büyük önem kazanmıştır. 1958 Stabilizasyon Programı içinde satıcı kredileri de konsolide edilmiş, 1959 Paris Antlaşmasında bu borçlar 12 yıllık bir devreye bağlanmıştır (128 a).

"b) I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi :

Özel yabancı sermaye konusuna çok az değinilen I. Beş Yıllık Kalkınma Planında, ülkemizin fiyat konusunda pazarlık etme olanaklarındaki elverişsizlik dikkate alınarak özel dış krediye de yer verilmemiştir (128 a).

"Yalnız, uluslararası sermaye akımlarında önemli bir yer tutan özel borçlanma olanaklarından özel sektörün de faydalanmasını sağlamak üzere, 1963 yılında 17 sayılı Karara ek 6/2231 sayılı Kararname ile sadece nakdi borçlanma imkânı tanınmıştır. Ancak söz konusu kararnamede oldukça kısıtlayıcı hükümlere yer verildiğinden uygulama olanağı doğmamıştır (128 a).

"c) II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi :

6224 sayılı Kanunun 1'nci maddesine göre, bu Kanun hükümlerinin dışarıdan yapılacak ikrazlara uygulanmasında uzun süre yalnızca yabancı sermayeli kuruluşların faydalanması, yerli teşebbüsler aleyhine fırsat ve rekabet eşitsizliği yaratmış; bunu önlemek veya uygulamaya kolaylık getirmek üzere 7.8.1970 tarih ve 7/1121 sayılı Kararname çıkarılmıştır (128 a).

"Söz konusu Kararname ile yabancı kaynaklı aynî, nakdi veya gayri maddî hizmetler şeklindeki dış krediler, yerli teşebbüslerin döviz kazandırıcı nitelikteki yatırımlarının dış finansman ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kullanılmaları prensibine bağlanmıştır. Kararname ile ilgili uygulama geliştirilmeden, Bakanlar Kuruluna tanınan yetkinin Devlet Planlama Teşkilâtınca kullanılmasının Kanununa aykırı oluşu nedeni ile söz konusu kararname daha sonra iptal edilmişse de aynı esaslar dahilinde Bakanlar Kurulunca onanmak kaydı ile yerli kuruluşlara dış kredi (aynî + nakdi) sağlanmasına devam edilmiştir (128 a).

"İç finansman açıklarının zorunlu olduğu ve öz sermaye katkısının yetersiz kaldığı hallerde, yatırım kotalarından peşin Türk lirası ödemede bulunarak alınabilecek döviz tahsisleri yerine yabancı kaynaklı finansman olanaklarından uygun koşullar ve vadelerle yararlanma yolu tercih edilmiştir (128 a).

"d) III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi :

III.Beş Yıllık Kalkınma Planında, kalkınma politikası ilkelere göre, planlar ve programlar uyarınca hızla kurulmaları gereken sanayi birimlerinin yapımında, özel teknoloji gerektiren konularda ve iç tasarruf açıklarının zorunlu kıldığı zamanlarda, kalkınma hızını düşürmemek ve iç fiyat istikrarını bozmamak için bağlantı yöntemleri önceden belirlenmek şartıyla dış imalâtçı kredilerden yararlanılacağı öngörülmüştür. (128 a).

MÜSAADEYE BAĞLANAN (ÖZEL) DIŞ KREDİLER (128 b)
Sektörel Dağılım (1966 - 1973) «Haziran sonu»

(1.000 TL.)

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Gıda maddeleri	—	1.544	—	—	8.000	36.039	10.723	30.489
İlaç	—	—	—	—	—	—	—	—
Elektrik tic.	6.750	13.500	—	—	—	—	—	—
Kimya	—	—	15.000	—	4.091	—	—	—
Tekstil	19.800	—	—	13.500	—	—	352.772	784.019
Oto lâst. ve aksamları	—	—	900	—	—	—	—	—
İlaç malz.	8.850	4.000	—	—	—	—	—	36.200
Turizm	—	—	—	173.570	—	—	—	—
Oto traktör motor im. ve montaj	—	—	159.363	99.393	35.276	—	—	—
Madenî eşya	—	—	—	—	—	—	—	—
Diğerleri	5.901	—	—	77.250	211.770	10.406	62.096	61.467
Toplam	41.201	19.044	175.263	363.513	259.137	46.445	425.591	912.180

(ÖZEL) DIŞ KREDİLERİN KREDİTÖR ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (123 c)
(1966 - 1973) «Haziran sonu»

Memleketler	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
A.B.D.	1.371	—	—	—	103.950	—	185.507	67.873
B. Almanya	26.550	—	9.000	26.870	20.911	36.039	108.980	99.537
Bahama	—	—	—	169.000	—	—	—	—
Belçika	—	—	—	—	—	—	—	15.425
Çekoslovakya	—	—	—	—	—	—	—	33.582
Danimarka	—	—	—	70.250	—	—	2.375	—
Fransa	1.680	—	—	64.800	—	—	1.935	—
Hollanda	2.250	—	—	—	—	—	—	—
İngiltere	—	—	—	34.593	—	—	—	—
İsrail	500	—	—	—	—	—	37.624	132.014
İsveç	—	13.500	—	—	—	—	—	—
İsviçre	8.850	1.544	15.000	7.000	35.276	—	31.398	58.364
İtalya	—	—	49.941	—	—	—	—	196.751
Kanada	—	—	101.322	—	—	—	—	—
Norveç	—	—	—	—	—	—	2.642	36.200
Polonya	—	—	—	—	—	—	29.855	81.806
S.S.C.B.	—	—	—	—	—	—	25.275	—
Karna	—	4.000	—	—	99.000	10.406	—	183.867
Toplam	41.201	19.044	175.263	363.513	259.137	46.445	425.591	912.180

Bu tablolardan görüleceği gibi, özel dış kredilerin yüzde doksana yakını tüketim malları sanayi için verilmiştir. Kaldı ki, tamamına yakını krediyi veren ülkeden mal ve hizmet satın almak için kullanılmıştır.

4.3 — AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (ORTAK PAZAR) VE TÜRKİYE

AET, emperyalist sistem içindeki çıkar çatışmalarının - iç çelişkilerin bir ürünüdür: Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkeleri ile (yani bu ülkelerin tekelleri ile) ABD arasındaki (Yani Amerikan tekelleri arasındaki) çıkar çatışmalarının... B. Avrupa, ABD'ne karşı duyduğu tepkide, içinde bulunduğu emperyalist sistemin «Mantığı» gereği haklıdır, ne varki bu tepki siyasi düzeyde somutlaştığında çoktan işiştten geçmiş, yine aynı sistemin işleyiş biçiminin bir gereği olan ülkeler arası dengesiz gelişme sürecinde sivrilen bir ülke, ABD sistemin liderliğini ele geçirmiş ve imparatorluğunu kurmuştur. B. Avrupa bu imparatorluğun uluslararası sınırları içindedir. İmparatorluğun sınırları içinde uç veren bu tepki birgün meyvalarını verebilecek midir? Yani B. Avrupanın emperyalist ülkeleri ABD imparatorluğunu yıkıp, birgün kendi emperyalist imparatorluklarını kurabilecekler midir?...

"...B. Avrupa'da kurulacak bir konfederasyonun, ABD'den bağımsız olamayacağını bu konuda konuşmaya yetkili sayabileceğimiz kişiler belirtmektedir. Sorunun bir yönü, askeri savunma ile ilgilidir... B. Avrupa'nın politik birliği, öncelikle, kendi savunma gücünün bulunmasını gerektirmektedir. ABD'den bağımsız, B. Avrupa savunma gücü olabilir mi? (129).

"Bu konuda, B. Almanya'dan Ulrichde Maizier'e (6 ay önce, tekaüt olmazdan önce B. Almanya'nın en yüksek rütbeli subayı) şöyle demektedir : «Sovyet askeri gücünün büyüklüğü dolayısıyla) bugünkü sayıda olmasa da, ABD askeri kuvvetleri Avrupa'da kalmaya devam edecektir. (1980'de dahil) Avrupa hala kendi savunmasını üstlenecek durumda olmayacaktır. Amerikan taktik nükleer silahlarının yerini hiçbirşey alamaz... Fransız ve İngiliz taktik nükleer gücü küçüktür. Bu ülkeler, bu gücü harekete geçirme işini B. Almanya ile paylaşmak istemeyecektir... ABD kuvvetleri burada kalınca, NATO'nun yapısında da temelden bir değişme olmayacaktır... (1954'de Avrupa Savunma Birliği denemesi çıktığı zaman) ülkelerin ortak savunmaları için işbirliğinin, ekonomik bütünleşme ve onu izleyen siyasi işbirliğinden sonra gelebilecek son adım olduğunu öğrendik» (129).

"B. Avrupa'nın ABD'den bağımsızlaşmasında ikinci sorun, B. Avrupadaki ABD sermayesinin büyüklüğüdür. Bu konuda, Fransız Po-

litika bilimeisi M. Duverger şunları söylüyor : «Bir nokta da kolayca üstünlük kurabilecekleri bölgelere yayılma umudunda olan çok uluslu ABD şirketleri ile bu Amerikan şirketlerine karşı tedbir almaya çalışan Avrupalıların birbirleriyle arasındaki rekabettir. Atlantik'in iki yanındaki şirketler o derece birbirine geçmiştir ki, bunları ayırt etmek günden güne zorlaşmaktadır. Bütün bunlar, Atlantik'in serbest ticaret bölgesi ile Avrupa piyasası arasındaki düşmanlığın sınırını ortadan kaldırmaktadır» (129).

"Ortak savunma olanaklarından yoksun B. Avrupa için, M. Duverger, şunu belirtiyor : «Yaşlı Avrupa kıtasının yeniden bağımsızlık kazanması, AET NATO'ya dayandığı sürece, bugünkünden çok farklı bir anlam taşımaz. Çünkü, NATO'ya dayanmak, eninde sonunda, Amerikan silâh ve askeri birliklerine dayanmak demektir... ABD'nin ağır bastığı bir AET ise, Amerikan İmparatorluğunun gizlenmesine yarayan bir perde olacak, Birleşmiş Avrupa konusundaki bütün umutları ortadan kaldıracaktır» (129).

"...Eğer Avrupa kendi halkına karşı gerçek bir ilgi duymuyorsa, Sovyet korkusu da artadan kalktığına göre, artık bir Avrupa plânı yok demektir. Ayrıca ABD, ekonomik üstünlüğünü gittikçe daha dikkatli kullanmakta, fazla hissettirmemektedir. Böyle bir ortamda Avrupa ulusları için - birlik - istediklerinin bilincine varmadıkça, AET'ye gerçek bir ekonomik ve politik birlik kurulması olanak dışıdır» (Le Monde Weekly, 1.7.1972) (129).

Peki ya Türkiye AET ile niçin ilgilenmiştir? Türkiye üzerinde gittikçe yoğunlaşan Amerikan emperyalizmine duyulan bir tepkinin sonucu olarak mı?... Amerikanın boyunduruğundan kurtulmak için mi?... Aynı sistemin, birbiriyle çatışan, temelde aynı yolun yolcusu iki kesiminin birinden kurtulmak için diğerine sığınmak gerçek kuruluş mudur!.. «İngiliz» ve «Fransız»dan kaçıp «Alman»a sığınan «İttihatçı» Osmanlı ülkelerini kurtarabilmiş miydi? Değişen nedir?... Tek bir şey : Bugün karşı çıktığımız, sığındığımızın da hakimi ve onun içinde..." Türkiye'nin AET ile kurduğu ilişki, bir bakıma bir Monopol'ün kırılıp, yerini bir «Duopol» un alması anlamına gelmiştir» (129 a).

4.3.1— AET'nin Kuruluşu, Roma Andlaşması

AET'yi şekillendiren Roma antlaşması 25.Mart.1957'de 6 Batı Avrupa ülkesi tarafından imzalandı. Andlaşma 10.Ocak.1958'de yürürlüğe girdi.

"Andlaşma, AET'nin amacını şöyle saptamaktadır : Bir Ortak Pazar kurulması ve üye devletlerin ekonomi politikalarının tedricen birbirine yaklaştırılması yoluyla, Pazar içinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu gelişmesi, dengeli ve sürekli arttırılması, istikrarın arttırılması, hayat düzeyinde süratli bir artış sağlanması ve üye devletler arasında daha sıkı bir ilişkinin kurulması. (Madde 2) ⁽¹³⁰⁾.

"Bunu gerçekleştirmek için de belirtilen süreler ve aşamalardan geçilerek, şu ekonomi politikası araçlarının kullanılacağı belirtilmektedir :

- a) Üye devletler arasında bütün ithalât ve ihracatta gümrük resimlerini ve miktar kısıtlamalarını ve bunlara benzer etki yapacak diğer tedbirleri kaldırmak;
- b) Üçüncü ülkelere karşı olarak ortak bir gümrük tarifesi ve ticaret politikası uygulamak;
- c) Üye devletler arasında, kişilerin, sermayelerin ve hizmetlerin hareket özgürlüğünü sınırlayacak bütün engelleri kaldırmak;
- d) Tarım konusunda ortak bir politika uygulamak;
- e) Ulaştırma alanında ortak bir politika uygulamak;
- f) Ortak pazar içinde rekabetin bozulmasını önleyecek bir sistem kurmak;
- g) Üye devletlerin ekonomi politikalarının birleştirilmesi ve ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin giderilmesini sağlayacak tedbirler uygulamak;
- b) Ortak pazarın uygun bir biçimde işlemlerini sağlayacak ölçüde üye devlet kanunlarını birbirine yaklaştırmak;
- i) İşçilerin istihdam imkânlarını arttırmak ve hayat düzeyini yükseltmek için bir Avrupa Toplumsal Fonu kurmak;
- j) Yeni kaynakları harekete geçirerek topluluğun ekonomik gelişmesini sağlamak için bir Avrupa Yatırım Bankası kurmak;

k) Ticareti artırmak ve ortaklaşa ekonomik ve toplumsal gelişmeyi sağlamak için «denizası topraklar ve ülkelerin» topluluğa katılmasını gerçekleştirmek (madde 3) ⁽¹³⁰⁾.

"AET'nin süresine gelince : Roma Andlaşması (Madde 240) AET'yi sonsuz olarak düşünmüş, herhangi bir süreyle kısıtlamak yoluna gitmemiştir. Aksine ekonomik ilişkilerin adım adım sıkılaştırılmasını öngörmüştür. Andlaşmada, üye ülkelerin topluluktan ayrılma, ihraç gibi kopma biçimleri de öngörülmemiştir. Bunun nedeni de açıktır; Ekonomik bütünleşme süreci, ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapılarını bu bütünün bir parçası olacak bir biçimde değiştirmektedir. Bu değişme, «geri dönüşü olmayan yol» gibi bir şeydir. Bir kere bir ülke bu topluluğa ekonomik ve toplumsal yapısını intibak ettirecek biçimde değişmeye başladığında, eski durumla aradaki bütün köprüler yıkılmakta, ilişkiler tersinir hale gelmektedir ⁽¹³¹⁾.

"Roma andlaşması üye devletlerin kendi aralarında gümrük resimlerinin, miktar tahditlerinin kaldırılması ve benzer etkili tedbirlerle serbest rekabeti gerçekleştirmek amacına yönelmiştir; fakat ortak gümrük tarifesi yoluyla topluluk dışında kalan üçüncü ülkelerle serbest rekabet sınırlanmaktadır ⁽¹³⁰⁾.

"Roma Andlaşması, serbest rekabeti, üye devletler arasında ve eşit güçte olanlar arasında kabul etmektedir. Bunun esası da, fiat sistemi veya piyasa mekanizmasının kâr amacıyla işlemesine dayalı olarak kaynak dağılımı ve gelişmesinin gerçekleştirilmesi; kapitalizmin istikrarsızlığına karşı, kamunun dolaylı para - maliye politikası tedbirleriyle müdahale etmesi, ödemeler bilançosundaki geçici koruma tedbirleri ve/veya geçici yardımlarla giderilmesi noktalarında toplanmaktadır ⁽¹³¹⁾.

4.3.2 — AET'de Uluslararası Rekabet mi Uluslararası Tekeller mi Güçleniyor ?

"Roma Andlaşması, tekellerin tasfiyesini ve firmalar arasında serbest rekabetin gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Oysa çağımızda, teknolojinin ulaştığı düzeyde düşük maliyetli üretimle dünya pazarlarını tutmak, firmaların devleşmesi ile birlikte gitmektedir. Gerçekten de, AET kurulduğundan buyana, firmalar rekabet güçlerini artırmak için birleşmek yoluna gitmekte; rekabet, rekabeti tasfiye etmektedir ⁽¹³²⁾.

"AET'de şurası ilginçtir ki, firmaların birleşmesi iki düzeyde gerçekleşmektedir :

a) Aynı ülkeye ait firmalar, ulusal sınırlar içinde birleşmektedir. b) Üye ülke firmaları, kendilerinden teknolojik ve sermaye birikimi bakımından üstün olan dev ABD firmaları ile birleşmektedir. Buna karşılık, üye ülke firmaları arasında birleşme az olmaktadır. Fransız sanayiinin % 12'si, B. Alman sanayiinin % 33'ü, İngiliz sanayiinin % 50'si ABD şirketlerinin elindedir. İtalya'da da son yıllarda İtalyan şirketleri ile ABD şirketleri arasında birleşmeler, yani ABD şirketlerinin İtalyan şirketlerini yutması süratlenmiştir. Fakat, daha da önemli olan ABD şirketlerinin kimya, elektronik, makina, taşıt araçları gibi, sanayiin en dinamik, gelişme hızının en yüksek olduğu dallarda egemenliğinin artıyor olmasıdır. Şöyleki, toplam olarak AET sanayiinin % 15'i ABD firmalarının elinde olduğu halde, çok ileri teknoloji ve büyük sermaye yatırımı gerektiren, gelişmesi sinamik sanayii dallarında (Uçak ve uzay araçları, kimya - plastik, elektrik makinaları, elektronik gibi) ABD firmaları kontrolündeki üretim, bu dallardaki toplam üretimin % 60-80'ine varmaktadır. AET'nin kuruluş yılında toplam AET yatırımlarının % 4,5'u (1,68 milyar dolar), 1966'da % 7,5'u (7,6 milyar dolar) ve 1969'da 10,2 milyar dolar ABD firmaları kontrolündeki alanlarda idi; 1970 sonunda, B. Avrupa'daki ABD sermayesi 22 milyar dolar, 1971 sonunda 27,5 milyar dolara varmıştı. ABD firmaları yanında AET firmaları «çok küçük» kalmaktadır. Fortune Dergisinin 1967'de yıllık satışlara dayanarak yaptığı sınıflandırmaya göre dünyadaki en büyük 500 firmanın 300'ü ABD firmaları, 70'i AET ülkeleri firmalarıdır. Batı Avrupa'daki en büyük ilk 4 firma Hollanda - İngiliz ortaklığı ve sadece İngiliz firmalarıdır. B. Alman Volkswagen, B. Avrupa'da 5 inci dünyada 24 üncü; Siemens Batı Avrupa'da 10 uncu, dünyada 37 inci; bir kamu teşekkülü olan Fransız Renault ise, B. Avrupa'da 17 inci dünyada 73 üncü sırayı alabilmekte; Batı Avrupa'da 13 üncü ve dünyada 43 üncü olan İtalyan Fiat'ın bile gerisinde kalmaktadır (132).

"İlginç olan ve yukarıdaki tezi destekleyecek olan bir diğer gerçek B. Alman sanayiinin durumu incelendiğinde gün ışığına çıkmaktadır. B. Almanya, diğer AET üyelerine nazaran çok daha ileri ölçü-

de sanayiileşmiş, daha ileri bir teknolojiye sahip (AET araştırma - geliştirme harcamalarının % 41'i B. Almanya'ya aittir.) Ve dış pazarlara çok daha bağlıdır. Üretim otomobil sanayiinde % 60'ı gemi inşaat sanayiinde % 45'i, makina sanayiinde % 39'u, kimya sanayiinde % 28'i ihraç edilmektedir. Dış pazarlara budoenli bağlı B. Alman sanayii, AET topluluğu içinde ABD firmalarının üretimini - İngiltere'den sonra en büyük kısmına sahip bulunduğu (% 33) ülke durumundadır. Bu dinamik sanayiiler B. Alman sanayii üretiminin yarısını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, dinamik sanayiide dış pazarlara açılma gereği, firma ölçeğinde devleşme ve ABD firmaları ile birleşme bir arada gitmektedir. (132).

"B. Almanya, aynı zamanda, AET kurucuları içinde sanayii en fazla «temerküz» olayına sahne olmuş ülke durumundadır. Bu bakımdan ABD ve İngiltere'den sonra dünyada üçüncülüğu almaktadır. Dünyada, cirosu yılda 1 milyar dolar üstünde olan 87 firmanın 60'ı ABD'de, 12'si Batı Almanya'da, cirosu 250 milyon dolar üstünde olan firmalardan 272'si ABD'de, 53'ü İngiltere'de ve 28'i B. Almanya'dadır (132).

"ABD firmaları, sermaye yatırımlarının büyüklüğü, teknolojinin ileriliği (üretken verimlilik ve yönetim rasyonelliği bir arada) dolaşısıyla daha yüksek kârlılık haddine ulaşabilmektedir. Yıllık satış hacmi itibariyle ölçeği en büyük olan 100 ABD şirketinin yıllık kâr/yatırılmış sermaye oranı (1966) % 13.1 olduğu halde, ölçeği en büyük 100 Batı Avrupa şirketinin sadece % 7,6 dır. Kâr haddini yükseltmek amacı, Avrupa şirketlerini bir taraftan ölçeklerini büyültmeğe, bir taraftan da bu bakımdan kendilerinden üstün olan ABD şirketleriyle birleşmeğe itmektedir (132).

"Aşağıdaki tabloda; AET ülkelerinde Fransa hariç firmaların kendi ülkeleri dışında yaptıkları birleşmelerde diğer bir AET ülkesine nazaran ABD firmalarının daima birinciliği elde tuttuğu görülmektedir. Uluslararası firma birleşmelerinde, AET ülkelerindeki firmaların gerçekleştirdiği birleşmelerin % 25'i ABD firmalarıyla dır. Tablo, firma sayısı değil de, sermayeye göre düzenlenmiş olsa idi, bu oranın çok daha büyük olacağı kuşkusuzdur (132).

**AET ÜLKELERİNDE FİRMALARIN, KENDİ ÜLKELERİ DIŞIN-
DA YAPTIKLARI BİRLEŞMELERİN, SAYI İTİBARIYLA
DEĞİŞİK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI :**

Yabancı Partöner Sayısı	Almanya	Fransa	Belçika	İtalya	Hollanda
Almanya	—	102	29	33	40
A.B.D.	111	99	44	71	57
Fransa	101	—	42	41	19
İtalya	34	41	11	—	9
Belçika	33	35	—	11	26
Hollanda	39	21	20	11	—
İngiltere	67	74	32	42	53
İsviçre	31	9	4	13	14
Avusturya	22	3	2	4	4
Diğerleri	26	14	3	13	14
Toplam	464	398	187	239	237

Kaynak : İKV, «Şirketler arası Birleşme - İşbirliği (Konsantrasyon) Hareketleri», Mayıs 1969, Tablo 20.

"Bu olgu, şu çok önemli gerçekleri gün ışığına çıkarmaktadır : a) Kapitalizmin ve teknolojinin kuralları, firmaların gittikçe devleşmesini gerektirdiğinde, Roma Andlaşmasının serbest rekabet kuralı, tekeli şirketler arasında rekabet haline gelmektedir; firmalar aralarında birleşerek gittikçe devleşmektedir. b) AET, bir Avrupa Topluluğu yaratmak amacıyla da olsa, AET şirketleri kârlılık ve dünya pazarlarını tutma yarışında kendilerine güçlülük sağlayacak olan ABD firmaları ile birleşmeyi, AET ülkeleri arası firma birleşmelerine yeğ bulmaktadır (132).

4.3.3 — Ankara Andlaşması ve Türkiye'nin AET'ye Katılışı

Roma Andlaşması imzalandıktan bir yıl sonra, DP Hükümeti, 1959 yılında, AET ile bir ortaklık kurmak için ilk müracaatını yapmıştır. Ancak bu müracaat, «platonik» bir düzeyde kalmış, 1959 - 63 yılları arasında, 9 müzakere yapılmıştır. Tarafları temsil eden heyetler arasında hazırlanan Ortaklık Andlaşması ancak 25.Haziran. 1963 günü, Brüksel'de imzalanmıştır (133).

"...Batı Almanya, Türkiye'nin AET'ye alınmasının baş destekçisi olmuştur. Hatta, hazırlık dönemi için AET'nin Türkiye'ye 5 yılda 125 milyon dolar kredi verme isteğinin değiştirilip, 250 milyon dolara çıkarılmasını istemiştir (134).

"1963 yılının Dünya ve Türkiye için getirdiği olaylar incelendiğinde, gerek Türkiye'nin AET'ye verdiği tavizleri maksimuma çıkaracak, gerekse AET'nin böyle bir katılmayı destekleyecek nitelikte olaylarla dolu olduğu görülmektedir. Türkiye'de sol akım güçlenmeye başlamış, parlamenter demokrasinin yaşamasını tehdit edici nitelikte Askeri Darbe teşebbüsleri, 27.Mayıs.1960 siyasi iktidar değişmesini izlemiş, Kıbrıs olayları Yunanistan - Türkiye siyasi ilişkilerini had derecede gerginleştirmiştir. Bunların üstüne üstlük, 30 yıldır ilk defa, bir Türk Parlamento Heyeti, Mayıs 1963'de Sovyet Rusya'yı ziyaret kararı almıştır. Haziran ayında, Ankara Andlaşması'nın imzalanması Mayıs ayında Türk Parlamento Heyetinin Sovyet Rusya'yı ziyaretini izlemiştir (134).

4.3.4 — Türkiye ile AET Arasında Ortaklık ilişkisi Kuran Ankara Andlaşmasının Temel İlkeleri..

"Ankara Andlaşması, temel ilkeleri, ideolojik esasları itibarı ile, Roma Andlaşmasını kabul etmekte, bununla ilgili birçok maddeyi, Roma Andlaşmasından doğrudan doğruya almakta veya birçok yerinde, Roma Andlaşmasının ilgili maddesine atıf yapmakla yetinmektedir. Ancak, şurası çok ilginçtir ki Roma Andlaşması, temel ideolojisi olan Laisser - faire içinde, kendi az gelişmiş bölgeleri, genel preferanslar tanıdığı az gelişmiş ülkeler, ortaklık statüsü ile kendisine bağlanan eski sömürgeleri ve kendisiyle topluluk dışı dünya için, Laisser - faire'den ayrıldığı; serbest ticareti bunlar açısından kabul etmediği; mali sübvansiyon ve koruma politikasını bunlar için öngördüğü halde; Ankara Andlaşması için bunlar ancak kısmen kabul

edilmiştir. «Geçiş döneminde, akit taraflar, karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini, ortaklığın iyi işlemlerini sağlamak için Türkiye'nin ekonomi politikalarının topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun içinde gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini» (Ankara andlaşması, madde 4/1) sağlarlar ifadesi, bunun açık göstergesidir. Bu maddedeki, «karşılıklı ve dengeli yükümler esası» ibaresi, bir kere hazırlık dönemi bittiğinde, Türkiye'nin Roma Andlaşmasının öngördüğü yükümlülükleri sanki diğer ülkelerle tedricen eşit düzeye erişecekmiş gibi kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Bir az gelişmiş ülkenin karşılıklı ve dengeli yükümler esasları içinde «zenginler kulübü» üyeleri ile bir gümrük birliğine girmesinin, Roma Andlaşmasının anlayışıyla dahi bağdaşması güçtür (135).

"Ankara Andlaşması, bir teknik teferruat itibariyle Roma Andlaşmasından ayrılmaktadır. Bu da, AET asli üyelerinin Roma Andlaşmasını izleyen 12 yıl içinde gümrük birliğini (Serbest dış ticareti engelleyen gümrük resimleri, miktar tahditleri ve benzeri etkenlerin kaldırılması) gerçekleştirmeyi öngördüğü halde Türkiye'nin ortaklık statüsü, a) Hazırlık, b) Geçiş, c) Son dönem olmak üzere, üç ayrı aşamada düşünülmüştür. (Madde 2/3). Hazırlık döneminde Türkiye geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümleri üstlenebilmek için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirecek ve geçiş döneminde karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden gümrük birliği kurulacaktır (135).

"Hazırlık dönemi esas itibariyle 5 yıl ve maksimum 12 yıl olarak düşünülmüştür. 1963 - 67 yıllarını kapsayan birinci 5 yıllık plân dönemiyle de özdeşleştirilmiştir. Ankara Andlaşması, hazırlık döneminin 12 yıla kadar uzatılabileceğini ön gördüğü ve birinci beş yıllık planda AET'ye intibak için (mukayeseli üstünlüklerden yararlanılması, uluslararası rekabete olanaklar elverdiği ölçülerde açılması dilekleri dışında) hiçbir tedbir alınmadığı; ikinci beş yıllık plan ise, uluslararası rekabet koşullarına değil intibak, gerçekleşmenin bundan daha da uzaklaşılması sonucunu verdiğini belirttiği halde, Türkiye, hazırlık dönemini uzatma olanağından yararlanmamış, 23.Kasım.1970'de geçiş dönemine girmek üzere Ankara Andlaşmasına Katma Protokolü imzalamıştır. Ancak, protokolün üye devletler parlamentolarında imzalanmasına kadar bir, «geçici Andlaşma» yürürlüğe konmuştur... Bütün formalitelerin tamamlanması üzerine,

1.Ocak.1973 den itibaren Türkiye ile 6 AET üyesi arasında geçiş dönemi şartları yürürlüğe girmiştir (135).

4.3.5 — Ankara Andlaşması ile 1838 Ticaret Andlaşması Arasındaki Çarpıcı Benzerlik!..

Ankara Andlaşması, daha çok 1838 tarihli İngiliz Ticaret Andlaşmasını ve bunun diğer ülkelere teşmilini hatırlatmaktadır. Çünkü, gelişme düzeyi çok farklı ülkeler arasında serbest dış ticaretin her iki tarafın da yararına olacağı önerisi her iki andlaşmanın da temelinde yatmaktadır. Aradaki çok kötü bir benzerlik, nasıl Türkiye AET'ye NATO üyesi olduğu, NATO'nun uç kanadını oluşturduğu, Rus tehdidinden Türkiye'nin uzak tutulması gerektiği gibi, temelinde askeri - politik gerçeklerle alındıysa, 1838 Ticaret Andlaşmasının temelinde de aynı gerekçenin bulunduğu anlaşılıyor. Lord Palmerston (İngiliz) 25.Mayıs.1839'da, Baron Bourquency'e (Fransız) şöyle demektedir : «... Ortak politikamızın amacı, Avrupa'da dengenin korunması için en az kötü bir garanti olarak Osmanlı İmparatorluğunun muhafaza edilmesidir... Osmanlı İmparatorluğu'nun muhafaza amaç kabul edilince, onu hem dostları hem düşmanlarına karşı korumak zorundayız». (...) «İki değişik durumu öngörmek zorundayız. Babıali, Rusya'ya daha şimdiden rica ederek insan ve teçhizat yardımı almış olabilir; bunları talep etmiş ve Rusya'ya ise vermeğe tereddüt etmiş olabilir... Bu iki hipotez halinde de elimizden geldiği kadar, Osmanlı İmparatorluğunun kaderinin Rusya'ya teslim edilmesinin yıkıcı etkilerini hafifletmiş olacağız». (Recueil des traités de la Porte Ottomane avec les puissances étrangères, cilt 1 1864 Paris, S. 419 - 21). Bu diplomatik not, 1838 Ticaret Andlaşması'nın peşinden sunulmaktadır (135).

"Ancak iki andlaşmanın benzeyişi sadece genel politik düzeyde kalmayıp, teknik ana hatlarda da büyük bir benzerlik vardır. Zamanla verilen imtiyazların genişletilmesi, bir kere verilmiş bulunan imtiyazların konsolide edilmesi, birine verilen imtiyazların yayılması, ekonomik yapıyla beraber hukuk düzeninin de değişmesi v.s. gibi (135).

"Fakat, asıl benzerlik, andlaşmaların maddeleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Aşağıda, 25.Kasım.1838 tarihinde Fransızlarla imzalanan Ticaret Andlaşması, Roma Andlaşması ve Ankara Andlaş-

ması'nın belirli hükümlerini, karşılaştırmalı olarak vereceğiz. Bunlara atf, sırasıyla F, R, ve A olarak yapılacaktır.

1. ANDLAŞMANIN AMACI :

- a) Fransız İmparatoru ve Sultan, özel ve yeni bir anlaşma ile tab'aları arasındaki ticari ilişkileri, ülkeleri arasındaki ticareti arttırmak ve iki ülke arasındaki malların mübadelesini kolaylaştırmak amacıyla yeniden düzenlemektedirler (F).
- b) Anlaşmanın amacı,... taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. (A) (Mad. 2).

2. MONOPOLLERİN KALDIRILMASI :

- a) Babıali, kendi ülkesinin tarım ve sanayi ürünleri alanındaki bütün monopolleri kaldırmayı taahhüt eder ve bu ürünlerin satın alınması veya nakledilmesi için mahalli otoritelerden alınan tezkerelerin alınmayacağını bildirir. (F) (Mad. 2)
- b) Üye devletler, devlet ticari monopollerini tedricen intibak ettirecektir, öyle ki, geçiş dönemi sona erdiğinde üye devletler vatandaşları arasında, pazarlama veya hammadde sağlanması konusunda, bir ayırım kalmamış olsun. (R) (Mad. 37/1)

3. YABANCILARA EŞİT MUAMELE :

- a) Türkiye'den bir toprak veya sanayi ürünü alan ve bunu Osmanlı toprakları üzerinde satan Fransız Tüccarları, satın alma ve satma sırasında, iç ticarete çalışan en imtiyazlı müslüman tab'a veya reayyanın bu gibi hallerde ödediği resimlerden fazlasını ödemeyecektir. (F) (Mad. 3)
- b) Akit taraflar... uyrukluk dolayısıyla uygulanan her türlü ayırımın, topluluğu kuran anlaşmanın 7. maddesinde anılan ilke uyarınca yasak olduğunu kabul ederler. (A) (Mad. 9)

4. İHRACAT VERGİLERİNİN KALDIRILMASI :

- a) Türkiye'nin her türlü tarım ve sanayi ürünü ihracat için Fransız tüccarlarınca satın alındığında yükleme noktasına kadar hiç bir vergi ödemeksizin gelecek. Bu noktaya girişinde kıymetinin % 9, çıkışında % 3 oranında vergi ödeyecektir. (F) (Mad. 4)
- b) Topluluk üyesi devletlerle Türkiye arasında ithalatta olduğu gibi ihracatta gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının milli üretime andlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetken eşit etkili başka hertürlü tedbirin yasaklanmasını... (A) (Mad. 10/2)

5. İTHALAT VERGİLERİNİN KALDIRILMASI :

- a) Fransa ve sömürgelerinden gelen her türlü tarım ve sanayi ürünü... Osmanlı İmparatorluğu'na, bu malların kıymetinin % 3'ü oranında bir vergi ödeyerek girer... (F)
- b) Yukarıda Mad/10-2'ye bakınız.

6. ULUSÜSTÜ VEYA ULUSAL DENETLEME :

- a) Mahalli otoriterler tarafından, (Fransız tüccarlarından) tezkere istenmesi halinde, Babıali şiddetle sorumlu bütün vezir ve memurları cezalandırır ve Fransız tabasının zararlarını ve kayıplarını tazmin eder. (F) (Mad. 2)

(Yukarıda konu edilen ithalât vergileriyle ilgili olarak) Fransız İmparatoru... hiçbir şekilde Sultan'ın dahili yönetme hakkına eski Andlaşmalarla veya bu andlaşma ile Fransız tabası ve onların mülküne verilen haklara tecavüz edilmedikçe dokunmayacaktır. (F) (Mad. 5)

- b) Andlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, Andlaşmanın öngördüğü hallerde Ortaklık Konseyinin karar yetkisi vardır (A) (Mad. 22). Ortaklık Konseyi andlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir; keza, andlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na veya mevcut herhangi bir başka yargı merci'ne getirebilir. (A) (Mad. 25)

7. YABANCILARA SERBEST TİCARET YETKİSİ :

- a) Fransız tab'ası.. Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafında, yabancı ülkelerden gelen malları serbestçe nakil edebilir. (F) (Mad. 6)
- b) Bak : Yukarda, (A), (Mad. 9)

8. HAKLARIN YAYGINLAŞTIRILMASI :

- a) Babıali, diğer yabancı devletler, bu andlaşmada bulunan haklardan yararlanmak istediğinde, buna muhalefet etmeyeceğini kabul eder. (F) (Mad. 9)
- b) Her üye devlet ülkesinde ikamet edenler, Türkiye'nin başka bir üye devlete veya üçüncü bir memlekete tanıdığı bütün kolaylıklardan, özellikle yabancı sermaye eylemi ile ilgili kambiyo ve vergi konularındaki kolaylıklardan yararlanırlar. (A) (Mad. 20)

9. TİCARETİN AŞAMALI OLARAK LIBERALLEŞTİRİLMESİ :

- a) ...Yeni gümrük tarifesi, 7 yıl yürürlükte kalacaktır; bu sürenin bitiminde, âkit taraflardan her biri bunun yeniden gözden geçirilmesini isteme yetkisine sahiptir. (F) (Mad. 10)
- b) (Burada hazırlık, geçiş ve son dönem olarak Ankara Andlaşmasının dönemleri ve bunlarla ilgili hükümler hatırlanmalıdır) ⁽¹³⁵⁾.

"Şunu da belirtelim ki zamanla yabancılara verilen ayrıcalıklar daha da artmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa dengesini koruma için yaşatılması amacı sonunda batmasıyla bir sona varmış, bu batış da «Lozan Andlaşmasını» yaratmıştır ⁽¹³⁵⁾.

"Yukarıdaki benzerliklere karşılık, tabii, iki andlaşma arasında önemli farklar da vardır. Ne var ki, bu farklar sonucum da farklı olmasına yol açabilecek nitelikte değildir ⁽¹³⁵⁾.

4.3.6 — «Zenginler Kulübü»ne Katılan Türkiye ve «Myrdal Teorisi»

«Zenginler kulübü»ne katılınca başımıza neler geleceğini kendi tarihimizden biliyoruz. Bir kez de Myrdal'dan dinleyelim :

"G. Myrdal, 19. yüzyıl laissez-faire ideolojisinin kalıntısı olarak, hala günümüzde, GATT ve benzeri uluslararası kuruluşların, az gelişmiş ülkelere serbest dış ticareti tavsiye etmelerini ve bunun gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapmalarını eleştirmektedir. Aynı zamanda, serbest dış ticaretin nasıl az gelişmiş ülkeler aleyhine işlediğini açıklayan bir teori de kurmaktadır. Teorisinin ilginç yanı, mal hareketleriyle beraber üretim faktörleri hareketlerinin de, nasıl az gelişmiş ülke - sanayileşmiş ülke arasındaki gelişme farkını birinciler aleyhine bozduğunu göstermesi; iki ülke arasındaki ilişkiler gibi bir ülkenin az gelişmiş ve gelişmiş bölgeleri arasındaki farkları ve bunlardaki artışı da açıklayabilmesidir. Serbest piyasa düzeni içindeki ilişkilerin, farklı gelişme düzeyindeki iki bölge arasında dengesizliği giderecek biçimde değil, fakat, bu dengesizliği artıracak biçimde yığımlı hareketlere yöleceğini göstermesidir (136).

"Teorisi, özet olarak, şu esaslara dayanmaktadır : İki ülke arasında serbest dış ticaret şartları altında veya aynı ülkenin çeşitli bölgeleri arasında, müdahale olmadıkça, serbest piyasa ekonomisi şu nedenlerle dengesizlikleri artırıcı olur : Tarihsel ve doğal nedenlerle, bir ülke (veya bölge) de teknoloji ve kapital birikim seviyesi, diğerine oranla daha yüksek bir düzeye erişmişse, bu, sınaî mamuller gibi tüketim artış hızı (gelir elastikiyeti) daha yüksek mallar üretebilir. Gelir artışlarından, daha düşük gelir elastikiyeti olan tarımsal ürün yetiştiren ülkeler veya bölgelere nazaran daha fazla yararlanır, Sınaî mamul/tarımsal ürün fiyatları oranı (mübadele hadleri) sınaî mamuller lehine döner. Sanayileşmiş bölgede kapital stokunun daha büyük ve teknolojinin daha ileri olması yanında, mübadele hadlerinin de lehe dönmesi, emek ve kapitali bu bölgeye çekmek yönünden bir etki yaratır. Hem emeğin hem kapitalin sanayileşmiş bölgeye doğru akması, bu bölgede gelişmeyi yığımlı hale getirir. Günümüzde, az gelişmiş ülkelerden gelişmişlere doğru olan «beyin göçü» gerçekte hem emek, hem de bu emeğe yetişmesi için yapılan büyük yatırım dolayısıyla, kapital hareketi niteliğini taşır. Böylece, iki farklı gelişme seviyesi içindeki toplumun, serbest dış ticaret ve serbest faktör hareketlerini içeren bir ekonomik bütünleşme sürecine gir-

mesinin, piyasa sisteminin işleyişine yeterli çapta müdahale olmadıkça, az gelişmiş olanın aleyhine olacağı açıktır. Myrdal, bugünkü az gelişmiş ülkelerin üretim ve dış ticaret yapısının, mukayeseli üstünlüğü değil de 19. yüzyıldaki serbest dış ticaretin olumsuz etkilerini ve sömürgeciliğin sanayileşmeyi engellemiş olmasını yansıttığını belirtmektedir (136).

Zenginler kulübüne girildikten sonra, kulübün acımasız yasaları işlemeye başlayınca bazıları AET başkentlerinde «insaf» dilenciliğine çıktılar. Götürülen talepler karşılığında alınan «tavsiyeler» çarpıcıydı; Bir AET komisyon toplantısında, Komisyon Başkanı şöyle diyordu;

«Sayın baylar, bütün siyasal kararlar belli bir risk taşır. Özendirici bir yönü olduğu gibi yükümlülükleri de içerir. Onun için Türkiye, ortakpazara girerken bu riski de göze aldığı göstermiştir»

Komisyon Başkanı, toplantının sonunda diplomatik çıkışını şöyle tamamladı : «Türkiye'ye sanayileşebilmesi için katma protokol ile yeterince taviz verilmiştir. Türkiye'nin artık sanayileşmede ihtisaslaşmaya dikkat etmesi gerekir» (137).

«Ortakpazar ülkelerinin başkentlerinde yapılan toplantılarda da şu ya da bu biçimde Türkiye'ye «İhtisaslaşma» salık verilmiştir (137).

«AET Ticaret ve Sanayi Odaları Daimi Konferansı Başkanı Paul Hierneaux'un görüşünü de ekleyebiliriz. Der ki, Paul Hierneaux : «...Prensip olarak siz, sanayileşmiş ülkeler için, endüstrinizin gelişmesi için olduğu kadar, tarımınızın modernleştirilmesi için gerekli teçhizat yönünden de çok ilginç bir mahreç teşkil etmektesiniz. Fakat, size temin edilen bütün bu teçhizatın bedeli ödenecek. Hak etmiş olduğunuz kredi ve yardımlar, sonunda tediye edilecektir. Bu sizin açınızdan sanayi potansiyelinizdeki bir gelişmeyle kendi halkınıza dönecek sanayi mamulleri satarak olmayacaktır. Sanayi Avrupası size göre, erişilmesi güç bir önceliğe sahiptir ve hattı zatında Avrupa'ya yetişmek makul bir istek değildir. Bazı istisnalar dışında, ithal edeceğiniz mamullerimizin bedellerini, satacağınız tarımsal ürünler ile ödemeniz gerekmektedir. Bu, kanımca yeterli şekilde anlaşılmanızı ve sizi ilerde kötü neticeler doğurabilecek hatalara götüren bir husustur. Bu bakımdan Avrupa'nın tarımsal bölgelerini her hali kârda sanayileştirmekte fayda olmadığı kanısındayım. Tabiatıyla bu, buraların daha iyi teçhizatlandırılmamaları anlamına gelmemelidir. Belki bir sanayileşme oranına hatta mutlak bir sanayileşmeye gerek vardır; fakat uyulması gereken bir denge mevcuttur» (138).

Bir de «zenginler kulübü»nün geri kalmış üyesi Türkiye'nin bir sanayicisini, Eskişehir Sanayi Odası başkanı Mümtaz Zeytinoğlu'nu dinleyelim :

«...itimat buyurun demiyorum, ister inanı nister inanmayın; ama (AET) 20 yıldan evvel, çok daha evvel Sanayi Politikalarımız üzerinde baskısını gösterebilecektir... Şu da temsil ettiğim Sanayi kuruluşunun yargısıdır ki, biz bir baskı altında bir şey yapamayız. O baskıyı hakikaten hissedecek olursak yedi sene sonra, beş sene sonra giderek oniki sene sonra zecri olarak muhtelif sanayi dallarında AET rekabeti karşısında ciddi bir şey yapmamıza imkân yok... Sektör sektör araştırınca görüyoruz ki, (AET ile) rekabet imkânlarımız bir çok bakımdan yok. İktisadi Kalkınma Vakfı tarafından İngiltere'ye yaptırılan bir araştırma var. Tavsiye ederim, mümkünse İngilizcesini bulup okuyun... Burada havlu yapın, ama petro - kimya yatırımı yapmayın diyebiliyorlar. Çünkü bu konuda dayanamayacaksınız diyorlar» (139).

Sankur Proje ve Mühendislik A. Ş. Gnl. Md. Bolkal Erdem'in de-
ğindiği konu da ilginç ;

«Türkiye ile Ortak Pazarın durumlarını mukayese edecek olursak; 1,5 milyon tonluk (çelik) üretiminin % 43,6 sını oksijen konvertörü... ile yapan Türkiye'nin Toplulukla rekabet edebilecek bir seviyede olduğu söylenemez. Bunun en önemli nedenlerinden birisi en ileri teknolojilerden birisi ile kurulan Ereğli'nin teknoloji ile elde ettiği avantajların, kapasite büyüklüğü yönünden kaybedilmiş olmasıdır.» (140).

4.3.7 — Türkiye AET ilişkileri ve «Reklâmların Dili»

Türkiye ile AET arasında nelerin olup bitmekte olduğunu bir kez de «rakamlar» dan somut olarak görelim. Aşağıda yer alan tablolar, uzun boylu yoruma gerek bırakmıyacak kadar açık ve çarpıcı:

- Monopol (A.B.D.)'ün yerini duopol (ABD + AET) alıyor.
- AET ile olan ticaretimizde dış açığımız hızla aleyhimizde büyüyor.
- AET ile olan ticaretimizde, AET'ye girişimizi hararetle destekleyen Almanya giderek ağırlık kazanıyor.

DIŞ TİCARETİMİZİN ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (141)

(A)

	1961	1962	1963	1964	1965	1966
I) İİKT (OECD) (1)	693,8	826,8	856,3	749,9	789,9	939,8
— AET (2)	293,5	341,4	335,9	292,1	320,0	407,8
— AET (3)	104,4	116,9	136,2	112,0	109,8	137,7
— ASMB (EFTA) (4)	153,4	175,1	201,5	186,7	178,3	218,7
— A.B.D.	204,6	255,3	260,4	227,5	242,9	252,8
II) Kliring (5)	72,3	65,3	87,0	81,1	127,4	160,4
III) Diğerleri	88,6	105,4	112,3	117,7	118,2	108,5
Toplam (I, II, III)	853,9	1.000,6	1.055,7	948,1	1.035,6	1.208,7

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
I) İİKT (OECD) (1)	925,8	945,5	1.025,4	1.190,0	1.410,6	1.873,6
— AET (2)	414,5	446,0	499,3	564,3	722,2	999,5
— AET (3)	135,8	146,1	135,9	140,0	158,7	234,7
— ASMB (EFTA) (4)	223,1	241,8	241,8	269,0	345,7	465,3
— A.B.D.	215,6	193,1	214,4	262,2	240,8	295,3
II) Kırling (5)	179,9	190,5	198,3	206,2	201,8	257,9
III) Diğerleri	101,2	124,0	114,2	139,7	234,9	310,9
Toplam (I, II, III)	1.207,0	1.260,0	1.338,9	1.536,0	1.847,4	2.447,5

(1) İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtına (OECD) üye ülkeler (22 ülke)

A.F.A. : Batı Almanya, Avusturya, Belçika, Lüksemburg, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya
İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Norveç, Portekiz, Yunanistan.

Diğerleri : A.B.D., Avustralya, Finlandiya, Japonya, Kanada.

(2) Avrupa Ekonomik Topluluğuna (EEC) üye ülkeler (6 ülke); Batı Almanya, Belçika, Lüksemburg, Fransa, Hollanda, İtalya.

(3) Avrupa Ekonomik Topluluğuna 1973'de katılan ülkeler (3 ülke); İngiltere, Danimarka, İrlanda.

(4) Avrupa Serbest Mübadele Bölgesine (EFTA) üye ülkeler (7 ülke); Avusturya, Danimarka, İngiltere, İsveç, İsviçre, Norveç, Portekiz.

(5) Kırling Anlaşmalı ülkeler (9 ülke); Arnavutluk, Doğu Almanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Mısır, Polonya, Romanya, Rusya.

Aşağıdaki tabloların da tetkikinden anlaşılacağı üzere, planlı dönemde dış ticarete en büyük açık 1967, 1968, 1971 ve 1972 yıllarında AET ile ticaretimizde verilmiştir. Anılan dönem içinde diğer yıllar da ise en büyük açıklar ABD ile yapılan ticaretimizde görülmektedir.

GRUPLARIN DIŞ TİCARETİMİZDEKİ PAYLARI (%)⁽¹²⁾

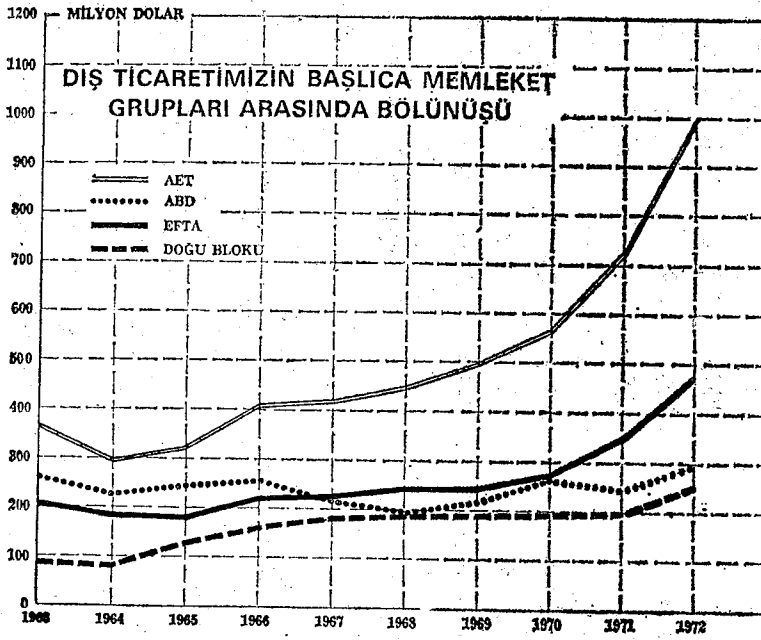
	1961	1962	1963	1964	1965	1966
I) İKT (OECD)	81,15	82,92	81,11	79,01	76,27	77,75
— AET (6 ülke)	34,37	34,12	31,82	30,81	30,90	33,74
— AET (3 ülke)	12,23	11,69	12,91	11,82	10,60	11,40
— ASMEB (EFTA)	17,97	17,50	19,10	19,69	17,22	18,09
— ABD	23,97	25,52	24,67	24,00	23,46	20,92
II) Kliring	8,47	6,53	8,23	8,56	12,31	13,27
III) Diğerleri	10,38	10,55	10,66	12,43	11,42	8,98
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
I) İKT (OECD)	76,71	75,04	76,64	77,48	76,36	76,76
— AET (6 ülke)	34,34	35,40	37,32	36,74	39,09	40,84
— AET (3 ülke)	11,25	11,60	10,16	9,12	8,59	9,59
— ASMEB (EFTA)	18,51	19,19	18,08	17,52	18,72	19,01
— ABD	17,86	15,33	16,02	17,07	13,04	12,06
II) Kliring	14,91	15,12	14,82	13,43	10,92	10,54
III) Diğerleri	8,38	9,84	8,54	9,09	12,72	12,70
	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

GELİŞİM İNDEKSLERİ

(C)

1961 = 100

	1961	1963	1968	1972
I) İİKT (OECD)	100,0	123,5	136,4	271,0
— AET (6 ülke)	100,0	114,4	151,9	345,0
— AET (3 ülke)	100,0	130,4	139,9	224,7
— ASMB (EFTA)	100,0	131,3	157,6	302,7
— ABD	100,0	127,2	94,3	144,3
II) Kliring	100,0	120,3	263,4	356,7
III) Diğerleri	100,0	126,7	139,9	350,9
TOPLAM (I + II + III)	100,0	123,6	147,5	286,6

MEMLEKET GRUPLARINA GÖRE TİCARET DENGEMİZ (14)
(Milyon \$)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
ABD	-160,9	-81,6	-78,3	-92,4	-29,8	-48,1	-94,6	-149,8	-103,2	-88,3
AET	-56,2	-16,8	-6,4	-65,1	-61,2	-117,7	-69,6	-86,2	-189,0	-305,5
EFTA	-21,3	7,3	-11,4	-34,4	-47,7	-71,6	-80,0	-60,2	-82,7	-138,3
Diğerleri	-61,4	-33,6	-27,4	-27,9	-14,6	-23,2	-18,5	-37,0	-71,3	-66,5
Kliringli	-19,7	-1,9	+15,3	-8,0	-9,0	-6,7	-1,7	-25,9	-48,0	-79,0
Genel denge	-319,5	-126,6	-108,2	-227,8	-162,3	-267,3	-264,4	-359,1	-494,2	-677,6

AET İLE OLAN DIŞ TİCARETİMİZ (15)
İTHALAT

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Ülkeler	103,9	80,2	83,9	112,6	133,6	155,6	147,6	176,2	209,8	301,4
Batı Almanya	34,8	31,9	36,8	53,8	50,0	67,1	75,4	74,1	120,7	165,8
İtalya	34,1	20,6	21,3	43,3	27,1	26,9	26,6	32,4	75,4	104,6
Fransa	13,3	13,0	13,3	15,8	15,2	18,6	19,7	24,7	26,2	45,6
Hollanda	9,8	8,5	7,6	10,8	11,8	13,4	14,9	17,9	23,4	34,9
Belçika - Lüks.	196,1	154,5	163,2	236,5	237,9	281,9	284,5	325,2	455,6	652,5
Toplam	100,0	98,5	112,2	122,6	126,4	117,4	153,7	170,9	190,6	248,0
Gelişim % si										
Genel İthalâta	28,5	28,8	28,5	32,9	34,8	36,9	35,5	34,3	38,9	41,8
Oranı %										

İHRACAT

Batı Almanya	61,8	62,0	72,1	76,4	84,2	86,4	112,4	117,3	131,0	186,5
İtalya	13,4	28,7	30,4	31,7	36,2	24,1	42,8	38,9	39,4	53,2
Fransa	16,1	24,9	19,9	24,5	28,9	21,8	27,6	39,4	48,8	50,8
Belçika - Lüks.	10,9	14,7	23,0	26,4	16,1	16,4	15,4	22,0	22,8	28,9
Hollanda	7,5	7,1	11,2	12,0	11,1	15,3	16,3	21,2	24,4	27,4
T o p l a m	139,9	137,7	156,9	171,4	176,7	164,1	214,9	239,1	266,6	347,0
Gelişim % si	100,0	98,5	112,2	122,6	126,4	117,4	153,7	170,9	190,6	248,0
Genel İhracata										
Oran %	38,0	33,5	33,8	34,9	33,8	33,1	40,0	40,6	39,4	39,2

TİCARET DENGESİ

Batı Almanya	-42,1	-17,3	-11,8	-36,2	-49,4	-69,2	-35,2	-58,9	-78,8	-114,8
İtalya	+ 8,6	- 3,2	- 6,4	-22,1	-13,8	-43,0	-32,6	-35,2	-81,3	-112,5
Fransa	-18,0	+ 4,3	- 1,4	-18,8	+ 1,8	- 5,1	+ 1,0	+ 7,0	-26,5	-53,8
Hollanda	- 5,8	- 5,9	- 2,1	- 3,8	- 4,1	- 3,3	- 3,4	- 3,5	- 1,7	- 18,1
Belçika - Lüks.	+ 1,1	+ 6,2	+15,4	+15,6	+ 4,3	+ 3,0	+ 0,5	+ 4,4	- 0,6	- 6,0
Toplam açık	-56,2	-16,8	- 6,3	-65,0	-61,2	-117,7	-69,6	-86,1	-189,1	-305,5
Gelişim % si	100,0	29,8	11,1	115,6	108,8	209,4	123,8	153,2	336,4	543,5
Genel Dış Ticaret										
Açığına Oranı %	17,5	13,2	5,8	28,5	37,7	44,0	26,3	23,9	38,2	45,0

**TÜRKİYE - ALTILAR TİCARETİNE İLİŞKİN TİCARET
DENGESİ (1964 - 1972) ⁽¹⁴⁵⁾
(Milyon \$)**

Yıllar	İhracat	İthalât	Ticaret Dengesi	Farkın	
				Artış (+) veya Azalış (-) %	si
1964	137,8	154,5	- 16,7	-	-
1965	156,8	162,9	- 6,1	- %	63,4
1966	171,4	236,5	- 65,1	+ %	967,2
1967	176,7	240,0	- 63,3	- %	2,7
1968	164,1	281,9	- 117,8	+ %	86,0
1969	214,8	284,4	- 69,6	- %	40
1970	239,0	325,2	- 86,2	+ %	23,8
1971	266,6	455,7	- 189,1	+ %	119,4
1972	347,0	652,5	- 305,5	+ %	61,5

**TÜRKİYE'NİN ALTILAR DIŞINDA KALAN ÜLKELER İLE
OLAN DIŞ TİCARETİNE İLİŞKİN TİCARET DENGESİ
(1964 - 1972) (Milyon \$) ⁽¹⁴⁶⁾**

Yıllar	İhracat	İthalât	Ticaret Dengesi	Farkın	
				Artış (+) veya Azalış (-) %	si
1964	273,0	382,7	- 109,7	-	-
1965	306,9	409,0	- 102,1	- %	6,2
1966	319,1	481,8	- 162,7	+ %	59,3
1967	346,6	446,6	- 100,0	- %	38,5
1968	332,2	481,8	- 149,6	+ %	49,6
1969	322,0	516,8	- 194,8	+ %	30,2
1970	349,5	622,4	- 272,9	+ %	40,0
1971	410,0	715,1	- 305,1	+ %	11,7
1972	538,0	910,1	- 372,1	+ %	21,9

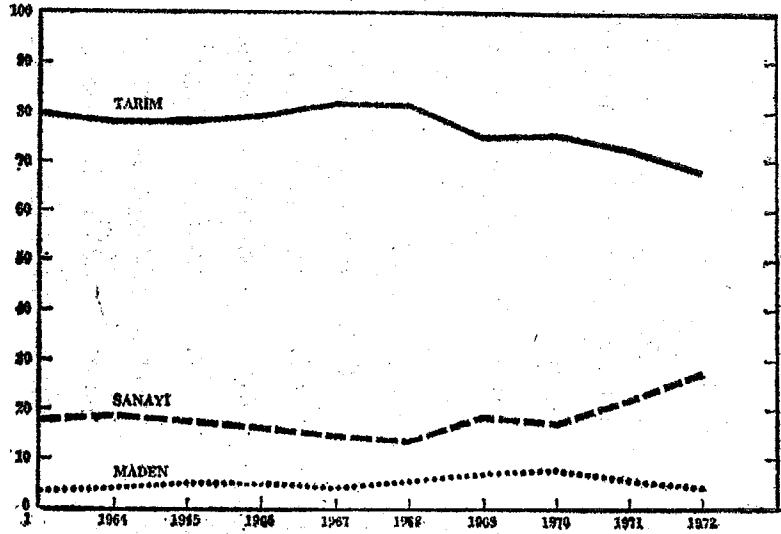
YILLIK DIŞ TİCARET DEĞERLERİ (197)

(1.000 \$)

Yıl	İthalât		İhracat		Dış Ticaret Dengesi		İhracat		Dış Ticaret Hacmi		Dış Tic. Hacmi içinde % İthalât	
	İthalât	İhracat	İhracat	İthalât	100,00	İhracat	İhracat	Hacmi	Hacmi	İhracat	İthalât	
1961	507.204,5	346.739,9	—160.464,6	146,28	68,36	853.944,4	40,60	59,40				
1962	619.447,1	381.197,5	—238.249,6	162,50	61,54	1.000.644,6	38,09	61,91				
1963	687.616,2	368.086,8	—319.529,4	186,80	53,53	1.055.703,0	34,86	65,14				
1964	537.396,8	410.771,3	—126.625,5	130,83	76,44	948.168,1	43,32	56,68				
1965	571.952,9	463.738,1	—108.214,8	123,33	81,07	1.035.691,0	44,77	55,23				
1966	718.269,2	490.507,8	—227.761,4	146,43	68,29	1.208.777,0	40,58	59,42				
1967	684.668,9	522.334,1	—162.334,8	131,08	76,29	1.207.003,0	43,28	56,72				
1968	763.663,2	496.368,8	—267.294,4	153,85	65,00	1.260.032,0	39,39	60,61				
1969	801.227,4	536.833,6	—264.393,8	149,25	67,00	1.338.061,0	40,12	59,88				
1970	947.605,0	588.476,2	—359.128,8	161,03	62,10	1.536.081,2	38,31	61,69				
1971	1.170.841,4	676.601,6	—494.239,8	173,05	57,79	1.847.443,0	36,62	63,38				
1972	1.562.554,0	884.968,7	—677.585,3	176,57	56,64	2.447.522,7	36,16	63,84				

VE NE SATABİLİYORUZ?.

İHRACATIMIZDA TARIM, SANAYİ VE MADEN ÜRÜNLERİ GRUPLARININ YÜZDE OLARAK PAYLARI (148)

«...10 yıllık uğraşlardan sonra Türkiye'nin AET için ne olduğu ve ne olmadığını açıkça belgeleyen İ.K.V. tarafından yayınlanan son bültenlere göre AET ithalatı içinde yerimiz şöyle belirtilmektedir (149).

«AET'nin ithal ettiği ürünlerin bazılarında Türkiye'nin adı o malın satıcıları arasında, listenin ön sıralarında bulunmaktadır. Örneğin bazı tarım, maden, kimya ve tekstil ürünlerinde Türkiye Topluğa mal ihraç edenler arasında ilk dört sırayı alabilmektedir. Baş satıcı olarak dört üründe ilk sırayı aldığımız ürünler şunlardır : Kuru incir, Fındık (kabuklu, kabuksuz), Defne yaprağı, Meleş.»

«1970 yılında defne yaprağı AET'ye satan tek ülke oluşumuz, tek övüncümüz olmaktan ileri gitmemiştir. Tek satıcı olarak da satılan defne yaprağı 257 tondur. Yine 1970 yılında Türkiye'nin AET'ye sattığı maddeler sırasıyla : Karides, İstakoz, Salyangoz, Kuru

incir, Kabuksuz fındık, Defne yaprağı, rafine edilmiş Zeytinyağı, tabii Zampara taşı, Sodyum hidratboratları, nebati menşeli hülasalar, Pamuk, Pamuk iplikleri, Pamuklu Kumaş ⁽¹⁴⁹⁾». Başka ne satabilirdik ki?.. Bir de ihracatımızı genel yapısı içinde görelim. Ve bundan böyle de ne satabileceğimizi!.. bir anlayalım :

SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI ⁽¹⁵⁰⁾

(1969 - 1972)

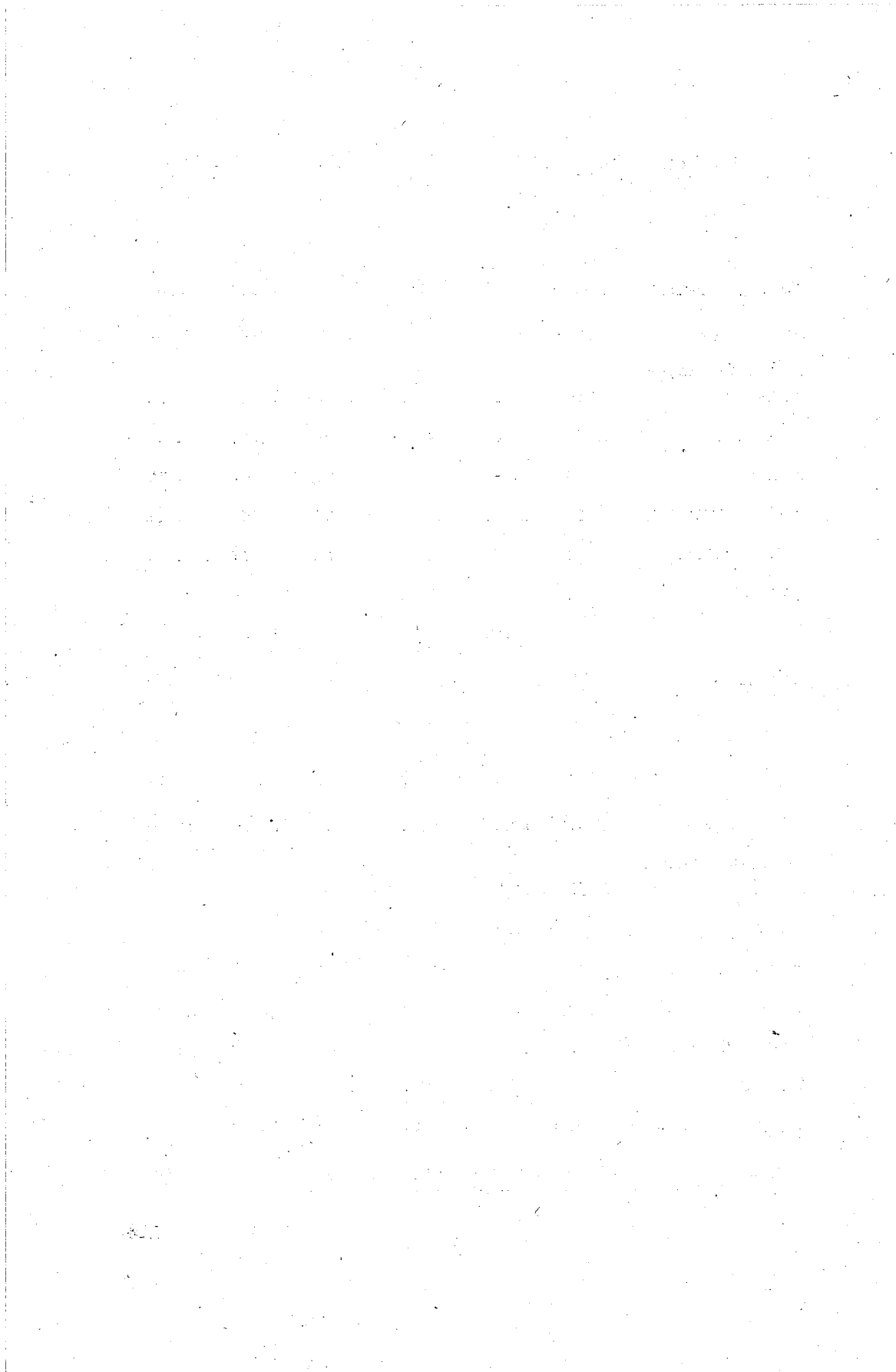
	1 9 6 9			1 9 7 0		
	Değer	Genel %	Grup %	Değer	Genel %	Grup %
Gıda içki	55.017	10.2	56.7	41.460	7.1	40.2
Dokuma	15.913	3.0	16.4	25.849	4.4	25.1
Orman ürünleri	2.126	0.4	2.2	2.693	0.5	2.6
Deri - Kösele	955	0.2	1.0	4.594	0.8	4.5
Kimya ürünleri	6.662	1.2	6.9	8.627	1.5	8.4
Petrol ürünleri	2.590	0.4	2.7	706	0.1	0.7
Çimento	20	—	—	2.749	0.5	2.7
Cam - Seramik	438	0.1	0.5	984	0.2	1.0
Demir dışı metal	9.038	1.7	9.3	11.403	1.9	10.8
Madeni eşya	850	0.2	0.9	1.791	0.3	1.7
Elektrikli Cih.	65	0.0	0.1	260	0.0	0.3
Diğer Sanayi Ürünleri	3.299	0.6	3.4	2.127	0.4	2.1
Toplam	96.973	18.1	100.0	103.243	17.5	100.0

	1 9 7 1		1 9 7 2	
	Değer	Genel %	Değer	Genel %
Gıda içki	53.055	7.9	87.373	9.9
Dokuma	37.488	5.5	54.844	6.2
Orman ürünleri	4.895	0.7	4.868	0.6
Deri - Kösele	10.623	1.6	21.540	2.4
Kimya ürünleri	9.190	1.4	11.155	1.3
Petrol ürünleri	2.772	0.4	22.303	2.5
Çimento	8.786	1.4	35.163	1.7
Cam - Seramik	2.660	0.4	3.689	0.4
Demir dışı metaller	5.711	0.9	11.229	1.3
Madeni eşya	2.654	0.4	4.083	0.5
Elektrikli cihaz.	645	0.0	881	0.1
Diğer sanayi ürünleri	6.705	0.9	5.333	0.6
Toplam	145.186	21.45	242.461	27.4
		100.0		100.0

**İHRACATIMIZDA SANAYİ MAMULLERİNİN YÜZDE
PAYLARI ⁽¹⁵¹⁾
(1961 - 1972)**

Sanayi Üretimi	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Gıda - İçki	69,97	66,13	65,61	60,90	58,00	49,13
Demirden başka metaller	10,38	14,57	9,73	15,73	23,47	34,92
Dokuma	5,70	3,92	4,72	6,04	5,69	3,56
Kimya	2,72	2,18	2,37	2,86	2,42	2,56
Petrol ürünleri	0,50	10,11	13,91	11,57	6,85	5,54
Deri - Kösele	0,13	0,13	0,10	0,31	0,32	0,32
Çimento	0,03	—	0,04	—	—	—
Diğer San. Mam.	10,57	2,96	3,52	2,59	3,25	3,97
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Gıda - İçki	63,69	48,80	56,73	40,16	36,54	36,04
Demirden başka metaller	24,32	25,57	9,33	11,04	3,93	4,63
Dokuma	4,11	12,24	16,41	25,04	25,82	22,62
Kimya	3,66	4,98	6,87	8,36	6,33	4,60
Petrol ürünleri	0,43	1,99	2,67	0,68	1,81	9,20
Deri - Kösele	0,23	0,47	0,98	4,45	7,32	8,88
Çimento	—	0,02	0,02	2,66	6,05	6,26
Diğer San. Mam.	3,56	5,93	6,90	7,61	12,10	7,77
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

BÖLÜM : V

SONSÖZ

SONSÖZ : TÜRKİYE SANAYİLEŞMEMİŞ, TEKNOLOJİ ÜRETMEYEN, MUTLAK DIŞA BAĞIMLI BİR ÜLKEDİR... 1838' DEN BERİ İZLEDİĞİ EKONOMİ POLİTİKASINI DEĞİŞTİRME-DİĞİ SÜRECE DE ÖYLE KALACAKTIR...

1838'lerden bu yana tarihimiz, emperyalizmin bir pazarı haline getirilişimizin ve pazarın canlı tutulması, «ama yalnızca bir pazar olarak canlı tutulması» için yapılan girişimlerin tarihidir. Bu tarih, emperyalist güçler tarafından tek taraflı olarak kabul ettirilmiş bir takım olguların dizisi değildir, emperyalist güçler ile onların yerli işbirlikçilerinin ortak ya da birinin ötekine dayalı girişimlerinin bir bütünüdür. Bu süre içinde, emperyalizmin doğrudan istilâya geçtiği I. Dünya Savaşı sonrasında ilk kez, emperyalizmin kendi iç buhranını yaşadığı için etrafıyla pek ilgilenemediği 1930'larda ikinci kez, pazarın çökme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı 1950'lerin sonunda üçüncü kez olmak üzere, aydın bürokratin önderliğinde emperyalizme karşı ilkinde askerî diğerlerinde siyasi - ekonomik düzeyde mücadeleye girilmiş ancak bu mücadelelerin hiçbirinde, önderliği üstlenenin sınıfsal öz ve yorumdan yeksunluğu nedeniyle ekonomik bağımsızlığa varan bir sonuç elde edilememiştir. Tam tersine, her seferinde, emperyalizme olan bağımlılık bir önceki dönemden daha sıkı bir biçimde, hem de aynı aydın bürokratin teknik düzeydeki yardımlarıyla, yeniden inşa edilmiştir. Aydın bürokratin emperyalizme karşı yaptığı girişimler bir tek şeye yaramış, her seferinde pazar çök-

mekten kurtarılarak yeniden canlandırılmış ve böylece, aslında emperyalist güçlerin, pazarlarını canlı tutmak görevleri, onlar adına yerine getirilmiştir. Pazarın çöküntüden kurtarılması bir yerde eşraf - tüccar ikilisinin çökmekten kurtarılması ile özdeştir. Bu nedenle, aydın bürokratin önderliğindeki bu anti emperyalist girişimler eşraf - tüccar ikilisi tepki göstermemiş ve pazar, emperyalist güçlerle birlikte yeniden sömürülebilecek bir canlılık kazanıncaya kadar aydın bürokratin siyasi iktidarına müsaade etmiştir.

(Bu noktada belki, I. Dünya Savaşı öncesi ittihatçı aydın bürokrat girişimlerini yukarıda değindiğimiz üç girişimden ayrı tuttuğumuz dikkati çekecektir. Bu doğru bir ayırımdır, şu nedenle ki İttihatçı aydın bürokrat İngiliz - Fransız emperyalizmine karşı olan tepkisinde, çözüme giderken yalnızca iç güçlere dayanmanın gerekli olduğunun bilincine bile varamamış, en azından askerî siyasi düzeyde yaptığı bir hata ile imparatorluğun çöküşünü, değil önlemek, çabuklaştırmıştır).

1930'ları izleyen dönemdeki «Amerikan Yardım Andlaşması», «NATO»ya girişimiz, «Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu», «Petrol Kanunu» v.b., 1960'ı izleyen dönemdeki «Ortak Pazar»a girişimiz, her iki dönemdeki sürekli borçlanmalarımız içinde bulunduğumuz 1970'lerin Türkiye'sini şekillendirmiştir. Ve tüm bu uygulamalar, yönetenlerce, Türkiye'nin kalkındırılacağı, sanayileştirileceği vaad ve iddiaları altında tezgâhlanmıştır. Bu vaad ve iddia sahipleri gösterdikleri hedefe ulaşılabilmesi için yalnızca küçük bir koşul ileri sürmüşlerdir : Kalkınma - sanayileşme «hür teşebbüs» ortamında gerçekleştirilebilir!.. Bu nedenle, vazgeçilemeyecek ön koşul «hür teşebbüs»ün varlığıdır. Özellikle 1960'lar önkoşul hür teşebbüs'ün varlığı için, onların sahiplerinin damarlarına, gerek dış gerekse iç kaynaklardan sağlanan bol miktarda taze kanın, bunun sosyo - ekonomik maliyetine bakılmaksızın, pompalandığı; ekonomik deyimiyle söylersek, «dışa bağımlı - kapitalizmin» yükseliş dönemi olmuştur.

Kalkınmanın özdeşi sanayileşmedir. «Türkiye Sanayiine» ve onun bugünkü yapısına kısaca bir göz gezdirmek Türkiye'nin hangi sona getirildiğini çarpıcı bir biçimde ortaya koyacaktır.

5.1 — SANAYİMİZİN BUGÜNKÜ YAPISI

İMALAT SANAYİ ÜRETİMİNİN YAPISI (152)

	1972		1977 (hedef)	
Tüketim malları sanayii	46,6	100	38,3	100
Gıda		53,3		50,5
İçki		2,7		3,1
Tütün		8,6		9,3
Dokuma ve Giyim		35,4		37,4
Ara malları sanayi	39,4	100	44,2	100
Orman ürünleri		8,8		6,9
Kâğıt		3,6		3,6
Basım		2,6		2,6
Deri ve Kösele		5,0		4,8
Lâstik		3,6		2,9
Plâstik		2,5		2,9
Kimya		15,5		14,8
Petro Kimya		1,1		3,3
Petrol Ürünleri		23,0		22,1
Gübre		2,3		3,9
Çimento		4,4		3,4
Pişmiş kilden ve				
Çimentodan gereçler		2,5		2,1
Cam		2,7		2,3
Seramik		0,8		0,7
Demir - Çelik		17,6		18,2
Demir dışı metaller		4,0		5,5
Yatırım malları sanayii	14,0	100	17,5	100
Madeni eşya		21,9		20,8
Makina imalât		15,7		20,6
Tarım alet ve makinaları		9,4		9,6
Elektrik makinaları		7,7		8,8
Elektronik		6,9		8,3
Karayolu taşıtları		32,9		27,1
Demiryolu taşıtları		3,4		2,8
Gemi inşa		2,1		2,0
İmalât sanayii	100		100	

Kaynak : DPT III. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Tablo : 188

İMALAT SANAYİNİN BİLEŞİMİ (152)

Üretim	1962	1967	1972(*)
Tüketim malları	62,3	52,9	46,6
Ara malları	27,8	35,4	39,4
Yatırım malları	9,9	11,7	14,0
İmalât sanayii	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT III. 5 Yıllık Plan.

(*) Gerçekleşme tahminleri •

1972'nin Türkiye'sinde imalât sanayiinin toplam üretiminin % 46,6'sı tüketim malları sanayiine aittir, ancak % 14'ü yatırım malları sanayiine aittir. Buna karşılık, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere gelişmiş ülkelerde yatırım malları üretimi, imalât sanayiinin toplam üretiminin % 45 - 50'si oranındadır. Aynı ülkelerde tüketim malları üretimi ise % 20 - 25 oranındadır.

ÇEŞİTLİ EKONOMİLERDE İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİ BİLEŞİMİ (153)

Üretim	Türkiye		Gelişmiş ekonomiler	Gelişen ekonomiler	Asya (Japonya hariç)	L. Amerika	Merkezî planlı ekonomiler
	1967	1972					
Tüketim malları	52,9	46,6	20	39	41	38	25
Ara malları	35,4	39,4	35	36	36	35	27
Yatırım malları	11,7	14,0	45	25	23	27	48
İmalât sanayii	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak : UNIDO, «Statistical Yearbook, 1970»,

Not : 1972 gerçekleşme tahminidir.

Burada asıl çarpıcı olan Türkiye'deki yatırım malları sanayinin niteliğidir. Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi bu sanayinin üretiminin % 32,9'unu karayolu taşıtları sanayii oluşturmaktadır. (Dayanıklı tüketim malı niteliğindeki binek otolarının üretiminin de bu bölümde hesaba katıldığını gözden kaçırmıyalım) Türkiye'de yatırım malları sanayii, tüm sektörleriyle (sektör adı yanılmıyın, makina imalât sanayii dahil) montajcı niteliktedir, sırtını ağırlıklı bir oranda ithalâta dayamıştır, ithal ettiği makina parçalarını (en çok iddia sahibi olanı, ithal ettiği yarı mamulleri) yurt içinde birleştirerek yine yurt içinde pazarlar... «Makina İmalât Sanayii», üretim makinalarının - ana proses makinalarının üretimi ile uzaktan - yakından ilgili değildir. Üretimi, buhar kazanı, pompa, konveyör, elevatör, kapalı kaplar, betoniyer ve benzerlerinin montajı ile ilgilidir.

Ve Makina İmalât Sanayimiz AET'nin ihtisaslaşmamıza önerdiği bir iki alandan en önemlisi olan «Tekstil Sanayi» mizin makina gereksinimini bile karşılamayı üstlenememiştir, üstlenememiştir. Mamullerini Ortak Pazar'a sürecekte olan tekstil sanayii, makinasını, teknolojisini aynı pazardan satınalacak ve Türkiye bu işbölümünden iddiaya göre kârlı (!) çıkacaktır.

Buzdolabı, çamaşır makinası, elektrik süpürgesi vb.'nin montajı «madeni eşya» sanayii; teyp, radyo v.b.'nin montajı «elektronik» sanayii üretiminin ağırlıklı bölümlerini oluşturur. Tüm imalât sanayii üretiminin % 14'ünü elinde bulunduran «yatırım malları» sanayimiz işte budur...

Yatırım malları sanayimizin niteliği bu iken, acaba «ara malları» sanayimiz bundan farklı bir nitelikte midir? Örneğin kimya sanayii, temel kimyasal maddeleri ve genellikle ara maddeleri ithal edip, bunları yurt içinde karıştırıp paketleyen bir sanayi olmaktan bir adım ötede değildir.

«Tüccar - eşraf ikilisinin önderliğindeki sanayileşmenin pek içaçıcı sayılmıyacak görünüşü işte böyledir. Kuruluş gerekçesi zayıf, hammaddesini Avrupa'dan ithal eden, israfcı bir sanayidir bu. İthalât gereği yıl be yıl artmakta, ihracat yapamamaktadır. Bu imalât sanayinin döviz gereğini karşılama zorunda olan ihracat ise halâ geleneksel maddelere dayanmaktadır ve yıllardır arpa boyu ilerlememiştir: 1953'de adam başına 17 dolar olan ihracat, 1966 da 15 dolara düşmüştür (154).

Sanayi ürünlerimizin tüketici yönünden görünümü nedir?... Sanırız Prof. Halúk Cillov, tüketicinin değerlendirmesini yanstıyor: «İmalât sanayii otomobil lâstiğini 300 liraya satar ve yerli malı diye iftihar ederiz. Avrupa'ya giderseniz, eşini 100 liraya alırsınız. Bu sanayileşmek değildir... Türkiye'de bir pil alırsınız radyonuza, yerli malı diye iftihar edersiniz, bir hafta kullanabilirsiniz. Avrupa'da aynı pili daha ucuza alır, üstelik bir ay kullanırsınız. Bence bu, yüz karasıdır. Bu şekilde bir yazı yazdım diye, beni dava bile ettiler.» (155).

5.2 — TEKNOLOJİ SORUNU

Konuya bir de «teknoloji» açısından bakmakta yarar var. Sanayi ve Teknoloji temelde bir bütündür. Biri olmadan diğerinin varlığından söz edilemez. Hele çağımızda, eğer bir ülke, kendi teknolojisini kendi üretmiyor ise, yalnızca bu ölçütü kullanarak o ülkenin bir «pazar» olmadan ötede hiç bir şey olmadığını ve olamayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dünya yüzünde, bunun karşıtı bir örnek yok...

Türkiye ... «Teknoloji üretmeyen bir ülkedir». İster yabancı sermayeli ister yalnızca yerli sermayeye dayalı olsun, mevcut sanayi kuruluşlarının ezici bir çoğunluğu üretimlerini yabancı lisans altında sürdürmektedirler. Türkiye'de kurulan ve kurulmakta olan meyva suyu - salça tesislerine kadar, her sanayi işletmesi (bir kaç dışında) know-how'ını, yatırım dönemine ait ana makina ve donatımla ilgili mühendislik hizmetlerini dışarıdan ithal etmiştir ve etmektedir. Türkiye, teknoloji açısından, mutlak dışa bağımlıdır. Üstelik; sınırlı iç pazar talebinin ortaya koyduğu sınırlı kapasiteler, eğer tesis bir dış krediden yararlanılarak kuruluyor ise borç verenin koyduğu koşullar, teknolojiyi satanların bu satışlarda, geleceğe dönük öz çıkar hesaplarının bir sonucu olarak hemen daima en ileri ya da bünyemize en uygun teknolojiyi vermedeki son derece sınırlı davranışları ve lisans verenin uyulması zorunlu yasaklamaları bazen, gereksinilen teknolojinin satın alınması olanacağını bile ortadan kaldırmakta; bu olanak bulunsa bile, «teknoloji seçimi» diye bir şey söz konusu olmamakta ne verilirse, hangi koşullar altında olursa olsun o alınmaktadır.

«Lisans» konusunda, Alarko Ticaret ve Sanayii A.Ş.'nden Berk Koçer diyor ki; «... Geçenlerde Sanayi Bakanlığına bir işimiz düştü; bir pompa yatırımımız vardı ve teknoloji ile ilgili çok faydalı önerileri oldu... Bu arada Bakanlığın kapasiteyi artırarak ihracat yapma yolunda bir önerisi olmuştu. Burada karşımıza yeni bir teknoloji transferi konusu çıktı. **Aldığımız lisans bazı pazarlar ile sınırlı idi. Özellikle lisansı aldığımız ülkenin, daha önceden anlaşma yapmış olduğu ülkelere tabiatıyla ihracat yapma imkânı yoktu. Geriye de ihracat yapacak tek ülke kalmıyor...** Benim kanım, teknoloji seçiminde en büyük ayak bağı talep ile ilişkili. Madem ki, modern teknolojiler büyük kapasitelerle ilişkili, o zaman bu büyük kapasiteleri kurmanın gerekçesini sağlayacak bir talebin ortada olması lâzım. Özellikle dışarıya bağlı lisans ile alınan teknolojilerde talep sınırlanıyor. Faktör fiyatlarımız ne kadar müsait olursa olsun, ihracat yapamıyorsunuz» (157).

OYAK-RENAULT Kalite Kontrol Direktörü Yaşar TAPAN'ın teknoloji seçimi ile ilgili şu sözleri son derece ilginç;

«... Memlekette otomobil imalâtı ekonomik bir ihtiyaç olmuştu, Beş Yıllık Plana alındı. Bu arada Türkiye'de yapılabilmesi anlaşmalarla mümkün olabilecek tiplerden biri üzerinde karar kılındı ve senede yirmibin adedin iki vardiyada imal edilmesi gibi bir de kapasite tesbit edilince, bizim imalât teknolojisi de otomatikman tesbit edilmiş olundu. Esasen yerli muhteva oranları ve bu oranlara mekanik aksam ile ulaşılması gerektiğine dair ilâve edilen bir cümle ile de bizim tezgâhların seçimi yapılmış oldu. Zira iki vardiya gibi emek-yoğun tercihte yılda yirmibin gibi küçük miktarda imalât faaliyeti gösterecek motor fabrikası için değişik tipteki teknolojiler mevcut değildi» (158).

D.D.Y. eski Genel Müdür Yardımcılarından Mehmet NÖKER, konuya bir başka açıdan bakıyor;

«Bugünkü sistemde geniş ölçüde teknoloji transferi yapılmaktadır fakat bu teknoloji transferi lisans firmalarının gayet kesin sınırları içinde kalmaktadır. Bununla memleket içinde bir sentez yapmak mümkün olmamaktadır. Bunlar çok çeşitli taşıtlar için, çeşitli kuruluşlar için alındığından dolayı pahalı da olmaktadır» (159). Anadolu Cam Sanayii Gn. Md. Mv. Reşat SARIBAŞ da yakınıyor; «... Kimin lisansını alırsanız alın, bedelini verdiğiniz hizmeti kati-

yen almıyorsunuz. Bunu birkaç lisans mukayesesi ile, bu mübayaanın sonucunu tesbit etmiş ve bizzat onu yürütenlerden birisi olarak beyan edebilirim» (160).

Sanayileşmiş ülkelerin bile, varlıklarını sürdürebilmelerinin bir yerde, teknoloji üretiminde ulaşabildikleri düzeye bağlı olduğu bir çağda teknoloji gereksiniminin tümünü dışarıdan sağlamak durumunda olan bir ülkeyi, Türkiye'yi gelecekte bekleyen nedir?...

« (İstanbul) Sanayi Odası'nın eski yöneticilerinden Ertuğrul SOY-SAL ... 11 Aralık 1973 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, çok milletli şirketlerin ürettikleri teknolojiye bağlı bir gelişmenin ülkeyi nasıl açmazlara sürüklediğini belirtir;

«Kalkınmakta olan memleketlerin büyük bedellerle transfer ettikleri teknoloji çok kez ülkenin yapısına, yan koşullara, çalışanların teknik düzeyine uymaz. Alınan teknoloji, alan ülkenin ham ve yardımcı maddeleriyle sevişmez, dışarıya bağlanırsınız.

Teknolojiyi satan ülke, ham ve yardımcı madde yanında yedek parça ve işletme malzemesini de alıcıya zorunlu olarak satmaya devam eder. Teknoloji satan firmalar, denemeler ve işletme kontrolü için gönderdikleri adamlara astronomik ücretler ödetir... Know-how anlaşmaları genellikle alıcıya ihracat yasağı koyar... Kalkınmakta olan ülkelerde disiplinsizce alınan teknoloji, öncelikle azınlığın tüketim mallarını üretmeye yönelir... Milletlerarası teknolojinin bir bölümünü transfer eden ülke, çok milletli büyük şirketlerin nüfuz ve politikalarına bağlı kalır» (161).

D.Y.B. Teknik Uzmanlarından Sadrettin HANOĞUZ önümüzdeki yıllarda ödenecek bir faturayı açıklamaktadır :

«Üçüncü Beş Yıllık Plan Döneminde, madencilik, imalât, enerji kesimlerine 128 milyar lira yatırım yapılacaktır... Bu 128 milyar yatırımın yaklaşık 40 milyarı gelişmiş ekonomilere teknoloji transferi için akacaktır.» (162).

«Durum» ve «geleceğimizi» Doç. Dr. Korkut BORATAV'ın şu görüşü ile noktalayalım;

«Geri kalmışlığın çağımızdaki temel ölçütü, dışa bağımlılıktır. Dışa bağıllık, demiyorum, yani milletlerarası ticaretin ve karşılıklı

ekonomik ilişkilerin zorunlu varlığından değil, bir bağımsızlık ilkesinden, Türkiye'den söz ettiğime göre, gelişmiş kapitalist ülkelere karşı eşit olmayan bir ekonomik ilişkiler sisteminden söz ediyorum. 1973 Türkiye'si bu bakımdan bağımlı ve bu ana ölçüt açısından geri kalmış bir ekonomidir. Bugün Türk ekonomisinin seyirini, geleceğini ve kaderini belirleyen temel kararların pek çoğu bizim dışımızda Bonn'da, Brüksel'de ve Washington'da alınmaktadır» (163).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1) Harry MAGDOFF, Emperyalizmin Çağı, A.B.D.'nin Dış Politikasının Ekonomik Temelleri, , s. 33.
- 2) Harry MAGDOFF., a.g.e. S. 33
- 3) Harry Magdoff., a.g.e. S.34
- 4) » » .., a.g.e. S. 34
- 5) » » .., a.g.e. S. 35
- 6) » » .., a.g.e. S.38
- 7) » » .., a.g.e. S. 38
- 8) » » .., a.g.e. S. 40
- 9) » » .., a.g.e. S. 40
- 9a) » » .., a.g.e. S. 60
- 9b) » » .., a.g.e. S. 63 Tablo : 3
- 9c) » » .., a.g.e. S. 64 Tablo : 4
- 9d) » » .., a.g.e. S. 69 Tablo : 6
- 10) » » .., a.g.e. S. 41 - 42
- 11) » » .., a.g.e. S. 41
- 12) » » .., a.g.e. S. 42
- 13) » » .., a.g.e. S. 42
- 14) » » .., a.g.e. S. 44

- 15) » » .., a.g.e. S. 44
- 16) » » .., a.g.e. S. 44
- 17) » » .., a.g.e. S. 46 - 47
- 18) » » .., a.g.e. S. 47
- 19) » » .., a.g.e. S. 47
- 20) » » .., a.g.e. S. 48
- 21) » » .., a.g.e. S. 48
- 22) » » .., a.g.e. S. 49
- 23) » » .., a.g.e. S. 49
- 24) » » .., a.g.e. S. 50
- 25) » » .., a.g.e. S. 50
- 26) » » .., a.g.e. S. 51
- 27) » » .., a.g.e. S. 51 - 52
- 28) » » .., a.g.e. S. 52
- 29) » » .., a.g.e. S. 53
- 30) » » .., a.g.e. S. 54
- 31) » » .., a.g.e. S. 54 - 55
- 32) » » .., a.g.e. S. 55
- 33) » » .., a.g.e. S. 55
- 34) » » .., a.g.e. S. 57
- 35) » » .., a.g.e. S. 57
- 36) » » .., a.g.e. S. 58 - 59
- 37) » » .., a.g.e. S. 59 - 60
- 38) » » .., a.g.e. S. 74 Tablo : 7
- 39) » » .., a.g.e. S. 75 Tablo : 8
- 40) » » .., a.g.e. S. 76 Tablo : 9
- 41) » » .., a.g.e. S. 77 Tablo : 10
- 42) » » .., a.g.e. S. 79 Tablo : 11
- 43) » » .., a.g.e. S. 80 Tablo : 12
- 44) » » .., a.g.e. S. 81 Tablo : 13

45) » » .., a.g.e. S. 82 Tablo : 13'ün devamı

46) » » .., a.g.e. S. 78

S. 82 - 83

48) » » .., a.g.e. S. 85

49) » » .., a.g.e. S. 85 - 86

50) » » .., a.g.e. S. 149

51) » » .., a.g.e. S. 150

52) » » .., a.g.e. S. 153 - 154

53) » » .., a.g.e. S. 155

54) » » .., a.g.e. S. 155 - 156

55) » » .., a.g.e. S. 157

56) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 306

57) İsmail Cem., a.g.e. S. 306

58) » » .., a.g.e. S. 310

59) » » .., a.g.e. S. 314 - 315

60) » » .., a.g.e. S. 316

61) Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ., Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi,
Cilt 2., S. 436

62) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 123

63) İsmail Cem., a.g.e. S. 124

64) » » .., a.g.e. S. 169 - 170

65) » » .., a.g.e. S. 171

66) » » .., a.g.e. S. 174 - 182

67) » » .., a.g.e. S. 191 - 192 - 193

68) Doğan AVCIÖĞLU., Milli Kurtuluş Tarihi., Cilt 2., S. 477 - 478

69) Atatürk., Söylev., Cilt 2., S. 457

70) Korkut BORATAV., Türkiye'de Devletçilik., S. 25

71) Korkut Boratav., a.g.e. S. 26

72) Gündüz ÖKÇÜN., 1923 İzmir İktisat Kongresi., S. 52

73) Gündüz Ökçün., a.g.e. S. 116

- 74) » » , a.g.e. S. 105
- 75) Korkut BORATAV., Türkiye'de Devletçilik., S. 25
- 76) Korkut Boratav., a.g.e. S. 25
- 77) » » , a.g.e. S. 34
- 78) Gündüz OKÇUN., 1920 - 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye., S. 153 - 163
- 79) Gündüz Okçın., a.g.e. S. 170
- 79a) Ticaret Bakanlığı ve 50 Yıl., S. 404
- 80) Korkut BORATAV., Türkiye'de Devletçilik., S. 142
- 81) Korkut Boratav., a.g.e. S. 143 - 144
- 82) » » , a.g.e. S. 228 - 229
- 83) » » , a.g.e. S. 232
- 84) » » , a.g.e. S. 236
- 85) » » , a.g.e. S. 239
- 86) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl., S. 13 - 14
- 87) » » » » » , S. 16 - 17
- 88) » » » » » , S. 17 - 18
- 89) » » » » » , S. 16
- 90) » » » » » , S. 18
- 91) » » » » » , S. 18
- 92) » » » » » , S. 18
- 93) » » » » » , S. 15
- 94) » » » » » , S. 14 - 15
- 95) » » » » » , S. 404
- 96) Korkut BORATAV., Türkiye'de Devletçilik., S. 358 - 59
- 97) Korkut Boratav., a.g.e. S. 360 - 361
- 98) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 320
- 99) İsmail Cem., a.g.e. S. 321
- 100) » » , a.g.e. S. 296.
- 101) » » , a.g.e. S. 321

- 102) » » .., a.g.e. S. 322
- 103) » » .., a.g.e. S. 319
- 104) » » .., a.g.e. S. 322
- 104.a) İktisadî Rapor., 1973 T.T.O.S.O. ve T.B.B., S. 397
- 105) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 323
- 106) İsmail Cem., a.g.e. S. 324
- 107) » » .., a.g.e. S. 325 - 326
- 108) » » .., a.g.e. S. 326
- 109) » » .., a.g.e. S. 327 - 328
- 110) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl., S.405
- 111) » » » » .., S. 356 - 359
- 111.a) Doğan AVCIOĞLU., Milli Kurtuluş Tarihi Cilt : 3 S. 1680
- 112) Ticaret Bakanlığı ve 50 Yıl., S. 361
- 113) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 135
- 114) İktisadî Rapor 1973., S. 396 - 397
- 115) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 333 - 334
- 116) İsmail Cem., a.g.e. S.336
- 117) Prof. Dr. G. KAZGAN., Ortak Pazar ve Türkiye., 2. Baskı., S. 177 - 178
- 118) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl., S. 438
- 119) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 335
- 120) İsmail Cem., a.g.e. S. 333
- 121) » » .., a.g.e. S. 336
- 122) » » .., a.g.e. S. 337
- 123) » » .., a.g.e. S. 378
- 124.a) » » .., a.g.e. S. 376
- 125) D. AVCIOĞLU., Milli Kurtuluş Tarihi., S. 1694
- 125.a) D. Avcıoğlu., a.g.e. S. 1684
- 126) İktisadî Rapor 1973 — S. 465
- 127) » » » — S. 469 - 470

- 128) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 325
- 128.a) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl., S. 362 - 363
- 128.b) » » » » » .., S. 439
- 128.c) » » » » » .., S. 439
- 129) G. KAZGAN., Ortak Pazar ve Türkiye S. 266 - 267
- 129.a) G. Kazgan., a.g.e. S. 268
- 130) » » .., a.g.e. S. 52 - 53 - 54
- 131) » » .., a.g.e. S. 55
- 132) » » .., a.g.e. S. 59 - 60 - 61 - 62 - 63
- 133) » » .., a.g.e. S. 75
- 134) G. KAZGAN., Ortak Pazar ve Türkiye S. 76
- 135) G. Kazgan., a.g.e. S. 78 - 79 - 80 - 82 - 83 - 84
- 136) » » .., a.g.e. S.42 - 43
- 137) Hasan CEMAL., Dışişleri - Plânlama arasında Ortak Pazar Kavga-
sı., Cumhuriyet Gazetesi.
- 138) Yücel ÇAĞLAR., Ortak Pazar ve Sorunları., Yeni Ortam Gazetesi
- 139) Mümtaz ZEYTİNOĞLU., Endüstrileşme Süreci İçinde Teknoloji Se-
çimi ve Değerlendirilmesi Semineri., 27 Kasım 1973., «Teknoloji
Seçimine Stratejik Yaklaşım» konulu paneldeki konuşmasından.
- 140) Bolkal ERDEM., Yukarıda adı geçen seminer., 30 Kasım 1973.,
«Demir-Çelik Sanayiinde Teknoloji Seçimi» konulu paneldeki ko-
nuşmasından.
- 141) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl., S. 401
- 142) » » » » » .., S. 402
- 143) İktisadî Rapor., 1973, S. 454
- 144) » » .., 1973, S. 557
- 145) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl., S. 403
- 146) » » » » » .., S. 429
- 147) » » » » » .., S. 405
- 148) İktisadî Rapor., 1973, S. 531
- 149) Yeni Ortam Gazetesi
- 150) Ticaret Bakanlığı ve 50. Yıl S. 106

- 151) » » » » S. 412
- 152) İktisadi Rapor., 1973., S. 209
- 153) İktisadi Rapor., 1973., S. 203
- 154) İsmail CEM., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi., S. 344 - 345
- 155) İsmail Cem., a.g.e. S. 336
- 156) D. AVCIOĞLU., Milli Kurtuluş Tarihi., S. 1703
- 157) Berk KOÇER., End. Süreci içinde Teknoloji Seçimi ve Değerlendirilmesi Semineri., 27 Kasım 1973 «Teknoloji Seçimine Stratejik Yaklaşım» konulu paneldeki konuşmasından.
- 158) Yaşar TAPAN., Adı geçen seminer., 29 Kasım 1973., «Otomotiv Sanayiinde Teknoloji Seçimi» konulu paneldeki konuşmasından.
- 159) Mehmet NÖKER., adı geçen seminer ve adı geçen paneldeki konuşmasından.
- 160) Reşat SARIBAŞ., adı geçen seminer, adı geçen paneldeki konuşmasından.
- 161) Doğan AVCIOĞLU., Milli Kurtuluş Tarihi., S. 1704
- 162) Doğan Avcioğlu., a.g.e. S. 1703
- 163) » » , a.g.e. S. 1705

[The page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is too light to transcribe accurately.]